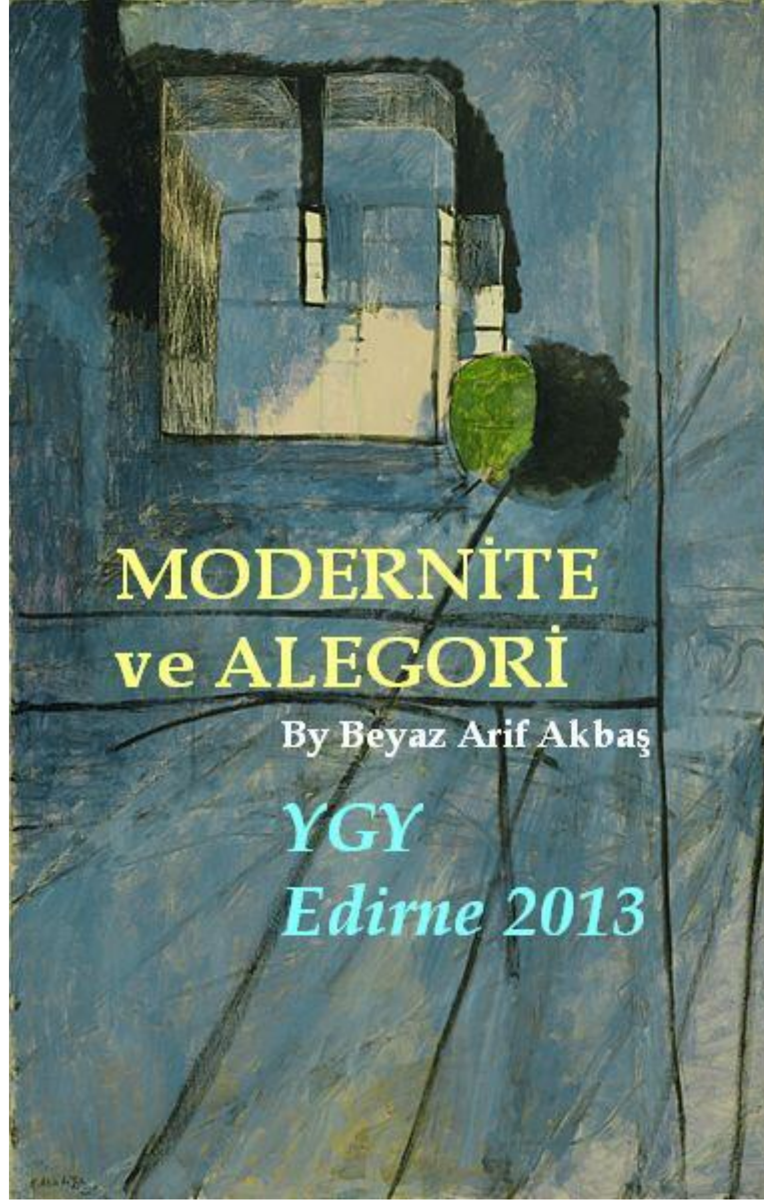

MODERNİTE
ve ALEGORİ
By Beyaz Arif Akbaş
YGY
Edirne 2013

9 781492 377504 >

Deneme MODERNİTE
İnceleme VE
Dizisi ALEGORİ

|*Deneme-İnceleme*|

YAYIN NO: 05 Yazar
Beyaz Arif AKBAŞ

Editör& Kapak tasarımı
B. Arif AKBAŞ

Kapak Henri Matisse; View of Notre Dame.
Paris, quai Saint Michel, spring 1914

Modernite ve Alegori/ Beyaz Arif Akbaş; Editör B. Arif Akbaş – Edirne: Yalnızgöz Yayınları, 2013

272 s: 20x28 cm (YGY Deneme İnceleme Dizisi; Yayın no: 05)

ISBN: 978-1492377504

1. Edebiyat, Karşılaştırmalı Edebiyat – Deneme.

Baskı tarihi: Eylül 2013

İletişim beyazarifakbas@hotmail.com

Beyaz Arif Akbaş, (d. 1979 İstanbul) Türk eleştirmen şair/yazar. 2005 yılında Ahmet Yesevi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nü bitirdi. İlk şiirini 1995 yılında yayımladı. 1998-2000 yılları arasında arkadaşlarıyla birlikte Şahdamar dergisini çıkardı. Çeşitli gazetelerde (Radikal, Birgün, Yenişafak, Star) kitap eleştirileri yapmaktadır. Şiir kitabı için bkz: Amerika Portland Devlet Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü (Portland State Center for Turkish Studies) Ayrıca "Virgül"dergisinde de bir süre yazmıştır. 1995 ile 2012 arasında yayımlanan kitaplar: *Kayıp Ülke Hakasya*/Şiirler (Alaş Orda Yayınları, 1995) *Sevgilim Sibirya* (Calameo, 1997) *Trakya* (**A**rt Kitaplar, 2008) *A Special Albüm of Davetname* (Sanat Yazıları, 2002) *Bir Ayşekadın Masalı Kadı Bedrettin* (Edirne, 2008) *Sagalassos: City of Fairies* (Edirne, 2010) *Aşk Defterleri* (Yalnızgöz Yayınları, 2010) *Hayalet Evler: Türk-Yahudi Mimarisinden Örnekler* (Yalnızgöz Yayınları, 2010) *Aysız Karanlık Ya Da Rüyaların Söyledikleri* (Yalnızgöz Yayınları, 2011) *Bağımsızlık Sonrası Kazakistan'da Sosyal ve Ekonomik Dönüşüm* (Kum Saati, 2012).

İÇİNDEKİLER

Modernite ve Alegori

Modernite, kıta Avrupa'sında yaklaşık olarak 17. ve 18. yüzyıl civarında ortaya çıkan, zamanla tüm dünyaya yayılan toplumsal değerler sistemi veya organizasyonu olarak da tanımlanabilmektedir. Genel anlamda gelenek ile karşıtlık ve ondan kopuşun; bireysel, toplumsal ve politik yaşam alanlarının tamamındaki dönüşümü ya da değişimidir. Bu konuda Karl Marx, Emile Durkheim ve Max Weber gibi tanınmış entelektüeller uzunca metinler kaleme almıştır. Alegori (Yerine); ise bir görüntü, bir yaşantı veya bir davranışın daha iyi kavranmasını sağlamak için göz önünde canlandırıp dile getirme sanatıdır. Sözlüklerde ise soyut bir düşünceyi heykel ya da resim ile göstermek, örneğin adalet düşüncesinin gözü bağlı ve elinde terazi bulunan bir kadınla (Themis) anlatılması gibi geçebilmektedir. Benim bu konuda aklıma birde Walter Benjamin gelmektedir. Benjamin, Brecht'i Anlamak (Metis, 1984), Moskova Günlüğü (Metis, 2001), Tek Yön (Yapı Kredi, 1999), Parıltılar (Belge, 1990), Son Bakışta Aşk (Metis, 1993) ve Pasajlar (Yapı Kredi, 1995) gibi eserlerinin tamamı modernlik bağlamında Jürgen Habermas, Jacques Derrida ve Giorgio Agamben dâhil olmak üzere çeşitli yeni felsefî düşünürler üzerinde etkili olmuştur.

Berkeley Üniversitesi'nin Karşılaştırmalı Edebiyat hocası Robert Alter, Benjamin'i modernite bağlamında; 'Necessary Angels: Tradition and Modernity in Kafka, Benjamin, and Scholem', (Harvard University Press, 1991) Zaruri Melekler: Kafka, Benjamin ve Şolem'de Gelenek ile Modernite diye çevirebileceğim bir eser yazmıştır. Alter, dört zarif bölümden oluşan kitabında bu modern ustalar tarafından oluşturulan 'prismlike' (Prizmatik) ışıltısını açıklar. Benjamin, modernizmi bir kaleydoskop (çiçek dürbünü) içinden görür gibi farklı yansımalarıyla algılayabilmiştir. Özellikle modernizm görüntüsüne Benjamin şüpheyle yaklaşmış; geleneksel din ve modern seküler kültürün dayatmalarını ham bir şekilde kabul etmemiş, hatta tarafsız kalmaya çabalamıştır diyebiliriz. Benjamin modernizmi anlatırken bu yaklaşımı çerçevesinde alegorik bir şekilde Paul Klee'in “yeni melek" (angelus novus) metaforundan yararlanmıştır. Alter'in de belirttiği gibi modernizm bir fırtına şeklinde hayatımıza girdiği andan itibaren tarih alegorik bir şekilde silik, soyut bir meleğe dönüşmüştür.

Bu konudan dolaylı bir şekilde bahseden diğer bir çalışma ise Jane O. Newman'ın "Benjamin's Library: Modernity, Nation, and the Baroque", (Cornell University Press, 2011) Benjamin'in Kütüphanesi: Modernite, Ulus ve Barok isimli kitaptır. Benjamin'in Kütüphanesi, Onun okuduğu kitaplar üzerinden trajik alman dramasının kökenini edebi ve kültürel bağlamlarını sorguluyor. Barok dönemdeki alegorik anlatımın Weimar yıllarında nasıl bir politik teoriye dönüştüğünü ve edebiyatın ideolojik kullanım göstergelerinin izini sürüyor. Özellikle 17. yüzyıldan itibaren mecazi anlamda tarih yeniden inşaa edilmiş bir şeydir. Sonrasında bu alegori tüm uluslar ve ulusçuklar tarafından hüsn-ü kabul görmüştür.

Benjamin, Frankfurt Ünv. sunulan "The Origin of German Tragic Drama", (1925) isimli doktora tezinde Barok dönemdeki Alman dramalarından 600 civarında alıntı yapmış ve dönemin benzersiz kültürel ve tarihsel iklimini yansıtmıştır. Tezi incelediğimizde bu ismlerin başlıcalarının Martin Opitz , Andreas Gryphius , Johann Chiristian Hallmann , Daniel Caspar von Lohenstein ve Ağustos Adolf von Haugwitz olduğu görülmektedir. Bunları yine aynı dönemdeki Pedro Calderon de la Barca ve William Shakespeare gibi sanatçılar ile mukayese ederek incelemiştir. Benjamin, özellikle bu sanatçıların 'şiddet' temasına eğilmiş, onların Hıristiyan eskatologya'sı karşısında belirgin bir şekilde saraydaki soyluların entirika ve klasik efsane geleneğini kırmak doğrultusunda ürünler ortaya çıkardıklarını öne sürmüştür. Sunuçta bu sanatçılar kilise ve soylular arasındaki rekabetler doğrultusunda trajedi ve gerginlik etkileşimine dayalı yeni bir estetik yaratmışlardır. Siyasi iktidar üzerinde oynanan bu saygısız mücadele ideolojik edebiyatın ve modernizmin alegorik öğelerine dönüşmüştür.

Modernite ve alegori konusunda Benjamin bağlamında okunabilecek diğer eserler ise şunlardır: Rainer Nägele; Theater, Theory, Speculation: Walter Benjamin and the Scenes of Modernity (The Johns Hopkins University Press, 1991), David Frisby; Fragments of Modernity: Theories of Modernity

in the Work of Simmel, Kracauer, and Benjamin (The MIT Press, 1988), Gillian Piggott; Dickens and Benjamin: Moments of Revelation, Fragments of Modernity (Ashgate Pub Co, 2012), Graeme Gilloch; Myth and Metropolis: Walter Benjamin and the City (Polity, 1997), Bu kitaplardan David Frisby'in "Modernlik Fragmanları" hatırlanacağı gibi yakınlarda çevrilmiştir.

Burada son bir kitaptan daha kısaca bahsetmek istiyorum; Kathleen Kerr-Koch'un; Romancing Fascism: Modernity and Allegory in Benjamin, de Man, Shelley (Bloomsbury Academic, 2013), Romansların Seyrinde Faşizm: Shelley, de Man ile Benjamin'de Modernite ve Alegori, çalışmasında bu üç yazarın şiir ve felsefe ile ilgili metinlerinden hareketle tarihsel olayların seyrine dair alegorik ögeleri rafine bir şekilde çözümlemiştir. Tarihin kabaca indirgeyici ve deforme görüntüsü yerine bu yazarlardan entellektüel tarih anlayışını ve şimdiki zamanın tarihsel etkilerini öğrenebilirsiniz. Bu üç yazarın tarih konusundaki alegorik yaklaşımları ve teorileri muhafazakâr antagonistlerin (kurguda, ana karakteri [protagonist], engellemekle yükümlü kişidir. Karşı kişi ya da Muhalif düşman olarak da bilinir. Asıl karakterin zıttıdır. Gothenin Faust'unun zıttı Maphisto olması gibi) tepkisini çektiği bir gerçektir. Koch, entellektüel sorumluluğun bu söylemlerin özgürce savunulabilmesiyle ilintili olduğunu bize gösteriyor. Modernliğin bir fonksiyonu olarak doğan alegori günümüz entellektüel eğilimlerinin soy öncüleri olan bu düşünürlerce deşifre edilmiştir. Klasik ulus anlatısı ve modernlik bağlamında gelişen ötekileştirici ve dışlayıcı bu pernicious (zararlı) düşünce Shelley, Paul de Man ve Benjamin tarafından tedavi edilmeye çalışılmıştır. Örneğin Paul de Man'ın "Okuma'nın Alegorisi" Rousseau, Nietzsche, Rilke ve Proust'un dilinin biçimsel yapısını ve çözümlemesini anlamak açısından eşsiz bir metin gibidir. Bu konu hakkında daha anlatılabilecek bir çok muazzam eser var fakat şimdilik değinebileceklerim bunlar...

Kapital'i Sahnelemek

Marksist düşünür Fredric Jameson'ın en son bu hafta "*Kapital'i Sahnelemek*" (Representig Capital) kitabı dilimize Cenk Saraçoğlu tarafından çevrilerek kazandırıldı. Jameson, özellikle de postmodernizm eleştirileri konusunda Dünya'da oldukça büyük bir şöhrete sahiptir. Takip edebildiğim kadarıyla birçok eseri de Türkçeye çevrilmiş olup ülkemizde de bir hayli tanınmaktadır. Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı, Ütopya Denen Arzu, Siyasal Bilinç, Modernizm İdeolojisi, Marksizm ve Biçim, Dil Hapishanesi, Kültürel Dönemeç, Biricik Modernite derken bu son kitapla neredeyse tüm külliyatı motomot çevrilmiş durumda. Sağda solda çevrilmiş olan makalelerini ise burada hiç saymıyorum, yekûnu oldukça fazla..

Bir düşünürü takip ederken kendi adıma o entelektüelin fikirlerine karşı geliştirilen eleştirel bakışları de dikkate almayı oldukça faydalı buluyorum. Aslında felsefik manada her fikrin diyalektik bir okumasının gerçekleştirilmesi elzemdir. Şimdi burada kenarda köşede kalmış pek fazla dikkat çekmeyen bir kitap ismi vermek istiyorum. Alan Yayıncılıktan çıkmış olan; (Ahmet Fethi çevirmiş) "Teoride Sınıf, Ulus, Edebiyat" ta [Jameson, Salman Rüşdi, Edward Said Eleştirisi] göçmen entelektüellerin metinlerini ayrıntılı bir şekilde değerlendiren görüşleriyle *Aijaz Ahmad*'in son derece dikkat çekici bir yapıtıdır.

Her kriz, beklentisini beraberinde getiriyor! Örneğin bu son krizde kapitalizmin yapısını aşması gerektiği düşünüldüğü/varsayıldığı için tekrar bir takım teorisyenler tarafından, Marks'ın Kapital'inin yeniden gündeme getirilmesi gerekiyordu. (Time kapaklarından birisi gibi; 2 Şubat 2009) Bu bildik bir oyunun tekrar sahneye sürülmesi gibiydi. Jameson'a göre; "Kendi çelişkilerini ve krizlerini, ancak bunları genişletme yoluyla 'aşan' bu karmaşık varlığı resmetmeye girişen Marx, eserini inşa ederken incelediği yapıya ayak uydurur: Sermayenin her öğesinin kendi içinde bir problem olarak ele alındığı, ortaya çıkartılan her karakteristik özelliğin çözülmesi gereken başka bir bulmacaya dönüştürüldüğü, kavramların sürekli hareket halinde olduğu bir metin ortaya koyar. Öyle ki Ernst Mandel gibi günümüz kapitalizminin 'Kapital'deki 'soyut' modele, Marx'ın Birinci Cildin düzeltmelerini bitirdiği 1867'deki

'somut' kapitalizmden çok daha yakın" olduğunu iddia etmek pek ala mümkündür. Tabiki bu da en nihayetinde bir iddiadır.. Gerçi bunun Michel Pablo [Mandel, yine de geç kapitalizmi irdeleyen kitaplarıyla oldukça takdirimi kazanmıştır.]ile birlikte Dördüncü Enternasyonal'i kurması kadar kolay olmayacağı kanaatindeyim. En azından önümde Çin gibi vahşi bir 'devlet kapitalizmi' modeli varken bu kadar rahat konuşuyorum. Belki Kapital bir daha ve bir daha sahnelenir fakat öyle beklendiği gibi devrim falan olmaz. Şimdi 'Arap Bahar'ının kim sosyalist bir devrim olduğunu iddia edebilir ki? Arap ülkelerindeki devrimleri bile kapitalist dünyanın *Gene Sharp* gibi sosyoloji profesörleri masa başında kurguluyorlar. Her halde sosyalist bilince hitap etmek için de bir takım reçeteler hazırlamışlardır diye düşünüyorum. (Sahte Sosyalist oluşumlar ve istihbarat uzantıları gibi duran devrimci örgütler vb.) [Arap ayaklanmaları için Mete Çubukçu'nun; Yıkılsın Bu Düzen! / Fel Yaskut Ennizam! kitabı okunabilir.]

"Dünya bir tiyatro sahnesidir" diyen Shakespeare'in ifade gücüne gerçekten hayranım. "Kapital'i Sahnelemek"te Fredric Jameson; "hem eser üzerine tartışmaları yeniden ele alıyor hem de metne sadık kalarak yeni bir çeviri sürecine girişiyor ve Kapital'in aslında işsizlik üzerine bir kitap olduğu gibi çarpıcı sonuçlar çıkarıyor: 'Kapitalizmin her aşaması bir yandan onun özüyle ve yapısıyla uyumlu iken (kâr güdüsü, birikim, genişleme ve ücretli emek sömürüsü) aynı zamanda kültür ve gündelik hayatta, toplumsal kurumlarda ve insan ilişkilerinde bir başkalaşmaya işaret ediyor. Bugün Kapital'e yönelik yapılacak yaratıcı bir okuma, bir tür çeviri süreci olarak görülebilir." Jameson'ın bu eseri Socialist Review'de tanıtılırken üstadın Marx'ın Hegel'i nasıl dönüştürdüğü ve onunla hesaplaştığı hususuna dikkat çekilmiştir.

Bazılarına göre dünya çapındaki genel yoksullaşma ve işsizlik ile kapitalizmin çöküşe sürüklenmiş olduğu gerçeği Marx'ın teorisinin haklılığını göstermiş olabilir. Fakat ben kendi adıma Marx'ın teorisinin birçok iyi yanlarını kabul etsem bile onun öngördüğü sisteminde çok insanlığa bir fayda getirdiğini düşünmüyorum. (Belki Sovyetler ve bazı Doğu Bloku ülkeleri Marx'ın tam olarak kastettiği dünya cenneti değillerdi fakat bu zalim düzenlerini inşa etmek için yine de Marx'tan ilham almışlardı.) Ekonomik üretimin bir meta formu olarak en az kapitalizmin çelişkileri kadar sosyalizminde bu çelişkilere sahip olduğunu düşünüyorum. Yine de karmaşık Marxist düşüncenin pratikte geniş bir geleneği olduğu gerçeğini kabul etmemiz gerekir. Ve Shakespeare'den mülhem bu sahnede herkese yer olduğunu söylemek icap eder.

Aijaz Ahmad, Jameson'un [Üç Dünya Teorisine -dolaysıyla salt "sömürgecilik ve emperyalizm deneyimi" açısından tanımlanan bir "Üçüncü Dünya"ya- inanılırsa, bir Sol entelektüel için öncelikli ideolojik formasyonun ulusalcılık ideolojisi] (Ahmad, s.119) olacağını söyler. Ve bu konuda Türkiye gibi kendi ülkemdeki sol aydınların metinlerinin zorunlu olarak ulusal alegoriler olduklarını kabul etmek daha yerinde olurdu. Burada iki farklı tercih söz konusudur ya bir kesim gibi 'ulusalcılıkları' benimseyeceksin (CHP algısı) ya da 'küresel Amerikan post modernist kültür' (A.g.e.) çerçevesinde (Liberal sol algısı) takılacak ve arada Marxist söylemden dem vuracaksın. (Bu ikinci model için bizim medya da yazıp çizen, özel üniversiteler de bol maaşla ders veren eski tüfek bir iki solcu arkadaş aklıma geliyor ama isim vermek istemiyorum) Aijaz Ahmad'ten alıntılayacağım son bir cümle ile bugünkü yazımı bitirmek istiyorum: "Marxist söylemde, bir zamanlar ne ulusalcı ne de postmodernist olan ve 'sosyalist ve/veya komünist kültür' denilen bir şey vardı." (Ahmad, s.120) Bir hayal gibi bir şey bu galiba ama sevgili Marx'ın hayaleti olan bir ideolojiyi vurguluyor. Sahne sizin beyler!

Kaynaklar:

1-Fredric Jameson, (2013), "*Kapital'i Sahnelemek*", Sel Yayıncılık.
2-Aijaz Ahmad, (1995), "*Teoride Sınıf, Ulus, Edebiyat*", Alan Yayıncılık.

Modernlik Deneyimleri: Fragmanlar

David Frisby'in 'Modernlik Fragmanları' isimli kitabı, Almanya kökenli yirminci yüzyılın en orijinal düşünürlerinden olan Georg Simmel, Siegfried Kracauer ve Walter Benjamin'in çalışmalarına eleştirel bir giriş niteliğindedir. Farklı bir şekilde de olsa her üç düşünür; ondokuzuncu yüzyıl başlarındaki Paris veya daha sonraları Weimar Cumhuriyet'inin bir öncü kenti olarak gelişen Berlin hakkında yazılar yazmışlar ve kentsel yaşamdaki modernlik deneyimlerine bir ışık tutmaya çalışmışlardır. Örneğin, Simmel'in 'Metropolis ve Mental Yaşam'ı ve 'Modern Kültürde Çatışma' ya da 'Modern Kültürün Krizi' gibi eserleri o yüzyılın başında yaşanan toplumsal dönüşümün mantığını kavrama açısından son derece önemli metinlerdir. Frisby'in ifadesince Weber'in katı modernlik teorisine gereğinden fazla önem verildiği için; aynı kuşaktan olan Tönnies ve Durkheim gibi düşünürlerdeki modernlik paradigması daha yeni keşfedilmeye başlanmıştır. Frisby, çoğunlukla Simmel'in 'Para'nın Felsefesi' kitabı çerçevesinde bazı temel temalarını geliştirmiştir. Modern toplumda kaçınılmaz bir şekilde ortaya çıkan yeni olanı deneyimlime arzusundan hareketle ebedi bir şimdi olan modernliğin algısı oluşmuştur. Bilindiği gibi post-modernizm ise bu aşamanın bir sonrası ya da ötesidir. Dikkat edilirse burada bile bir ilerlemeci yahut Batı'yı merkeze koyan bir 'çizgi' mevcuttur. Kanaatimce ebedi olan bir şimdi yoktur ya da bunun bir aşılması gibi durum (Post-modernizm) söz konusu değildir. Tabiatta ve toplumda sadece bir "döngü" vardır. Yalnızca bazı mevsimlerin daha farklı geçmesi gibi zaman zaman görüntü farklılıkları oluşabilmektedir. Gayriihtiyarî bir şekilde tüm insanlık olarak bu kurguya neden tahammül etmek zorunda olalım? Zamanında modernlik konusunda yeni olabilecek tezahürleri dikkate alarak bir şekilde Baudelaire, Marx ve Nietzsche gibi aydınlar kendi eleştirel bakış açılarını geliştirebilmişlerdir.

Sanıyorum ki bizim içtimaiyat geleneğimiz içinde de Ziya Gökalp'a ideolojik saplantılar yüzünden gereğinden fazla önem verilmiştir. Cumhuriyetin derin ideolojik aygıtından, bir Gökalp'le kıyaslandığında, Cevdet Paşa'yı ya da ne bileyim görüşleri çok daha insani olan Prens Sabahattin'i referans olarak kabul etmesini beklemek biraz afakîdir. Gökalp'in yarattığı düşünce etrafında şekillenen modernlik algısı bireysellik yerine Durkheim'e eklemlenerek cemiyetçi Fransız ekolünü benimsemiş ve farkında olarak veya olmayarak Cumhuriyet nomenklaturası toplumu Durkheim'in çarpıtılmış bir algılayışı çerçevesinde (Gökalp çizgisinde) malum ideolojisiyle tek tipleştirmeye çalışmıştır. Öte yandan Cumhuriyet ideolojisi o eğilmez bükülmez bürokratik yapısı nedeniyle de Weber'le göbek bağından bağlıdır. Frisby, çalışmasında sözünü ettiğimiz üç düşünürün spesifik metinlerindeki asli modernlik unsurlarını analiz etmeye çalışırken aynı zamanda modernleşmenin bazı metodolojik sorunlarına da değinmiştir. Aslında Frisby ile paralel bir şekilde sözünü ettiğim düşünürler üzerinden Türk Modernleşmesi'nin gecikmiş bir muhtasar eleştirisinin de yapılabileceği kanaatindeyim. Bu konuda hemen ilk elden akla gelen kitap 'Türk Modernleşmesi'dir. Sözünü ettiğimiz bu kitap; önemli bir metodolojik zemine oturmakla birlikte milliyetçilik, laiklik, demokrasi, merkez-çevre gibi klişe kavramlar ötesinde günümüz sosyolojik kavramsallaştırma düzeyine ve çözümleme yetkinliğine pekte sahip değildir.

Yazarın ele aldığı bir diğer düşünür de Siegfried Kracauer'dir. Kracauer, tüm dünya da bir sosyolog olmasının yanında Frankfurt Okulu ve önemli bir eleştiri teorisyeni olarak bilinmektedir. Bizzat Georg Simmel'in kendisi onun düşüncelerini geliştirmesinde esin kaynağı olmuştur. Modernlik konusunda Kracauer'in 'Berlin ve Başka Yerlerde Sokaklar' isimli bir çalışması vardır ayrıca düşünür çeşitli sinema yapıtları üzerinden kendine has bir modernlik eleştirisi geliştirmiştir. Örneğin Modern Alman Sineması hakkında yazmış olduğu 'Caligari'den Hitler'e: Alman Sinemasının Psikolojik Tarihi' ya da 'Film Kuramı: Fiziksel Gerçekliğin Kurtarılması" gibi yapıtlar onun modernlik kuramının yapı taşlarıdır. Onun ölmeden önce en son yazdığı 'Sondan Bir Önceki Son Şeyler: Tarih' adlı yapıtı ise sanıyoruz ki Anglosakson Dünya'ya yakınlaşması neticesinde (Bu sırada Clombia Üniversitesinde ders vermektedir.) Frankfurt Okulu'ndan bir nebze olsun ayrıştığı bir çalışmasıdır. Bu son kitabın adı bende Benjamin'in 'Tarih Meleği' metaforunu çağrıştırmaktadır.

Frisby'e göre; Kracauer'in ilk dönemlerinde 'varoluşçuluğu' çağrıştıran bir konumu vardır. O yıllarda düşünür üzerinde Kierkegaard'ın bir etkisinin olabileceği varsayılabilir. Daha sonraları Kracauer'de güçlü bir Marksizm ile birlikte Realizm etkisi de görülmektedir. Kracauer'in modernlik eleştirisinin ilk dönemleri kapitalizm üzerinde iken sonraki yıllarda Almanya'da Nasyonal Sosyalizmin artmasıyla birlikte Faşizme karşı sistemli bir eleştiriye dönüşmüştür. Bize göre; modernliğin en kusurlu örnekleri Faşizm, Kapitalizm ve Sosyalizm'dir. Çünkü bu üç ideolojinin de düşünce evrenlerinin merkezinde ırkçılık, para ve devlet (Kamusalın yüceltilmesi) vardır fakat insan yoktur. Aslında insanlığın sahip olduğu bu karanlık ideolojilerin acilen terk edilmesi ve tasviye edilmesi gerekmektedir. Kendini belli bir iktidara yaslamamış her namuslu aydının da bunu söylemesi elzemdir.

Bir ülkedeki liberal, faşist ya da sosyalist aydınların o ülkenin iyiliğini düşündüğü asla iddia edilemez. Bu ülke liberallere, faşistlere ya da sosyalistlere bırakılmayacak kadar önemlidir. Belki bazılarının içinde gerçekten de iyilik tohumu vardır fakat bir iyilik gibi düşünülen bu yansımalar neticesinde her daim milyonlarca insan ölmüştür. Bu bizi yanıltıp ta anarşizm felsefesine de götürmemelidir. Bunu farklı bir açıdan söyleyecek olursak; toplumun yapacağı şey "ideolojik bedensizleştirme" olmalıdır. Bedensizleştirilmiş düşünce ise rahatsız edici değildir ve bir ağacın tohumları kadar doğaldır. İnsanlara bir yığın deli saçması ve menfaat ilişkileri yerine domates fidesi dikmek ya da Epikür misali bir dilim kuru ekmek ve peynirle mutlu olması pek ala öğretilebilir. İnsan denen bu tuhaf canlının sonsuz kâinatın geleceğindeki akıbeti bedensizleşerek özüne katışmasına bağlıdır. Damla, deryaya karışmak istiyor çünkü parça her zaman bütüne meyyaldir. Tohumun içindeki çekirdek ruh'tur. "Ben, onun yaratılışını tamamladığım ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın." İnsan, bir yönüyle Hallac'ın ya da Cüneyd'in söylediği şeydir.

Kitabın son bölümlerinde Walter Benjamin ve Modern'liğin tarih öncesine değinilmiştir. Benjamin, 'Tek Yönlü Yol' ve 'Pasajlar' kitaplarıyla kendi sosyal modernlik teorisini geliştirmiş Avrupa'nın yetiştirmiş olduğu en komplike beyinlerden biridir. Frisby'e göre; "Weber'in modernlik teorisine (bu teori önemli sosyolojik boyutlar ortaya çıkarmış olsa da) hiçbir şey borçlu değildir. Aslında bu yapıta ilişkin notlarda sık sık adı geçen tek bir sosyolog vardır: Georg Simmel. Pasajlar'ın ardındaki itici güç, Aragon'un Le Paysan de Paris (Paris Köylüsü) romanında, Opera Pasajı'nı gerçeküstücü bir bakış açısıyla ele alışıdır." (s.13) Benjamin'in metinlerindeki 'pasajlar' ondokuzuncu yüzyılda Pariste'ki kapitalizmin rüya âlemini ifade etmektedir. Bu rüya âlemi daha sonraları evrilerek günümüzün kapitalist mabetleri olan dev alışveriş merkezlerine dönüşmüştür.

Weber, kapitalizmin ortaya çıkış süreciyle ve nedenleriyle ilgilenirken (Protestan Etik ve Kapitalizmin Ruhu) sözünü ettiğimiz bu üç düşünür kapitalizm ile birlikte hayatın içinde oluşan yeni algı ve deneyim tarzlarıyla ilgilenmiştir. Benjamin muhteşem eseri olan Pasajlar'ı fragmanlar şeklinde yazmıştır. Frisby'in kitabının giriş kısmından da anlaşılacağı gibi; Benjamin ve diğerleri tarafından modernlik fragmanları konusunda ilgilenilen asıl "husus zamanın, mekânın ve nedenselliğin geçici, ele avuca sığmaz ve tesadüfî ya da gelişigüzel, süreksiz bir biçimde deneyimlenmesidir: Metropoldeki toplumsal, fiziksel çevreyle ve geçmişle ilişkilerimiz de dâhil, toplumsal ilişkilerin dolayımında konumlanmış bir deneyimdir bu." (s.14) Benjamin'in Pasajlar'ı hakkında yazan Susan Buck-Morss "Görmenin Diyalektiği"nde; düşünürün ilginç kavramsal imgelemini: ilerleme fikri, kapitalizmin ve modernizmin çekirdek başkentleri, fuarlar, mimarlık, yıkıntılar, kolektif rüyalar, metalaşma, mitik tarih ve doğa algılaması üzerinden değerlendirmeye (görmeye) çalışmıştır.

Benjamin Pasajlar'da kendi modernizm algısını "mozaik" diye bilinen nevi şahsına has bir metodu kullanarak fragmanlar şeklinde anlatmıştır. Bu fragmanlar genelde gündelik hayatta dikkat etmediğimiz alelade ayrıntılardan oluşmuştur. (Boşuna dememişler Şeytan ayrıntılarda gizlidir.) İşte asıl Modernlik Fragmanları bunlardır. Benjamin, bazı metinlerinde ise modernizm algısıyla oluşan daha farklı sorunlara yönelmiştir. İnsanlar hep birlikte aşk kavramının içini boşaltmışlardır örneğin. Modernleşen dünyamızda insan giderek yalnızlaşmıştır. Modernizm bağlamında konu ile alakalı bir

başka Benjamin kitabı da "Son Bakışta Aşk"tır. Acı çekmiş ruhların tamamlanmaya ve mutluluğa hakkı vardır. Modernizm aşkında içine etmiştir. "Son Bakışta Aşk" geleceği ve ümidi olmayan bir aşktır. Görürsün ve daha başında vazgeçersin. Hepsi bu. Kalabalık bir caddeyi gözümüzün önüne getirelim. Kalabalık caddedeki insanlar benliğin tek bir unsuru içine hapsolmuştur ve diğer hemcinslerini yabancılaşmadan ötürü görmezden gelirler. Görürsün ve tekrar vazgeçersin, insanlardan kaçarsın. Yaşadığımız günümüz dünyası yapaydır, yapay; yani sahte. İlişkileri de sahtedir kaçınılmaz olarak. Ve sormak gerekir aşksız bir dünya ne kadar gerçektir?

Princeton Üniversitesi karşılaştırmalı edebiyat bölümündeki hocalardan Michael Wood kitap için yazdığı bir eleştiri yazısında sanat tarihçisi Erwin Panafosky'e göndermede bulunarak Modernlik Fragmanlarını modernizm yapısındaki işaretleri görmeyi amaçlayan bir çaba olarak değerlendirir. Panafosky'in 'İkonografi: Rönesans Sanatında Hümanist Temalar' bizce en önemli eseridir ve Albert Dürer'i inceler. Panafosky, Rönesans sanat teorisinin bir konseptini kurmaya çalışan ilginç bir adamdır. Bu çaba aslında farklı bir şekilde modernizm ikonografisi üzerinden Benjamin'in fragmanlarla yaptığı şeye benzemektedir.

Sahilsiz bir deniz: İbn-i Arabi

Bu yılın başlarında ilginç bir kitap üzerinde çalışıyordum. Hazırladığım kitabın başlığı "Hayalet Evler: Melez Türk-Yahudi Mimarisinden Örnekler" idi. Bu çalışmama yazdığım kısa giriş metninde şöyle bir ifade vardı; [Orhan Pamuk şaka yollu olarak 'Kara Kitap'ta İbni Arabi'yi "tüm zamanların en büyük varoluşçusu. ." diye anmaktadır. (s.11) Bu zalim nisan ayında yaptığım okumalarım sırasında Derrida üstüne yoğunlaşmıştım. Sufizm ve Derrida arasında kurmaya çalıştığım karmaşık ilişki neticesinde bir kitap dikkatimi çekti. Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Edebiyatı hocası Ian Almond'un; Sufism and Deconstruction: A Comparative Study of Derrida and İbn 'Arabi, (Sufizm ve Yapıbozum: Bir İbni Arabî ve Derrida Karşılaştırma Çalışması) bu konuda yazılmış ilginç bir eser. Ayrıca yeni oryantalistlerden Şerifİslam 'Monthly Rewiev' de Almond'u öven bir tanıtım yazısı yazmıştır. Kitap dilimize çevrilmiş olsa sanıyorum daha da bir ilgi olacaktır. Şerif İslam'a göre; 'teacher' Almond'un amacı böylesine karmaşık karşılaştırmalı bir çalışmaya sufi-mistik bir etiket vererek dikkat çekmek değildir. Aksine onun amacı, farklı sufi söylemle Derridacı hermönetiği harmanlayarak benzerlikleri ortaya koymaktır.] (a.g.e; s.8) daha sonra bahsettiğim kitabın Ayrıntı Yayınları tarafından çevrilmesi beni bayağı sevindirdi. Önemsediğiniz bir çalışmanın çok yakın bir zaman sonra çevrildiğini görmek insana tuhaf bir haz veriyor ve kitabi daha önceden fark etmiş olmanın tatlı sevincini yaşıyorsunuz.

Almond Hoca'nın bu kitabından önce yayımlanmış olan en az bu kitap kadar nitelikli olduğunu düşündüğüm iki çalışması daha var; 'Yeni Oryantalistler: Post-modern İslam'ın Temsilleri' ve diğeri ise 'Nietzsche'den Leibniz'e Alman Düşüncesinde İslam Tarihi'dir. Üstat 'İbni Arabi ve Derrida' kitabını Türkiye'de yaşadığı günlerde yazmıştır. Bunu yaparken Şeyh'ül Ekber'in izinde Sivas, Malatya ve Kayseri gibi şehirlerde bizzat bu mutasavvıfın kendisi gibi bir seyyah olarak dolaşmıştır. Kitabı yazmaya başlamadan önce İbni Arabi'nin eserlerini orijinalinden okuyabilmek için Arapça da öğrenmiştir. (Kolaycılığa kaçmamıştır.) Bu metinleri orijinalinden okurken şöyle bir düşünceyle karşılaşmıştır: "Cennetin mutluluğu daima tehdit altındadır, işte cennet böyle bir yerdir." (s.9) Almond 'un bu gözlemi aslında bütün hakikat mutluluklarının pek yakındaki sonun hep var olan ihtimalin içine inşa edilmesi gerektiği ile ilintilidir. Derrida'nın aslında İslam ve Yahudi ezoterizmi ya da mistisizmi ile o kadar yakından bir alakası yoktur fakat Derrida Almond'un doktora tezinde çalıştığı Meister Eckhart hakkında çok söz etmiştir. Eckhart ise İbni Arabi ve Hallac-ı Mansur'un mustarip olduğu benzer yanlış anlaşılmalar ve sorunlarla fikren hemhal olmuştur. Almond, Derrida'nın Eckhart üzerine fikirlerinden hareketle İbni Arabi'ye yaklaşmaktadır. Yoksa Almond'un da belirttiği gibi Derrida Yahudi ve Müslümanlık hakkında Wittgenstein Tractatus'un ünlü son satırına göndermede bulunarak; 'Konuşamadığımız şey, ona sıra gelince, sükut daha yerinde değil midir?' der. (s.14)

Kitabın muhtevası son derece ilginçtir. İlk kısımda aklın zincirleri, ikincide hayrete düşmenin dürüstlüğü, üçüncü kısımda; kitabın oluşma sürecindeki bilgilerin çoklu anlam katmanlarından bahsedilmiştir. Sonuç bölümünde ise İbni Arabi ve Derrida'daki sırra ve sihire değinildikten sonra öznenin post yapısalcı çözümlemeleri, öznenin dağılması Blanchot, Benjamin ve Foucault gibi önemli entelektüellerden hareketle açıklanmaya çalışılmıştır. Almond'un İbni Arabi'ye bu kadar geniş bir perspektiften bakmış olması ne yalan söyleyeyim beni bir hayli kıskandırmıştır. Bu kitabı neden ben yazmadım diye de hayıflanmıştım. Almond, Derridacı kanondaki üç farklı Neo-Platoncu düşünceyi; Blanchot'ta yarıp geçme ve 'ecrire' (yazmak), Benjamin'de bir'e dönüş olarak 'übersetzen' (tercüme etmek), Foucoult'ta 'ecriture' (merkez) merkez değildir şeklinde okumaktadır. (s.145) Yine bu farklı bakış açılarından hareketle Allah'ın sır olan yönüne dair bir takım şeyler söylemektedir.

Almond, kitabın aklın zincirleri bölümünde; 'Batılı rasyonel düşünce karşıtlarından söz edecek olsak Gazali, Eckhart, Blake, Nietzsche ve Levians gibi filozoflardan bahsetmemiz gerekirdi' (s.19) der. Eğer bu noktadan hareket edilseydi rüzgâr, nefes, ruh, özgürlük metaforlarıyla dolu bir imgeleme göndermede bulunmak gerekirdi. Bunlar yerine Almond İbni Arabi'nin anahtar bir kavramı olan "fütuhat" kelimesine göndermede bulunmuştur. (Arapça olan bu kelime açılışlar manasına gelmekte ve Sufi'ye ihsan edilen manevi bilgiyi simgelemektedir.) Kitabın bu bölümünde rasyonel bilgi ile manevi bilgi (metafizik) karşıtlığından söz edilirken Derrida'dan hareketle 'differance' kavramına yönenilmiş ve Tanrı kavramı bu çerçevede yeniden anlaşılmaya çalışılmıştır. İbni Arabi de aynı Derrida gibi yaşadığı dönemde daraltan isimlerden ve rasyonalitenin kategorilerinden kurtulmayla meydana gelen bir özgürlük neticesinde çoğunlukla bir hayret ve kafa karışıklığı yaratmıştır. (s.55) Aslında Derrida ve İbni Arabi'nin tam olarak yaptığı şey aklı zincirlerinden özgürleştirme projesidir. İbni Arabi harfi ruhun zincirlerinden azat etmek ister. Ve burada olan şey; differance aynasında: görünenin görünmez üretimidir. Almond, bunun gibi birçok ilginç kavramdan yola çıkarak İbni Arabi ve Derrida arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışmaktadır. Aslında sufi ve yapısökümcü hermenötikte sonsuzluğun anlamı içinde bu tarz metinlerin tevillerinin farklı okumalar gerçekleştirilerek iki düşünürün ilişkilendirilmiş olması bizce son derece ilginçtir.

Kutsal kitap Kur'an da biz hiçbir şeyi eksik bırakmadık der. Almond, Şeyh'ül Ekber'in sahilsiz bir deniz (Aslında umman olmalıydı.) içinde sürekli çoğalan bir anlam katmanına sahip metinler yazdığını ima eder. Bu konuda Almond W. G. Chittick'ten şu ilginç alıntıyı yapar: " Kuran sahilsiz bir ummandır çünkü O'na ait bir söz, yaratılmışların sözünün aksine, sözün kendisinin talep ettiği bütün anlamları kastetmektedir." (s.92) İbni Arabi, Kur'an'ın literal muhtevasındaki suretlerin sınırsızlığını ve sembollerin denizini düşünerek çoklu anlam katmanlarını açacak bir okuma önermesi ve bu doğrultuda metinler üretmesi kutsal metinden çıkarılabilecek münasip anlamın bir'den çoğalarak sonsuzluğa ulaşmasına olanak verir. 'Bir bakıma Derrida, İbni Arabi'nin Kur'an için söylediklerini bütün kitaplara yaymaktadır: Hiçbir metnin tek, "münasip" bir anlamı yoktur, aksine yakın anlamların sınırsız ihtimaline ve metin radikal olarak farklı yollarda hep mevcut olan okunabilme ve yeniden okunabilme kapasitesine sahiptir.' (s.93) Kitap hakkında bu kısa yazıyı kitaptan seçtiğim şu ilginç cümlelerle bitirmek istiyorum; "Kur'an'ın yazarı gerçekten insanda toplanan bütün eşyanın bilgisine sahipse, yorumlama her şeyden öte keşfedilmemiş şeylerin hatırlanması ve var olan fakat örtülü duran bir şeylerin ortaya çıkmasıdır. Kur'an'ı anlamak onun yayılmasına iştirak etmektir." (s.97) Sahilsiz bir denizin kıyılarını görmek mümkün müdür diye sorarsak kendimize. Cevabı Şeyh-ül Ekber daha küçük bir çocukken bize söylemiştir: Hem evet, hem hayır.

Benjamin ve Seyr-i Süluk

Eleştirmen, felsefeci ve estetikçi Walter Benjamin'in esrar, afyon ve meskalin (Fenetilamin grubundan halüsinojenik bir alkoloiddir ve kızılderili çayı olarak ta bilinir.) üzerine yazıları bize Lukacs tarafından estetik deneyim üzerine giydirilen bilişsel gömleğin adeta bir panzehirini verir. Öte yandan Benjamin'in bu deneyimleri ütopik mesiyanik düşüncenin sınırlarında gezmekle ilintilidir. Şimdilerde

yaygın olarak öne çıkan 20. yy. edebi ve estetik eleştirmenlerinin çoğu Freiburg, Münih, Berlin ve Bern gibi şehirlerde felsefe okumuşaydınlardır. (Frankfurt Okulu düşüncesinin temel yaklaşımını oluşturan çekirdek kadro) Hepsinin düşüncelerini klasik Alman Romantizmi derin bir şekilde etkilemiştir. Benjamin için esrar deneyimlerinin dipsiz gizemin ve karanlığın araştırılması gibi bir fonksiyonu olmuştur.

Bu deneyimler aslında Kant'ın metinlerinde pek çok kez geçen 'tecrübe' kavramı ile birlikte gerçekliğin yeniden ve farklı bir şekilde tasavvur edilmesi ile açıklanabilir. Bu noktada Benjamin'e arkadaşı Ernst Joel'in alternatif bir önerisi; 'deneysel psikopatoloji' olmuştur. Benjamin'in ünlü sözüyle bu durumu ifade edersek; 'Bu bize verilen umut; umudu olmayanlar içindir.' Aslında ruhu keşfetme deneyimi bir başka manada bir sarhoşluk deneyimidir. Benjamin, beklide olayları yeterince net göremediği anlarda bu yolla farklı bir bakış açısı geliştirmiş olabileceğini de düşünmüştür. Ya da deneyimlerden elde edebileceği bilgi hatırına kontrollü uyuşturucu yolculuğuna çıkmış olabilir. Kesin nedenini tam olarak söylemek oldukça güç. Benjamin'in yaşadığı bu deneyimler daha sonra arkadaşları tarafından da yayımlanmıştır.

İmge yayınları Benjamin'in bu tuhaf ve ilginç dönemini kapsayan yazıları "Esrar Üzerine" isimli bir kitapta bu yakınlarda yayımlamıştır. Aslında ünlü düşünür hayattayken bu çalışması pek fark edilmemiş ve gerekli ilgiyi görmemiştir. Hayattayken bu malzemenin oldukça sınırlı bir kısmı yayımlanabilmiştir. Kitap hakkındaki kısa tanıtım yazısında şöyle denmektedir: "Bu kitabın gövdesi, 1927 ile 1934 yılları arasında Berlin'de, Marsilya'da ve İbiza'da gerçekleştirilen bir dizi uyuşturucu deneyi sırasında? Ya da sonrasında? Kaleme alınan Uyuşturucu Deneylerinin Tutanakları'ndan oluşmaktadır. Bu kayıtlar, esrarın etkisi altında Benjamin ve arkadaşları (felsefeci Ernst Bloch, yazar Jean Selz, doktorlar Ernst Joel ile Fritz Frankel ve Egon Wissing ile Egon'un karısı Gert Wissing) tarafından tutulan notlardır." Notlar bu edebiyat eleştirmenin son yüzyılda ne kadar fazla bir önem kazandığı düşünülürse değeri anlaşılacaktır.

Aslında bu metinler Benjamin'in yazılarında geçen "aura", "sarhoşluğun aydınlığı", "benzerlik/aynılık", "taklit", "empati" ve "flâneur" gibi kavramların daha çok açıklığa kavuşması için son derece yararlı olmuştur. Bilindiği gibi şair Baudelaire'den yazar Hermann Hesse kadar edebiyat dünyasında pek çok aydın bu tarz ilaç ve uyarıcılardan zaman zaman kontrollü bir şekilde kullanmışlardır. Aslında etik açıdan hiç hoş bir durum olmasa da birçok kişi bu yola inisiyasyon (Seyr-i Suluk) için başvurmaktadır. Sanıyorum ki Benjamin, Yahudi ve Hıristiyan mesiyanizmi yerine İslam tasavvufunu keşfetseydi asla böyle bir yola başvurmazdı. Burada bu çok önemsediğim düşünürün sıradan dünya için yeni bir bağlantı yolu olarak görmek istediği durum aslında sadece basit hayaller ve görüntülerden ibarettir. Zaman'ın, uzayın ve düşüncenin esrar deneyimleri ile pek ayrılacağını zannetmiyorum ben. Benjamin belki de yanlış bir noktadan inisiyasyona girdiği için intihar etmiştir. Bazen ne yazı ki çok zeki olmak bile bu tarz duygusal krizleri atlatmada pek etkili olmuyor sanırım. İnisiyasyon insan benliğinin sonsuza yöneltilmesidir ve bunun için illa bu tarz uyarıcı maddelere de ihtiyaç yoktur.

Mektup Yazma: Kayıp Bir Sanat

Yazma işi yazarın iç dünyasında sürekli tekrar eden bir eylemdir. Psikolog Freud, yazma ve kurgu arasındaki ilişkiyi betimlerken; 'Yaratıcı bir yazar, oynayan çocuk gibi aynı işi yapar.' demiştir. Kendi hazırlamış olduğum bir mektubu bitirdiğimde yeni bir rüya görmüş gibi hissetmem aslında bu eylemin gelecekte de tekrar edebileceğini bilmemle ilintilidir. Her yazar kendi fantezisinde (hayal âleminde) oluşturduğu dünyayı çok ciddiye alır ve tahmin edilebileceği gibi yaratıcı yazarlık bu işin duygusal yatırımıyla yakından ilgilidir. Basit manada yazılan bir mektup bile hislerimizi taşıdığı için son derece değerlidir.

Yazmanın da pek çok farklı sanatlı türü vardır. Örneğin yukarıdaki ilk paragraftaki gibiyse eğer yazma işi biz bir sanat yapıtı olarak mektup yazmayı çoktan terk ettik. Bizim edebiyatımız bir edebi tür olarak mektubun nadide örnekleriyle doludur. Edebiyatçı ve sanatçıların mektupları, yaşadıkları çağın özelliklerini yansıttığı için, birer "belge" niteliği de taşırlar. Her neyse işin teknik boyutu bir tarafa günümüzde artık kimse mektup yazmıyor. En son ne zaman bir tanıdığımdan mektup aldığımı hatırlamıyorum. (Tabi burada bankalardan gelen bildirimleri ve faturaları saymıyorum.) Bazıları diyecek ki mektubun yerini artık mail'ler ve sms'ler aldı. Fakat saydığımız bu teknolojik vasıtalar bir mektubun hissiyatını ve özenini ne kadar verebilir ki? Çoğunlukla bu tarz mesajlar çalakalem yazılmış ve özensizdir. Duygu yoktur. Bir iletişim vardır ama ne derece samimidir bu da tartışmalı bir konudur.
El yazısı, kağıt, mektup.. Tüm bunlar hayatımızdan kopuyor. Kayıp duygusu tüm bu nesneleri hayatımızdan yavaşça koparıp aldı. Bu eskiden hiç böyle değildi. Tuhaftır ama ben son günlerde tekrar yazmaya başladım. Sanki unutulan eski bir ritüeli icra ediyormuş gibi. Bir arkadaşım vardı. Biraz uzak bir memlekette yaşıyor. Muzip bir tabirle söylersem; zamanımıza göre 'analog' kalmış ve teknoloji özürlü. Ama ona yazdığım metinle, kişisel bir şekilde onu düşündüğümü hissetmesini istedim. Bu yüzden kâğıdın dokunmadaki hissiyatını ve mürekkebin kokusundaki güzelliği bildiğim için, üşenmedim ona mektup yazdım. Şimdi cevabını bekliyorum.

Bu konuda Küçük Prens'in yazarı Saint-Exupery'in muhteşem bir hikâyesi vardır. "Bahçıvan" hikâyesinde Exupery, birbirinden ayrı düşmüş iki arkadaşın mektuplaşmalarından bahseder. Bu bahçıvana birgün "Bu sabah, güllerimi budadım." Diye bir mektup gelir. Dört kelimelik ilk bakıldığında pek bir şey anlatmayan bir ifade gibidir bu cümle. Aradan uzun zaman geçer mektubu alan arkadaş uzun çabalardan sonra yine aynı kısalıkta bir cevap gönderir arkadaşına: "Bu sabah, ben de güllerimi budadım." Aslında bu basit ifade mahrem bir şekilde birçok şeyi anlatmıştır. Aslında mektup yazmak ortak hissiyatı dile getirmek ve paylaşmaktır. Exupery'inde dediği gibi; 'Sevmek birbirine değil, birlikte aynı noktaya bakmaktır.' Yazdığımız mektuplarda böyle bir şeydir.

Fransız yazar Andre Gorz'un sevgilisi, hayat arkadaşı, hayatının anlamı Dorine'e yazmış olduğu Son Mektup bir âşığın hikâyesini yeniden kurmak adına yapılmış en anlamlı çabalardan biridir. Andre Gorz'un 'Son Mektup'u ömür boyu sürmüş olan bir sözleşmenin metni gibidir. Üzüntüleri ve sıkıntılarıyla elli sekiz yıllık bir aşkın hüzünlü hikâyesidir anlatılan. Gorz ve Dorine birlikte yazmışlar, birlikte yaşamışlar ve birlikte var olmuşlardır. Karı-koca, Dorine'in uzun süren hastalığı sırasında inanılmaz bir karar alırlar. Birisi ölürse hiç ayrılmamak için diğeri de aynı şekilde son yolculuğa katılacaktır. Ve böylece diğerinin yokluğunda yaşama zorunluluğuna katlanılmayacaktır. Her şey gibi aşk kavramının da içinin boşaltıldığı, tüketim nesnesine dönüştüğü bir çağda umut, hatta bir isyan çığlığı gibi karşımıza çıkıyor Gorz'un 'Son Mektup'u. İnsanların yüreğine işleyen bir çığlık.

Hüzünlü bir aşk hikâyesi olan Son Mektup şu satırlarla başlıyor: "Yakında seksen iki yaşında olacaksın. Boyun altı santim kısaldı, olsa olsa kırk beş kilosun ve hâlâ güzel, çekici, arzu uyandırıcısın. Elli sekiz yıldır birlikte yaşıyoruz ve ben seni her zamankinden çok seviyorum."

Gorz bu yakıcı sözleriyle kahredici bir boşluk taşıyordu göğsünün tam ortasında. Sevgilisine olan bağlılığın, yaşama arzusuyla dolmasına fırsat veren bir dönüm noktası olduğunu gösteren belgedir "Son Mektup". Gorz'u büyüleyen şey neydi, bunu anlaması uzun yıllarını almıştı. Gorz bunu şöyle açıklıyor: "Biz birbirimizi anlamak için yaratılmışız."

Gorz hayatını yaşamış olmadığının, ona hep belli mesafeden baktığının, sadece tek bir yanını geliştirdiğinin ve insan olarak yoksul kalmış olduğu duygusunun ıstıraplarıyla boğuşmuştu bir ömür boyu. Bu ise sevgilisine doyamamış olduğunu gösteriyordu. Georges Bataille'ın formülü uyarınca, "hayatı sonraya ertelemek" istemiyordu Gorz. İlk zamanlardaki gibi Dorine'in mevcudiyetine ihtiyaç duyuyordu. "Geceleri bazen, boş bir yolda ve ıssız bir manzarada bir cenaze arabasının ardından yürüyen bir adamın karaltısını görüyorum. O adam benim." Olmaz ya eğer ikinci bir şans verilseydi, o hayatı da birlikte geçirmek isterdi Gorz ve Dorine. Ayrıntı yayınlarından çıkan "Son Mektup" hüzünlü

bir aşk hikâyesini anlatıyor. Hemen belirtelim; Dorine ölünce 2007 Eylül'ünde Gorz da aynı gün intihar ediyor.

"Son Mektup" için söylenebilecek daha çok söz var. Gorz, uzun yıllar Les Temps Modernes dergisinde Jean Paul Sartre'ın çevresinde oluşan ekipte exsiztansiyalist bir düşünce içinde yer almıştır. Hayat O'nu varoluş sancısından ezoterik (Batıni) bir düşünceye sürüklemiştir. Bu satırları defterime karalarken Edirne'ye pamuk gibi bir kar yağıyor. Lapa lapa yağmakta olan karı seyrederken Gorz'un, "Bir düş kadar güzeldin..." sözü kulaklarımda çınlamakta. Bir düş kadar güzel sevgilinin varlığı ümidiyle...

Eleştirinin Edebi Eleştirisi

Türkiye'de eleştirmenlik gerçekten zor bir uğraştır. Neden böyle söylediğime gelince; herhangi bir yaşayan yazar yahut kimse hakkında bir tenkit (critic) yaptığınızda bu durumun çoğunlukla hoş karşılanmamasıdır. Tabi bu süreçte size üzerinde uğraştığınız metnin sahibinin geri dönüşü daha trajik bir şekilde olabilmektedir. Yazdığınız eleştiri metni; suya sabuna dokunmuyorsa ve genelde gereğinden fazla bir övme yapıyorsa malum çevrelerce makul çerçevede hüsn-ü kabul görmektedir. Şu an ismini hatırlayamadığım bir eleştirmenimiz bu konuda biraz sitemvari bir şekilde 'yahu hiç dostum kalmadı' demiştir. Ve hatta eleştirdiği kimselerden selamı sabahı kesenler bile olmuştur. Bu bizim edebiyat çevrelerimizin hala yeterli eleştiriyi kaldırabilme olgunluğuna sahip olmadıklarının da bir göstergesi olarak algılanabilir. Hâlbuki Batı yazınsal geleneğinde eleştiri kolaycılığa kaçmadan metni estetik prensiplere göre inceleyip tekst'i yeniden ve yeniden üreterek onu bir sonraya taşıyabilen ciddi bir uğraştır. Bu konuda işi layıkıyla yapanlar deyince benim aklıma ilk elden Jale Parla, Orhan Koçak, Nurdan Gürbilek, Nemciye Alpay, Sibel Irzık, Hilmi Yavuz, Ahmet Oktay ve Nüket Esen gibi bu işe ömrünü vakfetmiş eleştirmenlerimiz gelmektedir. Günümüzde edebiyatın gerçek doğasına nüfuz edebilmek için stilistik, (üslup bilimi) fenomenoloji, yorumsama, Marksist eleştiri, yeni-tarihselcilik, psikanalitik eleştiri, yapısalcılık vb. daha pek çok önemli kuramsal yaklaşım yöntemi vardır. Eğer sözünü ettiğim kuramsal boyutta ve metodolojik bir şekilde eleştirme eylemi gerçekleştirildiğinde, gerçekten yazılan metne fazladan bir şeyler katmaktadır. Bu kısa yazıda edebiyat eleştirisinin daha komplike sorunlarına değinmek her halde eleştirinin edebi eleştirisini yapmakta bir ölçüde daha zordur.

Edebiyat eleştirisi bağlamında ilgiyle takip edilebilecek bir dizi tetkik kitabını İletişim Yayınları son derece özenli bir şekilde hazırlamaktadır. Bu seriden benim bu aralar oldukça dikkatimi çeken birkaç kitaptan kısaca söz etmek istiyorum. Bülent Aksoy ve Nazan Aksoy'un hazırlamış olduğu 'Berna Moran'a Armağan' kitabı oldukça kaliteli yazıları bir araya getirmiştir. Bildiğiniz gibi Berna Moran Türk Edebiyatı'nda eleştiri konusunda Batılı metodolojinin ülkemizde tanınıp, kullanılmasına ve çok-yönlü eleştirinin gelişmesine önayak olmuş ender edebiyatçılarımızdandır. Güncel eleştiri konusunda daha yakın bir dönemdeki Nobel ödüllü yazarımız Orhan Pamuk için Sayın Nüket Esen; 'Kara Kitap Üzerine Yazılar'dan oluşan bir derleme hazırlamıştır. Tabi meraklısı hemen demin bahsettiğim çekinceler yüzünden eleştiri geleneğimizin 'tanıtımcılık' karşısında niçin sindiğini bu yazılardan çok daha iyi anlayacaktır. Bizim geleneğimizde eleştirilmek, belki biraz abartmış olacağım ama neredeyse küfür yemekle bir tutulur hale gelmiştir. Buda ister istemez birkaç kalem namusu olan eleştirmen dışında çoğu tenkitçimizi sindirmiştir ve yazmaktan korkar hale getirmiştir.

Eleştiride aslolan eğip bükmeden doğrusu neyse onu söylemektir. Tabi ki siz doğruyu söyledikçe kırılanlar ve kızanlar olacaktır fakat eleştiri eyleminin doğru düzgün yapılması birazda suya ve sabuna dokunmak değil midir? Örneğin salt olumlu noktalardan hareket eden metinlere kimse ses çıkarmamaktadır. Fakat yaptığınız eleştiri azda olsa olumsuz bir bakış açısı getirmişse işte o zaman kıyamet kopmaktadır. Ancak biraz hafif meşrep (light) eleştirmenlerimiz bu konudan hiç rahatsız olmamaktadır. Eleştiri, gerçekten hakkı verildiğinde ancak sanat mertebesine dönüşebilen bir türdür.

Buradaki kilit nokta bir eseri bol bol överek yorumlanması değil ama belki de çok daha iyi bir şekilde tamamlanmak istenmesidir. İnsanoğlunun ortaya çıkardığı hiçbir yapıt asla tamamlanmamıştır. Ne yazık ki günümüzde eskiden "şerh" denilen şey gibi değerlendirme yapılan metin biraz süsleyip püsleyip olumsuz ve karşıt görüşlere nispeten daha az bir yer vererek tartışılmaktadır. Bu ise eleştirinin hakikatini bulanıklaştırmakta ve metnin içine nüfuz edebilmeyi ve edebi çözümlemeyi engellemektedir. İnsana eksik yanlarının anlatılmasının daha faydalı olabileceği kanaatindeyim. Kişiye eksiğini bilmekten büyük bir irfan olmazmış. Eleştiri yaparken birazda metne bu açıdan odaklanmamız gerekir.

Bu aralar Hece Dergisi'nin eski sayılarından tanıdığım Laurent Mignon'un bir kitabını okuyorum. 'Ana Metne Taşınan Dipnotlar' benim gibi ayrıntıların tutkunu olan kişilerin zevkle okuyacağı eserlerden biridir bu kitap. Mignon, genç denilebilecek yaşta bir hoca, şahsen benim onun yazılarıyla tanışmam kültürel essentialism ve milliyetçilikten uzaklaşan görece birazcık daha yeni bir bakış açısıyla edebiyat tarihi içinde pek fazla okunmayan ve unutulmuş konular hakkında yazıp çizmesinden ötürü oldu. Aynı oranda ilgilendiği konular Ömer Erdem'inde dikkatini çekmiş olacak ki O'da söz konusu kitap için bir yazı yazmıştı. Mignon, bizim edebiyatımızda daha yeni sayılabilecek bir bakış açısıyla karşılaştırmalı bir şekilde edebiyat tarihi çalışmalarında ismine yalnızca dipnotlarda rastlanan edebiyatçı ve düşünürleri kendi ana metnine taşıyor. Yazar Ercüment Behzat Lav, Baha Tevfik, Yahya Kemal, Nazım Hikmet, Behçet Necatigil gibi modern edebiyatımızın kurucu babaları yanında Garbis Fikri, Hovsep Vartanyan, ve Avram Naum gibi unutulmuş kişilerle de tanıştırıyor. Bugüne kadar hiç sorgulanmadan kabul görmüş doğru'larımızı yeniden tartışmaya açıyor. Her ne açıdan bakarsak bakalım Türk Edebiyatı ve kültürlerarasılık üzerine son denemde yazılmış ciddi bir eser bu kitap.

Selim İleri bugünkü 'Dağınıklık, Darmadağın" isimli köşe yazısında evinin yıllardır biriken gazete ve kitaplar yüzünden adeta bir çöp eve döndüğünden söz etmiş. Bu aslında yazma ve okuma uğraşını kendisine ciddi bir meşgale edinmiş hemen herkesin yaşadığı bir sorundur. Ev adeta kitaplar tarafından istila edilir. Ve kitaplar insanı yalnızlaştırır. Kendimde bu sorunla karşı karşıya kaldığım için artık her heveslendiğim kitabı alamıyorum. Eskiye göre çok daha seçici davranmaya başladım. Hatta bazen kendi kendime; "Kitaplar benim yalnızlığımı dindirmiyor, hepsiyle vedalaşsam mı?" dediğim çok oluyor. Ama insan, bir nevi çocukları gibi gördüğü kitaplarına kıyamıyor. Wittgenstein'ın Oxford'daki kireç sıvalı odasında sadece ahşap bir masa ve sandalye varmış. İnsan ruhu aslında eşyanın tabiatından pek hoşlanmaz. Kendi adıma söyleyeyim ne kadar çok eşya varsa o kadar mutsuzluk var demektir. Ve insan sadeliği daha çok sever. Gerçi kimileri dağınıklığı ve karmaşayı daha çok seviyor. Örneğin Karl Marks'ın odası tam olarak böyleymiş. Ya da İstanbul'a zaman zaman gittiğimde uğramayı sevdiğim "Bağlam Yayınları" da böyle bir yer fakat mekâna gittiğinizde Sabit Bey'in o kendine has tatlı sohbeti hemen mekânı başka yere dönüştürüyor. O sohbeti ve yayınevini bu yüzden olacak kolay terk edemiyorsunuz. Aslında Selim İleri'nin dediği gibi bu dağınıklık bizim yoldaşımız da olmayabilir. Çünkü bu bir tercih meselesidir. Örneğin kitaplarınızı güvendiğiniz ve korunacağından emin olduğunuz bir yere bağışlayabilirsiniz. Boş bir ev! Hayali bile güzel. Fakat bunu da bir aşk gibi görmek lazım, insan bir kere sevince sevdiğini bırakması ya da ondan vaz geçmesi pek kolay olmuyor. 'Bir sabah uyandığınız da sevgilinizin evde olmadığını görseniz ne hissedersiniz?' diye bir soru bir soru geliyor aklıma cevap veremiyorum. Sadece susuyorum.

Türkiye’deki Etnik Politikaların Arka Planı

Melezleşme, en basit manada katışık-karışık anlamına gelen bir kavramdır. Terim önceleri biyolojide değişik türden hayvan veya bitkiden üremiş (hayvan veya bitki), kırma, azma, hibrit, metis olarak adlandırılan şekilsel formları imgeliyordu. Daha sonraları dilbilimi ve on dokuzuncu yüzyıl başlarında ise ırk teorisindeki anlamıyla kullanılmaya başlanmıştır. Melezlik teorisinin geliştirilmesindeki temel metin Homi Bhabha'nın "The Location of Culture", (Routledge; 1994) 'Kültürün Konumu' isimli çalışmasıdır. Bhabha, bu eserinde Batı tarihinde melezliğin anksiyete bir paradigma olarak ortaya

çıkmasından bahseder. Bir kültürel form olarak melezlik sömürge ustaları tarafından kararsızlıkla üretilen bir kavramdır. Melezler çoğu zaman geleneksel ve etnik merkezli toplumlarda dışlanmış, o çok sevilen ifadesiyle söylersek "öteki"leştirilmiştir. Bhabha öncesinde bu anlatı Edward Said tarafından, "Şarkiyatçılık; Batı'nın Şark Anlayışları" ile sömürge ustalarının klişeleri ciddi bir şekilde sorgulanmıştır.

Post-kolonyal dönemde kültürel emperyalizm anlatıları ile ilgili tezini geliştiren Bhabha'nın öncesinde bu melezlik anlayışına yakın bir entelektüel olarak Mihail Bahtin'i sayabiliriz. Bahtin, edebiyat ve felsefe dünyasına, çağrışımları oldukça fazla olan "çokseslilik" kavramını armağan etmiştir. Melezlik konusunda Bahtin dışında; Stuart Hail, Gayatri Spivak ve Paul Gilroy gibi anahtar teorisyenlerin isimlerini zikretmek yerinde olur. Bu yazarların eserleri son dönemde çok kültürlülük konusunda bir farkındalık yaratmayı başarabilmiştir. Jamaika'da bir İngiliz kolonisinde doğan Stuart Hail melez bir toplumun içinde büyümüş olmanın getirdiği tecrübeyle sosyolojide ırksal önyargıları temsil eden örnekler üzerinde durmuştur. Hail için kültür sadece okunarak kazanılan ya da takdir edilen bir şey değildir, kültür aynı zamanda hâkim sistem tarafından özenle kodlanmış ve zaman zaman güç ilişkileri kurmada faydalanılan bir unsur olarak dışladığı topluluklarda potansiyel bir tedirginlik kaynağı olabilen bir şeydir. Gramsci, ise kültürel üretimi teorik olarak, "zorlama" karşıtı olarak "rıza" esasına dayalı bir zemine oturtmaya çalışır. Kültürel kodlardaki hâkim unsurun çeşitliliği diğer bir manada melezliği arttığı oranda bu karşılıklı kabullenme toplumsal uyumu da güçlendirebilecektir.

Melezlik söylemi genelde post-kolonyal dönemde emperyalizm ve milliyetçilikler bağlamında dile getirilen yeni bir eleştirel anlayışın sonucudur. Spivak; başka bir manada; sömürgeciliğin mirası olan bir anlayışla baskın Batı kültürü tarafından dışlanmış olanların kültürel metinlerine odaklanmıştır. Düşünür, Jacques Derrida'nın "De la Grammatologie" deki dekontsrüksiyonist bir çözümleme mekanizmasından hareketle modern toplumun melezleri olan "madun" kesimleri (Örneğin göçmenler, feministler vb.) inceler. O'nun yayımlanan ilginç bir çalışması olan "Post-kolonyal Aklın Eleştirisi" inde; "Batı'daki kimi entelektüeller, Avrupa merkezi düşüncesinin büyük beyinlerinden olan Kant ve Hegel gibi filozofların yeniden üretilen tartışmalarında madunları dışlamak eğilimindedirler" der. Bu noktada Spivak'ın Deleuze ve Foucault gibi düşünürleri bazı konularda reddetmesi anlaşılabilir bir şeydir.

Spivak, madunların haklarının savunulması bağlamında sosyal bir eylem amacıyla "stratejik özcülük" diye bir kavram geliştirmiştir. Örneğin çok farklı beklentilere sahip kadın grupları etkili hareket edebilmek için geçici olarak öncü bir pozisyonu benimseyebilirler. Anti-özcü bir söylem olarak melezlik teorisinin gelişimine bakıldığında "melezlik tartışmaları"nın akademik düzeyde popüleritesinin arttığını belirtmek gerekir. Ancak özcü düşünce ve uygulamaları (yani ırkçılık) teoride ortadan kaldırmak için melezlik argümanlarını kullanmak yine kaçınılmaz olarak bizi aynı özcü paradigmalara indirgeyebilme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bu çekirdek argümanların düşünce dünyasında yerine oturması kültürlerarası geçişkenliğin artmasıyla mümkün olabilir. Günümüzde kullanılan melezlik küreselleşmenin kültürel mantığı içinde yine de ırkçı söylemden daha ileri bir anlayışı temsil etmektedir. Örneğin Amerika, Kanada, vb. neo-subetnik devletler kültürel çeşitliliğin artmasını kan tazelemek olarak görebilmektedir. Her daim gerçekleşen katışım ve karışımlarla daha farklı türler ve yeni melezler ortaya çıkmaktadır. Melez kültürlerin artması; homojenleştirme modernizasyonu ve batılılaşma aracı olarak görülse de bu kavramın muhtevası hızla gelişmektedir. Entelektüel hayatta Bhabha'nın değeri, Batı'nın kendisini en tepede gören ilerlemeci, aydınlanmacı ve mesiyanik anlayıştan kurtardığı ölçüde daha iyi anlaşılacaktır. Onun çalışmalarında çağdaş metropoldeki göçün kültür siyaseti açısından konsepti geliştirilmiştir. Bu alanda (metropol) sadece orada farklı kültürlerin bir akışı vardır. "Ulus ve Anlatı"da açıkça hiyerarşik tasnife dayalı çok kültürlülük anlayışına karşı çıkmıştır. Melezlik politikaları hem vermek hem almak esaslarına sahip bir şekilde insani bir boyutta sürdürülebilmelidir.

Tarihte bu ortak yaşanabilirlik konseptini oluşturabilmiş hem Doğu'da hem de Batı'da birçok kent olmuştur. Farklı kültürlerin karşılıklı müsamaha bağlarını kullanarak özellikle sınır şehirlerindeki (göçmen nüfustaki hareketliliğin çok olması nedeniyle) hibritleşme özelliklerinin canlılığından söz edebiliriz. Örneğin Türkiye'deki Edirne- Hatay gibi kentlerin bir dönem bu tip melez çağrışımlara ve kültürlere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Ortak yaşam alanı karşılıklı etkileşimi ve kimi zamanda birleştirici bir sentezi beraberinde getirmiştir. Müzikten, edebiyata, folklordan mimariye kadar çeşitli sanat eserlerinin estetiğinde bu doğal sentezden kaynaklanan melezliği pek ala görmek mümkündür. Edirne, bir kültür imparatorluğu olan Osmanlı döneminde Hıristiyan, Müslüman ve Yahudi gibi pek çok tebaayı bünyesinde barındırabilmiştir.

Günümüz Türkiye'sindeki karşılıklı etnik şiddet üreten grupların temelde benzer özellikleri bünyelerinde bulundurduğu bilinen bir gerçektir. Kürt milliyetçileri kendilerini Türk milliyetçiliği karşısında konumlandırmakta ve her manada iki grup benzer politikalarla hareket etmektedirler. Tüm bu saçmalık yıllardır bizim halkımıza zarar vermektedir. Melezleşme politikaları ile olaylara yaklaşıldığında iki kültürün birbirini daha iyi anlayacağı kanaatindeyim. Yıllar önce Martin King'in 'Bir hayalim var' diye başlayan o meşhur konuşmasından aklımda kalan bazı parçalar günümüz Türkiye'si içinde geçerlidir. King'in de dediği gibi; "İnsanlar genellikle birbirlerinden nefret ederler çünkü birbirlerinden korkarlar; birbirlerinden korkarlar çünkü birbirlerini tanımazlar; birbirlerini tanımazlar çünkü iletişim kurmazlar; iletişim kurmazlar çünkü sınıflara ayrılmışlardır" cümlesini tekrar düşünmeliyiz. Çünkü 'hepimiz kardeşler gibi yaşamayı öğrenmeliyiz veya aptallar olarak çürümeyi. Herhangi bir yerdeki adaletsizlik, her yerdeki adalet için bir tehdittir.' Bu sözleri iki kardeş halkın daha iyi anlaması gerekiyor, karşılıklı etnik milliyetçilik bu topraklarda asla bir çare olmamıştır ve olmayacaktır.

Osmanlı Sosyalist Fırkası

Türkler tarafından II. Meşrutiyet zamanında kurulan ilk sosyalist parti; Osmanlı Sosyalist Fırkası'dır. Önceleri özellikle Osmanlıdaki Rum, Bulgar ve Ermeniler arasında yaygın olan sosyalist fikirler sonraları Türkler tarafından da benimsenmeye başlanmıştır. 1908 sonrasında Türk aydınları arasında sosyalist düşünceler hızla yayılmaya başlamıştır. Bu dönemde özellikle İştirak (1910) dergisini çıkaran Hüseyin Hilmi'nin bu partinin kuruluşuna olan katkıları yadsınamaz. Peki kimdir bu Hilmi Bey?

Hüseyin Hilmi'nin tam olarak hangi yıl doğduğu bilinmese de İzmir'de doğduğu bilinmektedir. Gençken babasından miras kalan evi satarak Romanya'ya gitmiş ve buradaki sol harekette etkilenerek sol siyaset ile ilgilenmeye başlamıştır. Bir ara Sinop'a sürgüne gönderilmiştir. Kendi çıkardığı dergi olan İştirak 1912 yılında tekrar açılmıştır. Bu dergi Hüseyin Hilmi Bey ile o kadar özdeşleşmiştir ki, Hilmi Bey artık "İştirakçi Hilmi" olarak bilinmeye başlanır. Daha sonra Hüseyin Hilmi Bey ve çevresi genişleyerek Partinin kuruluş ve yönetiminde Baha Tevfik, Sosyalist gazetesi sahibi Namık Hasan, Hamit Suphi ve İnsaniyet gazetesi sahibi İbnüttahir İsmail Faik de görev almıştır. Daha sonraları bu çevre çıkardıkları çeşitli yayınlarla siyasi hayatta daha etkili olmaya başlamıştır.

Aslında bu parti bilinen anlamda sosyalist bir parti değildir. İştirak yine kapatılınca kendilerine ait bir başka yayın organı olan 'İnsaniyet ve Medeniyet' dergisinde sosyalist kurama ait yazılardan çok sosyolog Prens Sabahaddin'in bireysel girişimciliği savunan tezlerine yakın bir takım şeyler söylüyorlardı. Parti çevresi nispeten sınırlı kalmış Hüseyin Hilmi'nin II. Enternasyonal'de Fransız sosyalist önder Jean Jaures ile kurduğu ilişkiler daha ileriye götürülememiştir. Osmanlı Sosyalist Fırkası, başarısız bir projedir fakat yine de toplumumuzda ki düşünce ve siyasi tarihin gelişiminde farklı bir çizginin oluşması bakımından son derece önemlidir.

Bu konu hakkında yakın dönemde Hamit Erdem,"Osmanlı Sosyalist Fırkası ve İştirakçi Hilmi" (2012) diye güzel ve kapsamlı bir çalışma hazırladı. Osmanlı döneminde kapatılan bu partinin yerine yine

aynı çevre benzer bir şekilde TürkiyeSosyalist Fırkasını Kurmuştur. Hamit Erdem bu konuda; "söz konusu partiler, 1910 ? 1922 yılları arasında İstanbul'da faaliyet göstermiş; dönemin bütün ideolojik ve siyasi rüzgârlarından etkilenmiş, hem İttihatçı diktatörlüğüne direnmiş hem de işgal ordularının denetimindeki İstanbul'da sosyalizmin 'Osmanlı amele sınıfıyla' buluşmasına öncülük etmiş özgürlükçü hareketlerdir" demektedir.

Bizce de Osmanlı Sosyalist Fırkasının önemi komitacı İttihat Parti diktatörlüğüne karşı dik durması ve çekinmeden fikirlerini savunmasıyla alakalıdır. Hamit Erdem, çalışmasında hareketin önde gelenlerini, basılmış yayınlarını, parti programlarını ve diğer partilerle söz konusu olan ilişkilerini kapsamlı bir şekilde değerlendirmiştir. Aslında tüm bu çalışmayla fail-i meçhul bir şekilde öldürülen Hüseyin Hilmi Bey'in hatırası yâd edilmiştir. Günümüzde hala benzer durumların tartışılması ve yine fail-i meçhullerin sürmesi sorunlarımızın hala pek değişmediğinin göstergesidir. Aslında milliyetçi, liberal ve ya sosyalist olsun hala demokratik bir olgunluğa erişemedik. Bir manada sosyolojik olarak kaliteli bir demokratik bilinci yakalayamadık. Toplumumuzun vicdanı ve fikri hür bir şekilde yaşaması için en azından birbirimizi ötekileştirmeden anlamayı öğrenmemiz gerekiyor.

Karanlığın Yüreğinde Yıldızlara Yolculuk

Gene Roddenberry tarafından yaratılan ve çocukluğumuzun unutulmaz kült filmlerinden olan "Uzay Yolu" tam anlamıyla bir bilim kurgu başyapıtıdır. Bir dönem bu yapıt hatırlanacağı gibi televizyon dizisi olarak ta büyük bir beğeni kazanmıştı. Uzay Yolu; insanların yaşadığımız galakside diğer bilinçli canlılarla birleşerek bir federasyon kurdukları dönemi ve kurgusal olarak gezegenler arası gerçekleşen savaşların sonrasında oluşmuş bir geleceği tasvir eder. Kahramanlar genelde fedakârdır ama bazen savaşı kazanabilmek adına başka yollara da başvurabilirler.

Bu film arka planında Joseph Conrad'ın meşhur eseri olan "karanlığın Yüreği"ndeki sömürgecilik ve bilinmeze yolculuk çağrışımlarına sahiptir. Aslında insanlar tarafından yaratılan emperyalizmin gezegenler arası boyuttaki etkilerini ve diğer (öteki) türler arası şiddete taşınmış halini yeniden ve yeniden görürüz her bölümde. Bir nevi sınıf kavgasının, ırkçılığın, insan haklarının ve gelişmiş teknolojinin etkilerinin uzaydaki kurgusal hali canlandırılır. Uzay yolu insanların aya seyahatten (Jules Verne) sonra gerçekleştirmeyi düşlediği yıldızlara yolculuk serencamıdır aslında. Bu film o kadar çok beğenilmiştir ki sonradan çocuklar için animasyon versiyonları bile çıkmıştır.

Uzay Yolu'nun TRT tarafından güzel bir şekilde yapılan çeviri ve seslendirmeleri, o dönemlerde pek az kişinin kullandığı tarayıcı, alıngaç, derin uzay, bilgisayar gibi kelimelerin halk tarafından benimsenmesine vesile olmuştur. İnsanlarımız o yıllarda pek fazla bilinmeyen Lazer, ışınlama, ışık hızı vb. gibi birçok bilimsel kavram ve terim ile bu dizi sayesinde tanışılmıştır. Uzay Yolu'ndaki Kaptan Kirk'ün kararlılığının, Mister Spak'ın sarsılmaz mantığının birçok kişinin hayaldünyasında tadı kalmıştır. Bizde bir dönem bu filmin yerli örnekleri de yapılmıştır. Hulki Saner'in yönettiği ve Sadri Alışık'ın oynadığı "Turist Ömer Uzay Yolunda" (1973) son derece fantastik ve bize özgüdür.

2013 yılı mayıs ayında gösterime girecek olan yeni "Star Trek Into Darkness" in ilk fragmanı nihayet yayımlandı. Uzay Gemisi Atılgan mürettebatı bir görev için eve (dünyaya) çağrılmıştır. Onlar görevdeyken federasyon içinde terör konusunda bir zafiyet söz konusudur. Bu güvenlik zafiyeti dünyada büyük bir patlamaya ve yıkıma neden olmuştur. Kaptan Kirk kitle imha silahlarına sahip bir adamı yakalamak için dünya adına bir insan avı başlatır. Kahramanlarımız yaşam ile ölüm arasında epik bir satranç oyununa itilmiş gibidir. Senaryo aşk ve arkadaşlık ilişkileri ile geride bırakılan aile bağları üzerine kurulmuştur. Filmi çekmek için yönetmen koltuğuna sevilen dizi "Lost"un yaratıcılarından J. J. Abrams oturmuştur. Filmin kadrosunda Chris Pine, Zachary Quinto, Alice Eve ve

Zoe Saldana gibi başarılı oyuncular yer almıştır. Bakalım yeni Uzay Yolu'da eski başarısını yakalayacak mı ya da klişe bir tekrar mı olacak film bittiğinde hep birlikte göreceğiz.

Bir Kurbağanın Tasvir Edildiği Malzeme Kutusu

Klasik antropolojinin en önemli isimlerinden olan ve birkaç yıl önce vefat eden Claude Lévi-Strauss'un dilimize çevrilen yeni bir kitabıyla karşılaştım kitapçı raflarında. Okuyuculara yapısal yöntemin sırlarını açıklamaya adanmış bir ömrün neticesinde hazırlanmış bu yapıt; "Yapısal Antropoloji" isimli eserdir. Çoğu kimse Strauss'un Descartes ve Sartre'a şiddetle karşı çıkarak yapısalcılığın asıl kurucusu olduğunu pek bilmez. Bu filozofa göre biz aslında öncelikle bilinç değil de, dilin, kültürün ve eğitimin ürünü olan toplumsal yaratıklarız ve klasik bilinen masaldaki gibi bir öpücükle bu dünyada asli surette var olmayız. Gerçeği söylemek gerekirse yapısalcılıkta en az antropoloji ve sosyoloji kadar dönüştüren bir bilimdir. Bizi o malum hikâyedeki prenses yerine toplum güzelce öper ve yaratmak istediği şekilde biçimlendirir.

Yapısal Antropoloji, var olan nesneleri klasik tarihsel boyutlarıyla betimlemekle yetinmez. Toplumsal dediğimiz olgunun yapısal ve karmaşık niteliklerini hatta insan ilişkilerini bile açıklamaya çalışır. Strauss, bu eseriyle antropolojinin kabuk değiştirerek farklı bir şeye dönüşmesini de sağlamıştır. Toplumun kozası içinde yaşayan insan denen bu meçhul yaratığın nasıl muhteşem bir kelebeğe dönüştüğünü anlatmıştır. Üstat antropoloji ile dilbilimi ve psikoloji arasında yapısal manada bir ilişki olduğunu açıklamıştır herkese. Bu yöntemin uzun yıllara yayılarak gelişmesinden sonra toplumsal örgütlenme, akrabalık, din, mitoloji ve sanata bakışımız değişmiştir. Benim insan dediğim bu kurbağanın tasvir edildiği malzeme kutusu olan Pandora'nın kapağı nazikçe açılmıştır. Tüm gizemiyle Pandora'nın Kutusu aslında insandır, insanın kendisidir. Yapısal Antropoloji insanı biraz daha derinlemesine çözümlemede ve anlamada bir fırsattır diyebilirim.

Strauss'un bundan önce çeşitli zamanlarda 'Hüzünlü Dönenceler', 'Irk, Tarih ve Kültür', 'Modern Dünyanın Sorunları Karşısında Antropoloji' gibi yapıtları dilimize çevrilmiştir. Bahsettiğim bu eserleri temel bir altyapı olmadan okumak hiçte kolay değildir. Kendi adıma söylemek gerekirse, benim üstadın en çok sevdiğim kitabı 'Yaban Düşünce' oldu. Kitabı okuduktan sonra bu büyük beyni kim doğru düzgün eleştirmiştir diye tekrar kütüphane raflarına daldım. Ve karşıma bir büyü gibi muhteşem bir eser çıktı. Jack Goody'nin yazdığı 'Yaban Aklın Eleştirisi', antropolog Claude Lévi-Strauss'un ünlü eseri 'Yaban Düşünce'ye karşı belki de yapılmış en sistematik ve değerli eleştiridir. Jack Goody, usulca insanın kurbağa gibi bir malzeme kutusuna konularak (Burada antropolojik kabullenmeleri ve önyargıları kastediyorum. Ne yazık ki Strauss bile fikirleri zaman zaman Batı'nın bu ilerlemeci ve ötekileştirişi görüşlerinden yaralı sızıntılar taşımaktadır.) anlaşılamayacağını söylüyor. Benim için en az Goody'de Strauss kadar değerli bir düşünür.

Tekrar bahsetmek istediğim kitaba gelecek olursak; Yapısal Antropoloji ile Strauss, öncelikle tarih ve etnoloji arasındaki ilişkiye değinmiştir. Bunun yanında kitapta; dil ve akrabalık ilişkileri, toplumsal örgütlenme, büyü ve din, sanat, yöntem ve eğitim sorunları gibi konulara değinilmiştir. Ben kitapta en çok büyü ile ilgili olan kısımları sevdim. Aslında ileride bir gün yapısal antropoloji ışığında Anadolu Resim Sanatının yegâne örneklerinin yer aldığı Malik Aksel kitaplarına değinmek isterim. Malik Aksel halk resimlerini genellikle bizim büyücü, cinci diye tabir ettiğimiz insanların yazmış olduğu kitaplardan toplamıştır. Strauss'ta benzer şekilde; simgelerin etkililiği, efsanelerin yapısı, büyüdeki yapı ve diyalektik, içi balık dolu yılan gibi bana son derece ilginç ve şiirsel gelebilecek konularla ilgilenmiştir.

Dil, tasvir ve toplum arasındaki karmaşık ilişikler ağı ilk elden bu tarz halk edebiyatının birincil kaynağı olan hikâyelerde ve resimlerde gizlidir. Tıpkı Strauss gibi tüm bu malzemeyi biz göstergeler sistemi alarak ele alıp kültür olgusu içerisinde inceleyebiliriz. Burada şu gerçeği şiddetle unutmamamız gerektiğini de hatırlatmadan geçemeyeceğim; Antropoloji köküne kadar sömürgeci bir bilimdir. Sömürenlerin mantığını anlayalım ki bir daha sömürülmeyelim. La Pensée sauvage'e onların gözleriyle baktığımız zaman bir kurbağa olarak kutunun dışındakileri görebiliriz. Böylece acıdan yanan bedenimizin sesini işiterek belki 'vrak!' yerine 'bırak!' diyebiliriz. Bu tasviri en iyi şekilde aslında bir başka filozof olan Jacques Lacan yapmıştır.

Sokak sanatı ve Graffiti'nin Dünya atlası

Son dönemde dünyadaki protesto ve çıkan olaylar neticesinde sokak sanatı ve graffiti unsurlarda bir patlama yaşanmıştır. Graffiti duvar yazıları ve resimler yoluyla kendini ifade etme uygulaması biçiminde anlaşılsa da aslında genel geçer toplumsal yaşam anlayışına bir tür tepkiyi de ifade etmektedir. Arap Dünya'sı, Brezilya'daki ve Türkiye'deki olaylarda yer alan gençler sıkça bu ifade biçimini kullanmışlardır. Duvarları gönüllerinin istediği her renge boyamışlardır. Bu sokaklar fotoğraflanarak güzel bir kitap bile oluşturulabilir. Bu olayı yalnızca duvar boyamak değil de sokaktaki ağaç, kaya, karton vb. malzemenin farklı bir biçimde kullanılması olarak ta okuyabiliriz. Tüm bu toplam sokağın sesi'nin sanatsal bir ifadesi gibidir.

Yapılan eserler aslında sanat yapma niyetinden çok protesto etmek ve farklı bir dil oluşturmak için kullanılmıştır. Görsel bir yönü olduğu için ise tabii ki yapılan eylem bir sanattır. Sokak sanatı aslında siyasi iklim ve yolsuzluklara karşı pasif bir başkaldırıdır. Demokrasinin tanımına ve işleyişine dayalı problemler ve ekonomik meseleler bir araya geldiği noktada Türkiye ve Brezilya'da yaşayan insanların yönetimlere olan cevabı sokaklar ve sokak sanatı olmuştur. Bu bir direniş midir? Pasif yönüyle bir sanatsal direniştir. Fakat aktif yönüyle bir direnişten çok sosyal medya tarafından organize bir şekilde yürütülmüş ve sonrasın da ise gençlerin yüzüne gözüne bulaştırılmış bir harekettir. Kamusal alanın biçimine, yüzeyine yapılan sanatsal her türlü müdahale bu samimiyetsiz kitleye karşın sahicidir. Gezi olayları başarısız olmuştur, çünkü niyet sahici değildir.

Alt kültürün kendisini farklı bir şekilde ifade etmesi iktidarlar için her zaman illegal olmuştur. Sokak sanatını ve graffiti'yi gerçekten sanatçı olanlar yapabilir, vandallar sadece yaptığını iddia ederler. Bu sanatın bir parti eliyle, ya da bir ideoloji eliyle yahut bir başka devlet eliyle yaptırılanı gerçek sanat eseri olarak kabul edilemez. Graffitinin özü kişisel olması ve muhalif kimliği yansıtmasıdır. Yoksa kaz korosunun söylediği lakırdıyı tekrar etmek hiç değildir.

Ben kendi adıma sokak sanatının düşünce ve bakış açımızın yanlışlığına dair bir şeyler söylediğine inanıyorum. Bunun yanında sapla samanı da bir birine karıştırmamak gerekiyor. Sokak sanatı ayrı bir şey vandallık apayrı bir şey. Tekdüze bir vatandaş kimliğine bir renk ve yaratıcılık katabilme potansiyeli açısından sokak sanatını olumlu buluyorum. Yalnız bu sanatın uygulama mekânı olarak çirkin bir trafo binası yahut boş bir duvar seçilirse mutlu olurum. Yoksa tarihi bir çeşmeye yapılan graffiti cami avlusuna pislemekten farksız duruyor. Gerçek sokak sanatçısı ve graffiti artistleriyle ülkemizde az da olsa karşılaşıyorum. Ve bu kişilerin eserlerini görmek beni mutlu ediyor.

Kürt Faşistleri ve Türk Faşistleri

Türk faşistlerin yıllardan beri Kürtlerden nefret eden söylemine gündelik hayatta her zaman şahit oluyorduk ta son günlerde hemen hemen her konuştuğum (istisnalar hariç) Kürt kökenli vatandaşta

bir tür Kürt faşist söylemine rastlamaya başladım. Sohbet arası söze başlayan Kürt kökenli bir arkadaşım Türklerin nasıl aşağılık şeyler yaptığını anlatırken bile farkında olsun veya olmasın ayrımcı, nefret dolu bir söylem kullanıyordu. Türkler de Kürtleri anlatırken yine aynı dili kullanıyordu. Yalnız Kürt kardeşler belli ki Türk ağabeylerini örnek almışlardı. Kürtlerin kendilerini Türk milliyetçiliği karşısında konumlandırmaları kesinlikle doğru bir şey değil. Bu konuda Türk milliyetçilerinin teorisyeni olan Nihal Atsız'ı ve Kürt milliyetçiliğinin gözbebeği olan İsmail Beşikçi'yi mukayese eden bir yazı Zaman yazarı Prof. Dr. Mümtaz'er Türköne tarafından geçtiğimiz günlerde 'Kürtlerin Nihal Atsız'ı: İsmail Beşikçi' başlığıyla yayımlandı. Türköne bu konuda sanırım Ziya Gökalp ve İsmail Beşikçi arasında bir mukayese yapsa daha doğru olurdu. Zira Ziya Gökalp, Diyarbakırlı bir Kürt ise aynı modelin bir başka açıdan versiyonu olan ve Kürt milliyetçiliğinin teorisyeni sayılabilecek İsmail Beşikçi ise Çorumlu bir Türk'tür. Burada asıl saçma sapan olan şey ise kendilerinden bile olmadıkları bir millet adına konuşmaları ve faşistlik yapmalarıdır. Bu kraldan daha fazla kralcılıktır.

Türk faşistliğini bu ülke en az seksen yıldır tanıyor da kimse bana bu ülkede Kürt faşistliği yoktur demesin, şu an itibariyle bal gibi de var. Yahu nereye gitseniz Türk kimliğinizi açıklamaktan utanır hale geldik. (Burada kimlik olarak kastettiğim şey bir aidiyet unsuru olup 'millet' kavramıyla ilintilidir.) Bundan 3?5 sene kadar önceydi sanırım. Elazığ-Malatya sınırında isimini vermeyeceğim bir kazaya memur olarak atanmıştım. Daha kasabaya geldiğim ilk gün oranın memuru olan başımdaki Kürt kökenli amir 'Keşke buraya gelmeseydin, burada gece olur bakarsın kapın çalınır..' gibi saçma sapan laflar etmişti. Gelişimin ikinci günüydü bir başkası 'Burada ikinci bir dil konuşuluyor, sen karşı mısın?' diyerek kendi çapında ötekileştirmek için ağzımı aradı. Ve hatırladığım kadarıyla 'Batı'dan gelen herhangi sivil bir 'Türk' olarak her an psikolojik bir biçimde defalarca sözlü sataşmalar oldu. O Anadolu misafirperverliği var ya kelimenin tam manasıyla koca bir yalan ve bir zırvadır. Artık gölgesi yoktur bu topraklarda. Örneğin, bir Türk olarak Hakkâri'ye, Diyarbakır'a gidip gönül rahatlığıyla çalışamazsınız, bırakın çalışmayı dolaşamazsınız sizi ne faşist devlet yetkilileri ne de faşist Kürtler rahat bırakır. Faşizm bir zulümdür. Ahlaksızlıktır. Hatırlarsınız yıllarca Alman faşizminden çeken, soykırıma uğrayan Yahudiler bugün tecavüzcüsünden öğrendiklerini Filistin halkına yapıyorlar. Korkarım ki bir gün İsmail Beşikçi'nin teorileri gerçekleşirse Kürtlerde bunu bir başka mazlum halka yapacaktır.

Sayın Türköne yazısının bir yerinde; "Ulusçuluk temelde çok basit bir duyguya dayanır. Bu duygu, benzerlerinize duyduğunuz körü körüne bağlılık ve aidiyet hissidir. 'Körü körüne bağlılık' dediğimiz şey 'taassup'tur. Ulusçuluğu en iyi karşılayan kelime budur ve bu karşılık ilk defa sosyal bilimlerin gerçek kurucusu olan İbn Haldun tarafından bulunmuştur." demiştir. Bende artık Kürt halkının ve aydınların bu körü körüne saplandıkları taassubu ne yazık ki içten içe benimsediklerini görüyorum.

Gerçi bu görüşe karşı kanaatte olan Ruşen Çakır bugün yine aynı konuya değinen "Kürt ırkçılığı" diye bir şey sahiden var mı? Diye bir yazı yazdı. Çakır, sözü geçen yazısında; "Kürt milliyetçiliğinin yükselişinden rahatsız olan çok kişi, bir süredir bu saptamayla kendilerini rahatlatmaya çalışıyor ve bu sayede sorunla sahici bir şekilde yüzleşmekten kaçacağını düşünüyor. Hâlbuki yükseliş hâlindeki Kürt milliyetçiliğinde 'ırkçı' olarak tanımlanabilecek pek fazla motif yok. O kadar yok ki Kürt siyasi hareketinde öne çıkan, sosyalist sol geçmişe sahip olan, dolayısıyla milliyetçiliğe antipatik bakan kişiler kolaylıkla 'biz milliyetçi değil yurtseveriz' diyebiliyorlar." Demiştir. Aslında bu tartışmanın fitilini son günlerde CHP İzmirMilletvekili Birgül Ayman Güler'in demeçleri fitillemiştir. Güler'in görüşleri ise kelimenin tam manasıyla ipe sapa gelmez şeylerdir.

Kendi adıma Türköne'yi çoğunlukla pek sevmesem de bu konudaki fikirlerine katıldığımı söyleyebilirim. Türköne yazısında ayrıca bu konuya delil getirmek için şu tespitlerde bulunmuştur. "İsmail Beşikçi, 'ulus devleti aştık' diyen Kürt siyasetçilere, Atsız'ınkine benzer hamaset kokan bir üslupla zılgıt çekiyor: 'Yoğun bir asimilasyon politikasına hedef olmuşsun' dedikten sonra, 'nasıl milliyetçi olmazsın, nasıl kendi ulus-devletini kurmazsın' diye hesap soruyor." Ziya Gökalp ve İsmail Beşikçi gibi kimselerin kendi mensubu olmadıkları milletlerin ırkçılığını savunmaları gerçekten büyük

bir ahlaksızlıktır. Bu konuda hani Yusuf Akçura'nın ünlü 'Üç Tarz-ı Siyaset' makalesinde bahsettiği ümmetçilik, batıcılık ve milliyetçilik fikirlerinden üçüncüsü ve en kof olanının her iki toplum tarafından benimsenmiş olması gerçekten düşündürücüdür. Cumhuriyet bu söylemle 10 yılda 10 milyon genç yarattık her yaştan diyordu. Kürtler kaç tane kökünden koparılmış genç yaratacak böyle merak ediyorum. Belki her iki toplumun da gerçek aydınları bu saplantılı kültür şizofrenliklerinden kurtulup Anadolu'nun irfanına sığınsalar günümüzde bu hastalıklı düşünceler yaygınlık kazanmayacak. Türklere ve Kürtlere önerim Fransız İhtilali ürünü olan bu hastalıklı düşünceyi terk edip biraz da kendi İslami geleneklerine ve irfanlarına sarılmaları olacak.

Yalnızlık Salgını

Engellilik ve hastalık başta olmak üzere; çekirdek ailenin çöküşü ile birlikte insanlar giderek yalnızlaşmaya başladı. Bazen kendime; ne oluyor bu insanlara yahu, diye soruyorum. Özellikle yaşlılar derin bir toplumsal izolasyon neticesinde yalnızlığı daha trajik bir şekilde yaşıyor. Gençleri ise başta 'Facebook' olmak üzere çeşitli sosyal ağlar ve bilgisayar dünyası yalnızlaştırıyor. Ve böylece yalnızlığın modern dünyada büyük bir sorunsala dönüştüğünü görüyoruz.

Peyami Safa'nın "Yalnızız" diye muhteşem bir romanı var. Romanın prolog kısmında şöyle ilginç bir diyalog geçiyor. Satırları yavaşça ve sessizce okuyorum:
"- Seni sevmek istedim bir an için. Böyle bir his gelip geçti. Geçmedi daha. Fakat geçer. Böyle birçok hayallerim var: Simeranyam var.
- Kim o? Sevgilin mi?
-Hayır, sevgilim başka. O bir memleket, Simeranya, dünyada olmayan bir yer. Benim icadım. sıkıldım mı, kendimi oraya atarım.
- Ne hoşsun. Beni de götür oraya.
- Simeranya'da yalan yoktur.
- Kadın yok mu?
- İnsanlar gölgelerdir. Konuşmadan anlaşırlar. Birbirlerinden hiçbir şey saklamazlar. Seni görür görmez bir Simeranya kadınına benzettim. Elbisenin içinde yalnız ruhun var. Yüzün bir örümcek ağı. Gözlerinde sen dolusun. Gurur ve yalan yok. Seni sevmek istiyorum. Bu bir hayal. Simeranya gibi sen de yoksun. Yaratıyorum seni ben, kendi arzuma göre, ismini sakın söyleme bana. Birbirimizi bir daha görmeyeceğiz." Peyami Safa, yalnız anlarda belki sığınmak için romanda böyle olmayan bir dünya kurguluyor. Benzer bir şekilde güçlü yalnızlık duygusu Tanpınar'ın 'Huzur' romanında da işleniyor. Aslında bu yalnızlık duygusunu insan her an her yerde hissedebiliyor. Ve yalnızlık bir salgın gibi histerik bir şekilde dalga dalga yayılıyor. Artık "hepimiz çirkinleşen bir dünya da yalnızız!"
Yine aynı romanda bu tema daha ilginç bir şekilde "Yalnızım, evet yalnızız. Yani, bak, büyük kalabalıkların ortasında, insan denilen sosyal varlık kendi iç dünyasının mahpusu halinde, şifasız bir yalnızlığa mahkum. Yalnızım, evet herkes yalnızdır, yalnızız. Bütün ihtilaflarımızda yalnızlıklarımız çarpışıyor. Hatta kendi kendimizle mücadelelerimizde bile kendilerimiz birbirine karşı yalnızdır" denilerek dile getiriliyor.

Yalnızlık salgını hakkında birkaç deyiş:
"Bunca insan yalnızken neden bunca insan yalnız. Madem hepimiz yatıyoruz neden yalnız yatalım?" (Kaybedenler Kulübü) "Kalp mi insana sev diyen yoksa yalnızlık mı körükleyen? Sahi nedir sevmek; bir muma ateş olmak mı yoksa yanan ateşe dokunmak mı?" (Şems-i Tebrizi) "Sevmek; güzel birinde aşkı aramak değil. O kişide, bilmediğin bir zamanın beklenmedik bir anında, kendini bulmaktır." (Dostoyevski) "Bir derin kuyuya benzer yalnız. Taş atmak kolaydır içine: ama bu taş dibe inecek olursa, deyin bana, kim çıkarabilir? Yalnızı incitmekten sakının! Ama incitecek olursanız, eh, artık öldürün de!" (Friedrich Nietzsche) "Bakmayın etrafımda çok insan dolandığına; sırılsıklam yalnızım

aslında." (Edip Cansever) "Kendini yalnız hisseden kimse için her yer çöldür." (Anton Çehov) Yalnızlık hakkında daha pek çok söz işitilir aslında...

Yeni yapılan araştırmalara göre geçtiğimiz son 10-15 yıl içinde insanların kronik yalnızlığı en az % 20 oranında artmıştır. İnsanların artık kimseden habersiz yalnız öldüklerine dair haberlere gazetelerde sık sık rastlıyoruz. Aslında bu insanlığın çöküşünün trajik bir habercisidir. Yavaş yavaş ve yalnız kalarak ölüyoruz da bundan bi haberiz...

Bugünlerde hiçbirşey yapmak istemiyorum. Caddeler de yürümek te istemiyorum. Çoğunlukla insanları da bir zaman kaybı olarak görüyorum. Daha doğrusu görmek istemiyorum. Bu kış günlerinde dışarda kar yağarken sadece odamda yalnız kalıp huzurla uyumak istiyorum. Sadece yalnız kalmak için dua ediyorum. Ve şu an farkediyorum ki bende yalnızlık hastalığına tutulmuşum. Muhayyel mekanlar kadar benim içimdeki yalnızlıktır trajik olan. "Yalnızlık, bir sigara külü kadar yalnızlık." (S. Karakoç)

Beş para etmez bir yazı!

Yazılı medya ya da kağıt baskıya dayalı gazetecilik gayet garip ve zor bir dönemden geçiyor. İnsanlar evlerindeki bilgisayardan internete girerek gazetelerin web sayfalarına şöyle bir göz atmakla yetinirken bayiden para vererek bir gazete alma alışkanlıkları nispeten gün geçtikçe azalmaya başlamıştır. Bunun yanında ileride web gazeteciliği içinde böyle bir durumun var olabileceği öngörülebilir. Medyanın iş yaşamı bazında yeni bir dünyaya evrildiği de söylenebilir. Bu durum medyayı besleyen kaynakların (Reklâm, ilan vb.) insan ilgilerinin yoğunluğuna göre şekil ve renk değiştirmesiyle de ilintilidir. Hele 'sosyal medya' gibi olduların sahiplerine milyarlarca dolar gelir getirildiği düşünülürse durumun vahameti daha iyi anlaşılacaktır.

Hasan Bülent Kahraman, gazeteciliğin haber almak ve haber aktarmak gibi bir görevi olduğunun altını çizerken, gazetecilik mesleğinin teknolojinin gelişimi ile birlikte büyük bir değişim geçireceğini belirttiği bir konuşmasında ilginç bir şekilde "Yeni medya, yeni araçlarla bambaşka görüntülerle karşımıza çıkacak" diyor. (Kobi Postası) The New York Times, The Guardian vb. gazeteler artık yeni konjonktür içinde yerlerinin nasıl olması gerektiğini ciddi bir şekilde tartışıyorlar. Bir de bu durumun kitap sektörü açısından bir başka vahameti var ki o da dijital kitap baskısının (Amazon vb.), klasik kâğıt teknolojisini ezme noktasına geldiği gerçeğidir. Bizim basında da Milliyet, Radikal gibi kimi gazeteler bu gerçeği öngörerek 'blog' sayfaları gibi yapılanlara giriştiler.

Dünyadaki 'blog' yazarlığı mefhumu incelendiğinde şahısların yazdıkları bu sayfalara okunma artışları oranında reklâm aldıkları ve hatırı sayılır bir gelir elde ettikleri söylenebilir. Bizim Türkiye'deki 'blog' yazarlığının o noktaya evrilmesi için sanıyorum ki biraz daha zamana ihtiyaç var. Bir de bu 'blog' yazarlığı denen durumda yeterli editoryal fonksiyon icra edilemediği için yeni bir takım sıkıntılar doğuyor. Yalnız her zaman niceliğin (okunma sayısının) çok olması niteliğin de iyi olacağı anlamına gelmiyor. Bazen de örneğin adam, kendi (Wordpress, vb.) blog sayfasını oluşturup öyle yorumlar ve fikirler yazıyor ki bu entelektüel düzeye basınımızda kâğıt israfı yapan birçok 'baba' yazarda bile rastlayamıyorsunuz. Yaptığı bu işten bir para kazanıyor mu? Hayır. Beş kuruş dahi kazanamaz!

İnternet büyüdükçe gazetecilik daha az değerli hale gelmektedir. Artık ülkemdeki her üç kişiden ikinin şair olması gibi herkes 'blogger' ya da eski tabirle söylersem 'gazeteci' olmuştur. Bunun da iyi olan ve olumsuz olan yönleri vardır. Ayrı bir tartışma konusunu gerektirir. Bende bir 'blog' yazarı olmama rağmen yaşanan tüm bu duruma 'aptal popüler şeylerin tiranlığı' diyorum. Klasik medyadaki magazin haberlerinin ağırlığı gibi dijital medyada da bu ucuz popüleritenin işgali durumu söz konudur. Artık Baudrillard ifadesiyle gerçekliğin tam olarak gerçek olmadığı hayalden bir simülasyon dünyasında yaşıyoruz. Web medyasında haddinden fazla bir kirlilik durumu var. Ve tahminime göre; gazetelerin bu kısmıyla uğraşan editörlerinin son 35 senede online olarak harcadıkları zaman payı yaklaşık yüzde

40 oranında artmıştır. Bu kirlilik içinde haberi ve nitelikli yazıyı yakalamak gerçekten zordur. Blog yazarlığı olsa olsa insanı "kanser" eder.

Aleksandr Puşkin'in Maça Kızı

Soğuk bir kış günüydü. Hüzünlü bir gündü. Dışarı çıkıp yaprakları dökülmüş, iki tarafı kavak ağaçlarıyla kaplı yolun donmuş toprak zemininde ilerlerken aslında manzum bir trajediyi de beraberimde kalbimde götürüyordum. Güneş, bulutlardan oluşmuş atlas misali gökyüzünde bir çıkıp bir kayboluyordu. Bazen kendimi sebepsizce bırakıp yola yıkılmak istiyordum. Sessiz bir çığlık vardı etrafta. Nedenini bilmeden her şeyden korkuyordum. Dedim ya hüzünlü ve matemli bir gündü. Tıpkı diğer bütün günler gibi. Kazakistan'ın 'Çimkent Eyaleti'nde yaşıyordum o zamanlar. Sene 2000'li yıllardı sanırım. Hatırladığım hayatımın karanlık fragmanlarıydı bunlar.

Patika yolda ilerlerken zihnimde belli belirsiz bir şekilde bazı düşünceler belirmeye başladı. Şair Puşkin'i düşünmeye başladım. Puşkin, 16 yaşında soluk yüzlü Natalia'ya hemen hemen benim gibi 20'li yaşlarındayken falan âşık olmalıydı. Natalia, Onu budala George Charles d'Anthès adında bir Fransız delikanlısı için terk etmişti. Sonra zihnim başka bir olaya yöneldi: kendi kendime dedim ki Tolstoy'un 'Yalancı İlişkileri' şu an bulunduğum durumu ifade etmeye daha uygun olurdu. Sonra aniden kendimi Eski Sovyet propaganda filmlerin izlendiği bir stadyum kadar büyük bir sinema salonunda buldum. Perdeye vuran ışıkla birlikte görüntüler bir nehir gibi akıyordu. Bilincim akıyordu. Yeryüzündeki tüm hayat ve ben bu bilinçte yaşıyordum. Salonun içinde hemen karşı köşemde oturan bir kıza gözüm takılmıştı. Sonra bir daha baktım ona. Ve bir daha bakmaktan kendimi alamadım. Bu beyaz yüzlü kızın simsiyah gözleri vardı. Ve neredeyse bu gözler bir ölüm kadar soğuktu. Ben kızı sessizce seyrederken Puşkin'in hafifçe omzuma dokunduğunu hissettim. Yarım kalan hikâyesini bitirmek istiyordu sanki. Birlikte salonun dışına çıktığımızda tekrar bana son anlarını anlatmaya başladığını hatırlıyorum.

27 Ocak 1837'de St. Petersburg yakınlarında Kara Dere'nin bir köşesinde düellonun yapılmasına karar verilir ve Fransız d'Anthès'in yüzünde bir dilim ekmeğin çalınması kadar bir doğallık vardır Natalia'nın gönlünü çaldığı için. Puşkin'in şahidi arkadaşı Danzas'tır. Bu adamı pek tanımıyorum. Puşkin'in Düello'da kullanacağı silahı almak için gümüşlerini sattığı iddia etmiş sonradan duyduğuma göre. Düelloda Puşkin karnından, kalbine yakın bir yerden yaralanır. Ve biliyordum ki kalp bir kez yaralandı mı iyileşmez artık. Büyük bir soğukkanlılıkla iki gün boyunca can çekişen Puşkin, tıpkı böylesine soğuk bir Ocak ayının öğleden sonrası hayata gözlerini yumar. Sonra tekrar patikada olduğumu hatırladım ve bir Puşkin şiirini sadece kendim duyabileceğim şekilde okumaya başladım.

"Seviyordum sizi ve bu aşk belki
İçimde sönmedi bütünüyle.
Fakat üzmesin sizi artık bu sevgi
İstemem üzülmenizi hiçbir şeyle.

Sessizce, umutsuzca seviyordum sizi.
Bazen çekingenlik, bazen kıskançlıkla üzgün.
Bu öyle içten, öyle candan bir sevgiydi ki
Dilerim bir başkasınca da böyle sevilin." (Çev; Ataol Behramoğlu)

Yavaş ve kararlı adımlarımla patika bittiğinde karşıma eski bir bina çıkmıştı. Bu benim okuduğum üniversite idi. Dışardan bakıldığında bu bina da en az hava kadar soğuktu ve bir akıl hastanesini andırıyordu. İçeride bir anfinin önünde durdum. Anfinin kapısına sadece dışarıdan içerisi görülebilecek şekilde aynadan bir cam konmuştu. 70-80 yaşları civarında olan yaşlı bir profesör

zamanı unutmuşçasına Berthold Brecht'in bir epizodunu konu alan dersi anlatıyordu. Sesindeki kaybolmuşluğu duyabiliyordum. Sonra arka tarafta bir köşede oturmakta olan sinemada gördüğüm siyah gözlü kızı tekrar fark ettiğimi anımsıyorum. Elinde bir deste kâğıtla fal açıyordu. Kâğıtları karıştırırken bir tanesini yere düşürmüştü. Düşen oyun kâğıdının 'maça kızı' olduğunu gördüm. Sonra ani bir kararla kapıyı açıp anfiden içeriye girdim. Brecht'i anlatan yaşlı profesörden nazikçe dersi böldüğüm için özür diledim. Ve en arkalarda oturan kızı sevdiğimi ve onunla anfi dışında yalnız konuşmak istediğimi söyledim. Yaşlı adam önce bir duraksadı fakat sonra fazla uzun sürmemsi şartıyla izin verdi. Anfi dışında kapının hemen yanındaki banka yan yana oturup konuşmaya başladık. Nereli olduğunu sorduğumda Sibirya'nın bir köyünden geldiğini ve yazları yaşlı babası ile birlikte patates yetiştirdiklerini, annesinin üç yaşındayken öldüğünü, kelebekleri sevdiğini ve köyünün çok güzel olduğunu söyledi. Ona o an neler anlattığımı tam olarak hatırlayamıyorum. Sonraki günlerde sebepsiz bir şekilde ondan kaçtım. Hala kendimi anlayamıyorum/ galiba bir ömür boyunca da anlamayacağım. Aklımda sadece onun güzelliği ve bu tatlı hikâye kaldı.

Wittgenstein'ın Karşıt Felsefesi

Batı düşünce tarihi içinde 'Anti-Felsefe' diye tabir edilen bir nevi *felsefe eleştirmenliği* diye adlandırabileceğimiz bir gelenek bulunmaktadır. Bizde de bir dönem İslam felsefe tarihi içinde yer alan 'Reddiye' türü metinler de bir başka açıdan böyle okunabilir. Aslında tez, antitezini doğurdukça felsefe kendi mecrasını bulmaktadır denilebilir.

Alain Badiou, felsefesinde birçok düşüncenin tekrar kullanımını gerçekleştirirken diğer filozofları kendi felsefesi içinde bir takım döngülere oturtarak tekrar ve tekrar yaratır. Onun amaçlarından biri gerçeğin bu kategorilerinin her türlü felsefe eleştirisi için kullanışlı olduğunu göstermek ve bu nedenle, bunları sanat ve tarih kadar ontoloji ve bilimsel keşifler için de kullanmaktır. Ve bu manada Badiou'un, *dört diskur*'u (Sanat, Politika, Bilim ve Aşk) içinde felsefik bir maraz olarak nitelendirdiği filozofun kendi felsefesini dayatması hastalığı hemen her önemli entelektüel için kaçınılmaz bir gerçekliktir. Burada Badiou, felsefi gelenekteki farklı diskur'lar tarafından üretilen birleşme noktalarını bulmaya çabalar. Bu konuda 'Felsefe ile Politika Arasındaki Gizemli İlişki' (Monokl) bu çabasına bir örnek olarak gösterilebilir.

Badiou, bir başka açıdan da anti-postmodernist kıta felsefesinin dünyada tanınmasında rol oynayan en önemli temsilcilerinden birisidir. Bu konuda sağlam bir eseri olarak "L'être et l'Événement" (1988) Varlık ve Etkinlik'i görülebilir. Bu kitabıyla filozof siyasi düşünceyi, küme teorisini ve Lacan'ın psiko-dilbilim teorisini birleştiremeye uğraşmıştır. Avrupa kıta felsefesinde analitik bir yakınsama ve ayrıntılı söylemiyle opak terminolojisini geliştirmeye çalışmıştır. Aynı çerçevede Badiou'un bu yakınlarda (Wittgenstein's Anti-Philosophy) Wittgenstein'ın Karşıt Felsefesi, diye önemli bir kitabı yayımlandı. (Verso, 2013) [Türkçe'ye daha çevrilmedi.]

Bu seminal metin (Gelecekteki fikirlere temel oluşturan.) onun anti-felsefe kavramına yeterli bir argüman sağlayan farklı bir Wittgenstein okumasıdır sanki. Fransız filozof Badiou, Wittgenstein'ı modern bir sofist gibi değerlendirir. Bundan sonra Wittgenstein (Tractatus Logico-Philosophicus'unda yazarı olarak, Wittgenstein) Sokrates, Kierkegaard, Rousseau, Pascal, Nietzsche ve Lacan, Badiou tarafından temsil geleneğinde, bir prototip anti-filozof olarak kabul edilir. Üstat bu kitabında Wittgenstein'ın 'Felsefi Soruşturmalar'ını sevmediğini göstermekten imtina etmez. Ve bu minvalde özellikle onun dil felsefesine kalıcı bir eleştiri getirmeye çalışır.

Bence Wittgenstein'ın felsefesinin temel açmazı her şeyi kaçınılmaz bir şekilde mantık terazisine koymasıdır. Hâlbuki felsefe de ve hayatta mantık dairesine oturmayan o kadar farklı şeyler/tezahürler vardır ki bunlar anlatılsa insanın ne kadar akıl yönünden kusurlarla herme-herç olduğu

görülebilecektir. Wittgenstein, ünlü Tractatus'unda "Buna karşılık, burada bildirilen düşüncelerin doğruluğu bana sorgu-sual edilemez ve kesin-kes görülüyor. [Bu cümle bile kendi başına bir felsefe karşıtlığı değil midir? Ukalalık.] Böylece, şu kanıdayım ki, soruları özlerinde sonuna dek çözdüm. Ve bunda da yanılmıyorsam, işte, bu çalışmamın değerinin bulunduğu ikinci nokta, bu sorunların çözülmesiyle ne denli az şeyin başarılmış olduğunu göstermesidir." (Metis Yay., Çev: Oruç Aruoba, 2005, s.13) Peki bu eser o kadar mantığa ve felsefeye uygunsa "Felsefi Soruşturmalar'da yine kendisi tarafından niçin ciddi bir şekilde eleştirilmiştir? (Eleştirilmeye çalışılmıştır.) Bu kitap Wittgenstein'ı felce uğratan eseridir. Tractatus, dışındaki Wittgenstein tarafından ortaya konan bütün metinler; Felsefenin Mantığı'nın yazılı tefsirleri gibi görülebilir. Ya da Felsefi Soruşturmalar, kişisel bir talmud örneği olarak okunabilir.

Wittgenstein, Tractatus'u o ünlü deyişiyle bitirir: "Üzerinde konuşulmayan hakkında susmalı." (s.173) Peki üzerinde konuşulmayan şeyler nelerdir? Bunlar mantık çerçevesine dâhil olmayan düşünceler ve duygulardır. Belki sistematik bir yapıya dönüşmemiş her türlü dilsel form'lardır. Belki bir şiir bile böyle olmayan bir teorik yapıya sahip anlayışın ürünü olabilir. Bence felsefi çalışmalar için teorik olmayan konuşma eylemlerine referans ilginç bir bakış açısı getirebilir. Örneğin, Sokrates'in *Devlet*'e Atina'ya karşı geliştirdiği tavırda felsefi mantık kadar var olan otoriteye gıcık olmasının hiç mi payı yoktur? Bu tavır; mantık kıstasına vurulsaydı uzlaşma pek ala daha karlı ve akıllıca olmaz mıydı? Hayatın kendisi koca bir saçmalık, dünya denen bu yerde var olan tüm olgularda bir mantık aramak daha da büyük bir saçmalık. Wittgenstein'ı tam manasıyla anlamak şudur; [ki kendisi de Tractatus'un 6.54'üncü pasajında benim söylediğimi itiraf etmek zorunda kalmıştır.] "Benim tümcelerim [Burada 'cümle' kullansa çevirmen sanki ölürdü.] şu yolla açımlayıcıdırlar ki, beni anlayan, sonunda bunların saçma olduklarını görür, onlarla ?onlara tırmanarak- onların üstüne çıktığında. (Sanki üstüne tırmandıktan sonra merdiveni yıkması gerekir.) Bu tümceleri [Sayın çevirmen senin bu 'tümce'ni hiç ama hiç sevmedim.] aşması gerekir, o zaman dünyayı görür." (s.173)

Bence Wittgenstein felsefe mantığı kurmak yerine bu aklıyla Tevrat'ı notlandırıp Gemara (Açıklayıcı-yorumlayıcı, düpe düz şerh eden.) etseydi daha iyi olurdu. Kendi adıma üzerinde konuşulmayan şeyler hakkında konuşmayı seviyorum. Bu manada New-Wittgensteincı bir başlangıç yapsak fena mı olur? Ben düşüncelerin dile getirilişine bir sınır çizmek istemiyorum, New-Wittgensteincı fikirde sınırın ötesinde kalan olmak istiyorum. Sınırın ötesinde kalan belli ki 'saçmalık' ama kime göre saçmalık orası pek meçhul. Wittgenstein'in akıl yürütme hattını Tractatus boyunca takip ettiğinizde karşınıza yine o yüce kapı çıkıyor: '*Saçmalık*'. Peki, bu ne demektir? Tractacus, tüm metin boyunca bütünlüklü olarak düşünüldüğünde gerçekliği tahtından etmek için yazıldığı anlaşılacaktır. Gerçekliğin olmadığı bir gerçeklik! Felsefe karşıtlığındaki başat söylem gerçeklik üzerinde bir anlam kayması yaratmaktır. Tractatus'u o anlayarak okuyan tek kişi (Bu filozofun kendisi oluyor.) bunun ne demek olduğunu çok iyi biliyordu. Hayat ancak bir oyun, eğlence türünden tutkulu bir oyalama gibidir; bizim bu hayattan ve felsefeden anladığımız şey gerçekliğin sonsuza dek sürmediğidir. İnsan, Tanrı'nın elindeki bir oyuncaktan başka bir şey değildir!

Edirne'de Mimesis'i Anlatmak

Hayat dediğimiz şey geride bıraktığımız bir toz bulutundan farksızdır. Edirne, ortaçağ mimarisinin tipik örneklerini bünyesinde barındıran eşsiz bir şehirdir. Bu eski şehrin rüyasını taşıyan gözlerimde her daim bir hüzün bulunurdu. Edirne'de akşam saatlerinde çöken yalnızlığın eşliğinde tanıdım hayatı. Karanlık gecelerde Edirne semalarından yıldızları seyrederdim. Hani Tanpınar; 'Yıldızlı gece beni büyülerdi sanki. Sonsuzluk dalga dalga vücudumu ve ruhumu doldururdu. Bir Sümer rahibi gibi muhayyilem hep yıldızlarla meşguldü. Sırrın içinde yüzerdim.' dediği gibi büyülenmişçesine sokaklarda dolaşırdım. Sonra bir yıldızı gözlerimle işaretleyip kayıp sevgilimin orada bulunduğunu düşlerdim. Hayatta önemli olan aşka kavuşmak değildir, önemli olan hiç kavuşulmayan aşkın kendisidir. Böylece kaybettim ruhumu. Ve kaybettiğimi bilerek her şeyi yaşıyorum.

İçimde taşıdığım yalnızlık duygusu öylesine derindi ki bu duygudan kurtulmak için uzak diyarlara yolculuklara çıkıyordum. Kendimi bu hissiyatta ancak var edebiliyordum. Gönüllü bir sürgünlük hayatı gibi.. Sonra benim durumumda olan ve ya olmayan zorunlu sürgünleri araştırmaya başladım. Hz. Muhammed, Dostoyevski, Mehmet Akif, Leo Spitzer, Erich Auerbach, Nazım Hikmet, Aleksandr Soljenitsin, Edward Said, Joseph Conrad, Karl Marx. Bu yakınlarda NaziAlmanya'sından sürgün edilen Erich Auerbach hakkında, Kader Konuk'un 'Doğu Batı Mimesis' (Çev: Can Evren, Metis Yayınları, 2013) isimli kitabı yayımlandı. Sayın Konuk'un kitabı daha çevrilmeden önce değerini fark etmiş ve kendisine bu güzel eseri hazırladığı için teşekkür etmiştim. Aslında yine bu ölçüde ilginç bir eserde Martin Violan'ın 'Yabanın Tuzlu Ekmeği' idi. Bu iki çalışmaya rağmen Auerbach'ın Mimesis'inin hala Türkçe'ye çevrilmemiş olması gerçekten düşündürücüdür. Çünkü zannediyorum ki bizzat Auerbach Mimesis'e temel olacak olan 'Roman Filolojisine Giriş' kitabınıİstanbul'da yazarak dünyada ilk kez karşılaştırmalı edebiyat biliminin temellerini atmıştır.

Auerbach, 1936 yazının sonuna doğru İstanbul'a gelmiştir. Doğu Batı Mimesis, Nazilerin 'Alman olmayanlar' kategorisine soktuğu Alman-Yahudi bir filoloğun, çoğunluğun Müslüman olduğu bir toplumda nasıl bir sürgün deneyimi yaşadığını sorguluyor. Bu tecrübe ışığında Kader Konuk kışkırtıcı bir sav ortaya atıyor: Modern Türk kimliğinin yalnızca Kemalist kadrolar tarafından kurulmadığını, Nazi zulmünden kaçıp ülkeye gelen Alman-Yahudi sığınmacıların, yani Türkiye toplumu içerisindeki ayrıcalıklı yabancıların bu kimliğin inşasında önemli bir rol oynadığını öne sürüyor. Kitabın merkezinde Auerbach'ın İstanbul Dar-ül Fünun'unda filoloji konusunda verdiği dersler ve bu dönemde kaleme aldığı çığır açıcı eseri Mimesis: Batı Edebiyatında Gerçekliğin Temsili var. Daha doğrusu Auerbach'ın bu eseri nasıl yazmaya başladığı üzerinde duruluyor. Ayrıca Cumhuriyet dönemi üzerinden doğu-batı yaklaşımına yepyeni bir boyut getiriyor. Mimesis'in Türkiye'nin hümanist reform hareketini bir tür kültürel mimesis çerçevesinde anlamamızı sağlayacak yeni argümanlar ve tezler ortaya atıyor.

Cumhuriyet Türkiye'si kelimenin tam anlamıyla aslında basit bir Batı taklidi ve karikatüründen başka bir şey değildir. Ne yazık ki bizim ideolojik ve kültürel tezlerimiz hep bu kof zemin üzerinden oluşturulmuştur. Yaşadığımız şu trajikomik hayat bile terkibinde tamamıyla bir mimesistir. Konuk'a göre; zaman ilerledikçe, sürgünün güzergâhının daha kapsamlı olan bir dizi tarihsel kuvveti doğurduğunu ve bir yanda onları faşist Almanya'dan kovan, diğer yanda da onları Türkiye'de bir kültürel yenilenme programı için işlevsel hale getiren kuvvetleri temsil ettiğini göstermeye çalışmıştır. Bu işlevsel hale getirme mefhumu zannediyorum ki sadece Alman muhacirler ile sınırlı değildir. Örneğin Rusya muhacirleri (Zeki Velidi Togan vb.) içinde geçerlidir.

Konuk'un da belirttiği gibi; "Hükümetin ve yükseköğretim kurumlarının ülkenin modernleşme reformlarını desteklemek adına filologlara, felsefecilere, tarihçilere, mimarlara, doğa bilimcilere, iktisatçılara ve müzisyenlere iş teklifi götürdüğü Türkiye, 1933'ten itibaren, Alman üniversitelerinden kovulan ?Leo Spitzer, Alexander Rüstow, Ernst von Aster ve Hans Reichbach gibi? nice biliminsanı için bir sığınak olmuştur. Yükseköğretimde laikleşmeyi ve modernleşmeyi desteklemek için, tek başına İstanbul Üniversitesi bile farklı disiplinlerden kırk Alman bilimci istihdam etmiştir. Auerbach bu kafileye 1936'da, ülkenin en önde gelen Yabancı Diller Okulu'nun başına geçerek katılmıştır. Auerbach'ın İstanbul'da görev yaptığı on bir yıl boyunca, Türkiye siyaset, kültür ve eğitim alanlarında çok önemli değişiklikleri yürürlüğe sokmuştur. Aynı dönemde Avrupa ise savaşın getirdiği yıkımlarla sarsılmaktadır." (s.16)

Kitapta ayrıca reformlar, mübadele, arındırma, vatandaş birliği, doğu batı sorunsalı gibi konulara da değinilmiştir. Bu konular; Hümanizmin Doğu'ya Yolculuğu, Türk Hümanizmi, Modern Türkiye'de Taklitçilik: Alman ve Türk Yahudilerin Yeri, Boğaz'daki Almanya: Nazi Komploları ve Sığınmacı Siyaseti, İstanbul'da Mimesis'i Yazmak, Türkiye'nin Hümanist Mirası bölümlerinde etraflıca anlatılmıştır. Kitabın ekler kısmında ise Erich Auerbach'ın Türkiye'de verdiği dersler, 19. yüzyılda Avrupa'da gerçekçilik, edebiyat ve harp ile illüstrasyonlar vardır.

Ünlü Marksist düşünür Fredric Jameson, doktorasını O'nun yanında hazırlamıştır. Mimesis, Auerbach'ın tam anlamıyla başyapıtıdır. Jameson, (Sartre: The Origins of a Style) Mimesis'in stilistik kökenlerini filozof Sartre üzerinden tartışmıştır. Auerbach'ın düşüncelerinin kalıcı etkisi en az Edward Said kadar Jameson'da da vardır. Jameson, Jean-Paul Sartre'ın şiir, tarih, filolojik ve felsefe eserlerini inceleyerek oluşturduğu artikülasyonu yazıların biçimsel, politik ve etik analizini yaparken kullanmıştır. Köklü Alman filoloji geleneği bir manada Auerbach üzerinden Said ve Jameson'da edebi biçimlerin ve toplumsal tarihin stilistik analizine dönüşmüştür. Bu özellikle Avrupa ve Anglosakson Amerika'da hâkim olan mantıksal pozitivizm felsefesi ve deneycilikten farklı bir kültürel analiz geleneğinin oluşmasına yol açmıştır. Daha sonraki dönemde postkolonyal çalışmaların (Örneğin: Şarkiyatçılık, Kültürel Lokasyon) temelinde stilistik okumaların olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Demin sade bir yağmur yağdı. Dışarıda karanlık bir gece var. Sevdiğim yıldızlar da alıp başını gitmişler. Mimesis'i elimde sözlük okumaya çalışıyorum. Edirne'nin geceleri uzun. Hayat kısa.

Büyülü Anlatılar: 'Ulysses'

Mihail Bahtin gibi bende uzun yıllar Kazakistan'da yaşadım. Hayatım bir karnaval gibi geçti diyebilirim yani. Bu uçsuz bucaksız memlekette dolaştığım günlerde kaldığım mikrayonun (küçük sanayi kenti) Sibirya soğuğu gecelerinde Sovyetlere özgü tek gözlü eski tip evimde nice saatler Dostoyevski, Tolstoy, Dante, Proust gibi yazarlarla hasbıhal ettim. Sonra bir gün, haziran ayıydı sanırım Joyce'un "Ulysses" adlı eserini okumaya başladım. Bazen evimdeki radyodan dinlediğim müzik (çoğunlukla Rus operaları) ve romanın kurgusal atmosferi beni büyülü diye tarif edebileceğim bir dünyaya sokuyordu. Her neyse, Joyce'tan ne derece etkilendiğimi şu an tam olarak kestirebildiğim söylenemez fakat yine de yaşanması güzel günlerdi. Fredric Jameson'dan devşirdiğim bir ifadeyle söyleyecek olursam "Ulysses" benim için o günlerde gerçekten de büyülü bir anlatı idi. Neden böyle söylüyorum çünki bazen yaşamış olduğum tek bir gün bile uzun bir romans tadında oluyordu.

Birkaç hafta önce Kadıköy'de damla sakızlı acı kahvemi ve sigaramı içtikten sonra hemen yakınlardaki Kabalcı Yayınevine uğradım. Raflara göz atarken Joyce hakkında oldukça hacimli ve sıkı hazırlanmış bir biyografi eserine rastladım. Kitabın fiyatı cebimdeki son parayı da bitireceği için korktum, bir anlık alıp almamakta tereddüt yaşadım. Sonra eski geçmişte kalan güzel günlerin hatırına paraya kıyıp kitaptan bir adet edindim. Richard Ellmann'ın 'James Joyce' kitabı bana göre yazar hakkında yapılmış olan çalışmaların en nitelikli olanlarından biridir. Üstada göre; Ulysses'in büyük yazarı, kelimelerle günlük dildeki sadeliği işleyerek, anlatımına yüksek bir değerde zenginlik katmış ve her olguyu net bir bakış açısıyla irdeleyerek sui generis bir üslup yaratmıştır. Aslında bu sadelik diye anlatılan şey benim bir önceki paragrafta dile getirdiğim özlemlerimle aynı şeydi. Epikürvari sade bir yaşam eminim birçok kişiye bende olduğu gibi tatlı bir huzur verebilir.

"Ulysses"i bir büyülü anlatı olarak kabul etmem sadece benim duygusal iç dünyamla alakalı bir durum. Eseri farklı şekillerde okuyup, değerlendiren pek çok Batılı eleştirmen ve edebiyatçı var örneğin. İlk elden aklıma gelen birkaçı; Gordon Bowker, Stuart Gilbert, Anthony Burgess, Morris Beja, Andrew Gibson, Harold Bloom vb.. daha pek çok dilimize çevrilmemiş Joyce biyografisi vardır. Ünlü entelektüel Uberto Eco'nun da bizde pek bilinmeyen "Joyce Konuşmaları" diye bir kitabı vardı. Frank Budgen ise 'Ulysses Yapıtı ve James Joyce' diye apayrı bir çalışma hazırlamıştır. Joyce'un Zürih yıllarında (Yaklaşık olarak 1918-19 civarı) geçen olayları anlatır. İngiliz ressam Budgen ve yazar; yürümek, konuşmak veşarap içmek için neredeyse her gün bir araya gelirlermiş. Budgen, bu dostluğun neticesinde kaydettiği kayıtlar sayesinde bu kitabı oluşturmuştur. Joyce'un nemrut torunu yayımlanmasına nasıl izin verdi tam olarak bilemiyorum. Bunun gibi Joyce üstüne yazılmış

sayamayacağım kadar çok kitap var. Ne demişler; Sanat uzun, yaşam kısa.. Okumakla da pek bitecek gibi gözükmüyor bunlar. Arı misali tadı, kokusu hoşumuza gidenden seçmek gerekiyor öyleyse.

İrlanda edebiyatını bizde Murat Belge okumaya başladıktan sonra keşfettim/sevdim desem yeridir. Joyce'un kimi eserlerini de usta bir şekilde çevirerek dilimize kazandıran yine Sayın Belge'dir. İlk önce Ellmann'ın bu biyografisini okuyup sonra Joyce'un kimi eserlerini Belge çevirisinden okursak sanırım daha çok yararlı olur. Ellmann, biyografisinde bu konuda "Onun sözdizimi, kendine has bir matematiksel kurgu niteliğindedir; yapısöküm bilinmeden Joyce metinlerinin anlam derinliğine vâkıf olunamaz. Satırların arasındayken birden kendinizi İrlanda vadilerinin melodik gölgelerinde bulabilirsiniz" diyerek dikkatli bir şekilde uyarıyor. Ellmann, biyografisini kronolojik bir şekilde bolca resim ve arşiv malzemesi süsleyerek/kullanarak hazırlamış. Yazar, Joyce'un Dublin, Pola, Roma, Trieste, Zürih ve Paris günlerini ayrıntılı bir şekilde anlatıyor. Kendi adıma benim en çok Ölüler'in, Hayal Gücünün ve Ulysses'in dayandığı zemin kısımları hoşuma gitti. Bu arada biyografinin tamamını okumadığımı itiraf etmeliyim. Nasıl tamamını okuyacaksın ki zaten, 966 sayfalık ömür törpüsü bir eser. Bu tip kitapları bir kaynak eser olarak gerekli kısımları farklı zamanlarda okumak daha iyidir. Burada övünerek söyleyeyim ki bu biyografiyi değil ama Ulysses'in kendisini baştan sona okuyarak bitirmeyi başardım. (Nevzat Erkmen çevirisinden) Bu arada geçen hafta Ulysses'in bir başka çevirisine rastladım. Armağan Ekici kitabın yeni bir çevirisini yapmış (Norgunk) fakat görmek nasip olmadı.

Benim büyülü bir anlatı ve kendisine çağıran bir eser olarak gördüğüm Ulysses, rivayet olunur ki Vladimir Nabokov'un uykularını kaçırırmış. Benimde kaçırıyor. İşin dedikodusu bir yana gerçekten kıskanılacak kadar güzel bir eser yazmıştır Joyce. Kitap bazı kimselerce 'entel' işi olarak görülmüş ve anlaşılmaz bulunmuştur. Bu eseri daha rahat bir şekilde okumak için Nevzat Erkmen'in ayrıca hazırlamış olduğu "Ulysses Sözlüğü" faydalı bir metin. Bizde bu kitaba en çok benzeyen eser rahmetli Oğuz Atay'ın "Tutunamayanlar" kitabıdır. Tutunamayanlar'da benzer şekilde/teknikle yazılmış bir yapıttır diyebiliriz. Her neyse yazı çok uzun oldu sıkıldım. Joyce 'un diliyle söylersem 'Okuyucumdan beklentim, bütün hayatını yapıtlarımı okumaya adamasıdır.' Kimse anlamıyor mu? Son sözleri.

’Molla Nasreddin’ Tefrikası; MAKALELER

(*Tadımlık*) Büyük Azerbaycan yazarı, ünlü mizah dergisi 'Molla Nasreddin'in naşiri ve baş redaktörü olan Celil Mehmedguluzade'nin eserlerinin içinden önemli makaleleri seçilerek hazırlanmış olan bu kitapta (*'Molla Nasreddin' Tefrikası; MAKALELER*) yazarın ilk dönem (1906?1914 yılları) çalışmaları dikkate alınmıştır. Dünyaca tanınmış yazarın makaleleri ilk defa Türkiye'li okura takdim edilmiştir. Azerbaycan entilijansiyası içinde müstesna bir yere sahip olan Mehmedguluzade'nin toplu makaleleri hatırlanacağı gibi daha önceden "Mehmedguluzade Celil Mehmedgulu Oğlu Toplu Eserleri" (IV Cilt) şeklinde İsa Habib Beyli tarafından yayımlanmıştır. Hazırladığımız bu çalışmada hem bu kitaptan hem de T. Hasanzade'nin on ciltlik 'Molla Nasreddin' dergisi tercümesinden faydalanılmıştır.

Ayrıca derginin faksimileden yapılmış tıpkıbasım bazı kopyalarına da Dr. Mevlüt Yaprak koleksiyonundan ulaşılmıştır. Bu makaleler; 1900'lerin başında, Azerbaycan tefekkür tarihinin gelişim seyrini görmek ve entelektüel hayatı kavramak açısından önemlidir. 'Molla Nasreddin', yayım hayatı boyunca Azerbaycan'ın meselelerine değinmekle birlikte tüm Müslüman dünyanın sorunlarıyla da ilgilenmiştir. Dergi Osmanlı ve Orta Asya coğrafyasının dâhil olduğu geniş bir kitleye hitap etmiştir. Dergi tüm Müslüman ziyalıları etrafına toplamayı başarabilmiştir. Bazı dönemler kapatılmış olsa da Mehmedguluzade'nin çabalarıyla uzun yıllar yayın hayatını sürdürebilmiştir. Dergi bir ara o kadar ünlenmiştir ki kimi sayıları daha o yıllarda İngilizce, Fransızca gibi dillere çevrilmiştir. Mehmedguluzade'nin makaleleri okunduğunda milliyetçi bir anlayışın (İsmail Gaspıralı) etkisi de görülmektedir.

Mehmedguluzade, dergide yer almış felyeton'ları ve makaleleri ile dönemin toplumsal sorunlarını hicvetmiş ve ironi yoluyla konulara değinmiştir. Felyeton türü içinde bu yazılar oldukça müstesna bir yere sahiptir. Bazı özellikleriyle yazarın metinleri Sebahattin Ali'nin 'Marko Paşa' dergisindeki fıkralarına benzetilebilir. Mihail Bahtin'in kavramıyla söylersek Mehmedguluzade'nin 'Molla Nasreddin'in yapraklarında yer alan felyeton ve makaleler edebi bir 'karnaval' gibidir. Zaten başka bir manada edebiyatta büyülü bir karnavaldan başka bir şey değildir. Her ne kadar Celil Mehmedguluzade ve Sebahattin Ali'nin dünya görüşleri farklı olsa da hayatları benzer şekilde noktalanmıştır. 'Molla Nasreddin' 1931 yılına kadar tam 740 sayı çıkmıştır ve Azerbaycan'da bir ekol olmuştur. Molla Nasreddinciler, milli kimliğin ve bilincin oluşmasına katkıda bulunmuştur. Mehmedguluzade, 1937 yılında Rus istihbarat örgütü KGB tarafından halk düşmanı ilan edilip kurşuna dizilmiştir.

Post-Seküler Dünyada Din ve Siyaset

Uzun bir süredir liberal projenin sürdürülmesi neticesinde 21. yüzyıldaki din ve siyaset kurumu arasındaki ayrım kapitalizmin ilk dönemlerinde iyice belirgin hale gelmiş olmasına rağmen günümüzde küreselleşmeyle birlikte yeniden muhafazakâr kimlikler ön plana çıkmaya başlamıştır. Sosyalizm ve faşizm gibi siyasi sistemlerin bile ilk başlarda teolojik temelleri dini kurumlar ile (cami, kilise vb.) devlet işlerinin ayrılığına dayanmaktaydı. Günümüzde din ve siyaset arasında değişen bir ilişki söz konusudur. Örneğin "**post-seküler**" dönüşüm çağında Türkiye'deki laiklik; tabanda iyice zayıflamış, bunun karşısında dini uygulamalar yeni sivil formlara bürünmüştür. Büyük bir cemaatin siyasete ve devlet mekanizmasına dâhiliyesi ilk başlarda tepkiyle karşılansa da bir süre sonra devletin bünyesine rahatça eklemlendiği görülmüştür.

TDK, sekülerizm yerine '**dünyacılık**' kelimesini önermiştir. Sekülerizm veya dünyacılık; toplumda ahiretten ve diğer dinî, ruhanî meselelerden ziyade maddi hayata odaklanılması gerektiğini söyler. Bu görüşün fikri köklerine Yunan ve Roma filozoflarından Marcus Aurelius ve Epikür; Ortaçağ Müslüman filozoflarından İbn Rüşd; Aydınlanma dönemi düşünürlerinden Diderot, Voltaire, Baruch Spinoza, John Locke, James Madison, Thomas Jefferson ve Thomas Maine'den başka agnostik diye tabir ettiğimiz Robert Ingersoll ve Bertrand Russell'de sıkça rastlanır.

Nilüfer Göle, Seküler-Dinsel Sınırlar: Benlik, Devlet ve Kamusal Alan, kitabında (*Metis*, s. 19.) "sekülarizmin hikâyesi herhangi bir ulus-devletle sınırlı değildir; bilakis, farklı kültürler ile medeniyetler arasındaki karşılaşmaların, çarpışmaların, seküler ile dinsel arasındaki tartışmaları şekillendirmek, ayrımları bozmak ve karşılıklı ödünç alışları hızlandırmak açısından son derece önemli hale geldiği ulusötesi dinamiklerin bir sonucudur" diye söyler. Hindistan ve Türkiye gibi örnekler Batı dışı sekülerizmin bir deneysel modelidir. Yeni sekülerizm hem kendi dışındaki dünya hem de kendi içindeki görüşler ile zaman zaman çatışmalara girmektedir.

Örneğin AKP ve Cemaat arasındaki ilişkiye bile bir açıdan da yaklaşılabilir. Yani bütünlüklü düşünüldüğünde artık bir tek değil birden çok tartışılan bir sekülerizm modeli söz konusudur. Son dönemde ise devlet mekanizması tüm 80 yıl düşünüldüğünde her zamankinden fazla bir şekilde Ortodoks Sünni yapıya kaymıştır. Bu durum muhafazakâr çevrelerce devletle dinin barışması olarak görülürken diğer laik ve sol kesimce ise aşırı bir sapma olarak görülmekte ve bu kitlede bir rahatsızlık duygusu oluşmaktadır. Şerif Mardin bu durumu 'mahalle baskısı' kavramıyla biraz daha farklı bir şekilde izah etmeye çalışmıştır.

Geçtiğimiz günlerde Bağlam Yayınlarından Gabriel Martinez-Gros Lucette Valensi'nin "Başkaldıran İslam" diye bir eseri çıktı. Aslında İslamcılık görüşü, monolitik değildir. Ve 20. yüzyıl komünist hareketi gibi, pek çok tezahürü vardır. Bu iki yazar İslamın farklı yapılarından söz ederken; "El Kaide tipi şiddet yanlısı ve radikal olanlarından, Türkiye ya da Fas'taki İslamî partiler gibi uzlaşmacı ve barışçı olanlarına kadar... Amaçları aynı olsa da (Müslüman toplumları yeniden İslamîleştirmek, Müslüman ülkelerde İslamın egemenliğini ve Batı ile İslam arasındaki güç dengesini yeniden kurmak), bu amaca nasıl ulaşılacağı konusunda farklı örgütlerin farklı yaklaşımları vardır. İslamcılık aynı zamanda dinamiktir de; aynı grup, değişen koşullarla birlikte, daha radikal bir projeden daha ılımlı bir projeye kayabilir. Bu dinamizmi -ve hatta değişkenliği- aralıksız bir bölünme ve çoğalma sürecinde de görülebilir. Bir örgüt şiddet eylemlerinden yasal düzleme kaydığında (Mısır'daki Müslüman Kardeşler gibi), yeni bir uç grup ortaya çıkar ve radikal yaklaşımı o üstlenir. Ya da aynı örgütün (Filistin'deki Hamas gibi) bir yandan terörist yöntemleri kullanmaya devam eden askeri bir kanadı varken, diğer yandan siyasallaşmaya hazır bir siyasal kanadı olabilir" derler. Türkiye'deki AKP eski İslami çizgiden çok Post-Seküler DünyadaAmerika'daki Obama yönetimi gibi bir rol ve fonksiyona sahiptir denilebilir.

Nilüfer Göle kitabında Fransa ve Türkiye'nin seküler geçmişini ilginç bir şekilde mukayese eder. "İki ülke de Cumhuriyetçi sekülarizm ilkesinin üzerine titremekte, dinsel göstergelerden azade bir kamusal hayatı idealleştirmektedir; ama son otuz yıl zarfında iki ülke de kamusal hayatta İslami görünürlüğün artışına, seküler ile dinsel arasındaki yerleşik sınırların bozulmasına ve bunların sonucunda ikisi arasında bir çarpışma, çekişme ve taklit sürecinin yaşanmasına tanıklık etmiştir."(s.18) Örneğin her iki ülkede de başörtüsü olgusunun sorunsal boyutta işlenmesi benzer bir seküler çağrışıma sahiptir. Yalnız buradaki durum bizim karşılıklı olarak birbirimize öykünmemiz söz konudur. Eğer bizdeki laiklik geçmişi İngiliz- Anglo Sakson (Sekülerizminden) dünyadan mülhem olsaydı ayrışmanın ve kimi zamanda çatışmaya varan kırılmaların daha az olabileceği öngörülebilirdi. Göle'nin ifadesinden mülhem bir şekilde söylersem bizdeki cumhuriyetçi milliyetçiliğin kurucu ideolojisi olan laiklik yerine İngiliz sekülerizmi dikkate alınmalıydı.

Kadınlığın Gizemi

Betty Friedan'ın 'Kadınlığın Gizemi' isimli eseri yaygın olarak 20. yüzyılın en etkili kurgusal olmayan yapıtlarından biri olarak kabul edilir. Bu kitap Birleşik Devletler'deki ikinci dalga feminizm hareketinin kıvılcımını başlatan bir yapıt olarak fütürist Alvin Toffler tarafından "tarihin tetiğini çeken" bir kitap şeklinde görülmüştür. Kitap 1963'te yayımlandıktan sonra 2013 itibariyle üç buçuk milyondan fazla kopya satmış ve uluslararası kadın derneklerinin her zaman dikkatini çekmiştir.

Friedan, 1957 yılında Smith College'de kadınların sorunları hakkında bir araştırma yapmak istemiştir. Yaptığı bu araştırma sonucunda özellikle birçok orta sınıf mensubu kadının oldukça mutsuz olduğu sonucuna varmıştır. Aslında bu gerçek şu an tüm dünyada ve özellikle ülkemizde de geçerlidir. Friedan, araştırmasını banliyö ev hanımları ile yaptığı görüşmeler neticesinde ortaya çıkarmıştır. Yazdığı eseri feminist teori bağlamında psikolojik, medya ve reklam materyalleri üzerinden de desteklemiştir. İlk başlarda bir makale ilgisiyle başlayan bu çaba hummalı bir çalışma neticesinde böylesine ilginç bir kitaba dönüşmüştür.

Yazar Kadınlığın Gizemi'ne 1950'ler ve 1960'ların başındaki kadınların yaygın hoşnutsuzluk olarak ifade edilebilecek ve genellikle "adı konmayan sorun" dediği açıklayıcı bir giriş ile başlar. Bu eserde belli bir maddi konforu yakalamış, evli ve çocukları olmasına rağmen mutsuz olan birkaç ev hanımının hayatı etrafında kadınların sorunları anlatılır. Bizim feminist ablalardan okuyan var mı bilemiyorum..

İlk kısımdaki tez şudur Amerika'nın geniş refah toplumuna rağmen hüsn-ü kabul görmüş bir evlilik ve ev idaresi yapısı bulunmamaktadır. Doğum oranları [1950'lerin Amerika'sı için] artmakta ve evlilik yaş

ortalaması gün geçtikçe düşmektedir. (Bizdeki gibi doğuya gittikçe yaygınlık kazanmıyor.) İşte bu bölümde kadınların yaygın hoşnutsuzluk durumu ilan ediliyor ve kadınların kocaları ve çocukları dışında bir hayat sahası bulunmadığı bunun ise onların içindeki sesi her geçen gün bastırdığı iddia ediliyor. Ki bu oldukça hak verebileceğim bir görüştür. Kadın kocaları ve çocukları dışında en nihayetinde bir insandır ve bireydir.

İkinci kısımda kitap daha ilginç bir hale gelmeye başlıyor. Yazar özellikle kadın dergileri ve TV'deki kadın programları editörlerinin kararlarının çoğunu "Kadınsı Gizem" düşüncesi yaratma kaygısıyla aldıklarını ve sahneye böylesine yapay ve 'ideal' bir kadın görüntüsü koyduklarını söylüyor. Bu doğrultuda hazırlanan makaleler ve öyküler özellikle ön plana çıkarılıyor. Bu ise bence Batı'nın Doğu'yu icat etmesi gibi erkeklerin 'kadın'ı tekrar icat ettikleri teorisini aklıma getiriyor. Bundan hareketle bizdeki ismini vermek istemediğim birçok kadın dergilerini düşünüyorum benzer durumun bizim kadın imgemiz içinde geçerli olduğu konusu pekâlâ dile getirilebilir.

Üçüncü kısımda; çocuk yetiştirme ve umut verici kariyer olgusuna dikkat çekiliyor. Bazen kadınlar toplumun beklentilerine uymak için kendi kararlarını sonraya erteliyorlar. Genç bayanlar özellikle bu tip sorunlarla mücadele etmek durumunda kalıyorlar. Bu konuda aklıma dedemin annemi hemşirelik okuluna yollamaması gibi bir hikâye geliyor ama hala bu böylemi pek bilemiyorum. Toplumumuzda bazı kadınlar 'saf' bir şekilde çok uzun beklersem ya da çok eğitimli olursam uygun bir koca bulamayabilirim gibi bir saplantıya dahi kapılabiliyorlar. Şimdi böyle söyledim diye bana belki kızan olacaktır fakat dilimizde "kız kurusu" diye bir deyim olması bir parça da olsa bunun göstergesi olamaz mı? Çevremde evlenmek için okulunu ya da işini bırakan pek çok kadın tanıyorum.

Friedan, 4. Bölümde kadının sadece bir eş ve anne olduğu varsayımına karşı çıkmak için Amerika'daki feministlerin kadına nasıl bir rol uygun gördüklerini ve yapılan mücadeleleri anlatıyor. Bu mücadeleler neticesinde kadınlar eğitim, kariyer ve oy hakkı dâhil olmak üzere pek çok güvenceler elde ediyorlar. 5. Bölümde Sigmund Freud'a gönderme yapan şu cümlenin altını çizmişim: "Doğal güzellik, çekicilik ve tatlılık aracılığıyla kadının kaderi belirlemiştir." Bu teori üzerinden kadınlarda bulunan başka bir anahtar kavram olan 'penis kıskançlığı' mefhumu nevrotik bir düzlemde ele alınıyor. Bana göre bu durumu bu şekilde absürt bir düzeyde tanımlamak; kariyer isteyen kadınları etiketlemek demektir. Kadın kariyer yerine evlendiğinde ne yani biz dişil gizeminin yüksek olduğunu mu anlamalıyız? Freud'un çalışma ve fikirleri popülerlik kazandığından beri bilimsel bir din haline gelmiştir. Komşu teyzelerin 'erkek çocuğun anneye düşkün olur' dediklerini şimdiden duyabiliyorum. Freud'u bazı noktalardan kabul edebiliriz fakat bir kadını 'penis kıskançlığı' üzerinden değerlendirmek hususunda sanki yanlış bir şeyler var gibime geliyor. En azından kadının ben hala mistik bir tarafı olduğunu düşünmek istiyorum. Bence kadın cinsel ve biyolojik rollere hapsedilemez.

Yazar'a göre toplumun kadına biçtiği rol olan; eşine ve çocuğuna bakma yükümlülüğü yüzünden onun yaşam ya da duygusal büyüme ilgisi kaybolmuştur. Günümüzde birçok kadın Abraham Maslov'un ihtiyaçlar piramidinde bulunduğu gibi kendi cinsel rolü sayesinde kurnazca kazanımlar elde etmektedir. Ben kendi adıma en az erkekler kadar kadınlarında bu konuda suçlu olduklarını düşünüyorum. Kadının kendi kimliğini bulması için sadece dişil gizemini kullanması onu erkekler kadar 'sabık' yapar. Kadınlar toplumda haklı yerlerini kazanmak istiyorlarsa cinsel dürtülerinden önce zihinsel kapasitelerini kullanması gerektiğini düşünüyorum. Şimdi diyecekler ki bir adam ne anlar kadın sorunlarından. Gerçekten pek fazla bir şey anladığımı söyleyemem fakat benimki Jacob'un Odası'ndaki gibi bir yönüyle Virginia Wolof'un erken yaşta ölen sevgili erkek kardeşi Thoby Stephen'in bir kadın gözünden erkeğin dünyasını anlama çabası olarak bir erkeğin gözünden kadını anlamak çabası şeklinde düşünülmesini tercih ederim..

İntihar ve Sanatsal Yaratı

Bugün her zamankinden daha hüzünlüyüm.. Ben tüm şairlerin anatomisinde derin bir *melankoli* olduğuna inanıyorum. Yazar Virginia Woolf, Ernest Hemingway, Stefan Zweig, Walter Benjamin, şair John Milton, Sylvia Plath, ressam Vincentvan Gogh ve müzisyen Kurt Cobain gibi birçok sanatçı intihar etti. Sanatsal yaratıcılık ve ruhsal hastalıklar arasında gerçekten bir bağ var mı bilemiyorum. Çoğu sanatçı akıl hastası değildir ve çoğu akıl hastası insan da sanatçı değildir. Ancak çoğu akademik çalışma vasıtasıyla anlıyorum ki sanatçıların diğer insanlara göre ruhsal hastalıklardan mustarip olma riskinin daha yüksek olduğu bilinen bir gerçektir. Bu aslında bir nevi 'duygudurum bozukluğu' diye tabir edebileceğimiz enteresan bir yaratıcı güçtür. Kendim de bir şair olarak ruhumun son derece hasta olduğuna inanıyorum..

Proust'un sevdiğim bir sözü vardır: "Ben sadece atan bir kalptim" der. Atan bir *kalp* olmak, kalbinizi tam manasıyla duyumsamak ve hissetmektir. Burada sanatçı kendi kalbini savaş meydanındaki tek bir yüreğe indirgemiştir. Nilgün Marmara, bu indirgeyişi tarif ederken; yürekle gözü birleştirerek onların tek bir pencereden baktıklarına inanır. Yazı yazarken kelimenin tam manasıyla delirdiğimi söyleyebilirim. Bu sadece benim gibi silik bir ruha ait özellik değildir oysa. Örneğin romancı Virginia Woolf'un ruhsal bozukluğu ile onun yaratıcılığı arasında karmaşık bir ilişkinin bulunduğu bilinen bir gerçektir. Woolf'un romanlarına ondaki derin *hipomani* yansımış ve girdiği depresyon hali bu büyük yazarı 59 yaşında intihara sürüklemiştir. İntihar hali evlerinin yakınındaki bir nehre bilinçli olarak yürüyerek gerçekleşmiştir. *Bipolar spektrum* onda II. bozukluk safhasına yani akıl dağılması diye tabir edilen sınıra ulaşmıştır. Aslında hastalık evrelerinde Woolf daha az şey yazmıştır. Fakat bu süreç veya yaşadığı deneyim onun romanları için esrarengiz bir malzemeye dönüşmüştür.

İntihar deyince aklıma ilk Türk pozitivist ve natüralisti Beşir Fuad geliyor. Daha sonra Ahmet Mithat Efendi bu eşsiz deneyimi '*Mezardan bir seda!*' başlığıyla gazetesinde neşretmiştir. Son cümleleri kanla yazılmış bu evrak-ı metruke şöyledir: 'Ameliyatımı icra ettim, hiçbir ağrı duymadım. Kan aktıkça biraz sızlıyor. Kanım akarken baldızım aşağıya indi. Yazı yazıyorum, kapıyı kapadım diyerek geriye savdım. Bereket versin içeri girmedi. Bundan tatlı ölüm tasavvur edemiyorum. Kan aksın diye hiddetle kolumu kaldırdım. Baygınlık gelmeye başladı.' Bu aslında son derece soğukkanlı bir tasvirden başka bir şey değildir. Tanpınar, bu soğuk satırlara rağmen üstada büyük bir 'ölüm mistiği' diyordu. Beşir Fuad'ın kendi materyalizm görüşleri ile bu mistik sözü pek gitmiyor ama her neyse..

Demin zikrettiğim Nilgün Marmara'nın 'Sylvia Plath'ın şairliğinin intiharı bağlamında analizi' (Everest Yay. Çev: Dost Körpe, 2006) isimli son derece özgün bir çalışması vardır. Oradan bazı alıntılar yapmak istiyorum. "Ölüm hakkında yazdıkça, hayal dünyası giderek güçlendi ve bereketli hale geldi. Böylece yaşamak için *her türlü sebebi oldu*, der Alvarez. *Her türlü sebebi oldunun* yerine *hiçbir sebebi olmadıyı* koyabiliriz, çünkü Plath bunu bizzat yapmıştır. Her şeyin yerine hiçbir şeyi koymuştur. Ona göre stimülasyon iki uçlu bir değnekti; bir ucu yaşama, diğer ucuysa ölüme dönük. O 'rien' (hiçlik) ucunu seçti." (s.29) Galiba bir gün bizimde sanatçı yahut insan olarak olacağımız yegâne şey bir *hiç*'liktir, bunu anladım.

Marmara, kitabındaki bir pasajda oldukça dikkat çekici bir alıntı yapmıştır. ".Ölmek bu dünyada yeni bir şey değildir, ama yaşamak daha az yenidir."(s.21) der Rus şair Yessenin "Elveda" adlı şiirinde. Marmara'ya göre bu gibi insanlar yürekleriyle zihinlerinin sentezinin düzenini değiştirmeye çalışmış, ancak umutsuzluğa kapılarak pes etmişlerdir. Bu kısa yazıyı yine Marmara'nın sözleriyle bitirmek istiyorum; "Sartre'a göre intihar dünyada var olmanın bir başka yoludur, çünkü kişi bir eylem olarak ölümü seçtiğinde kendi varlığının farkına vararak, varlığının tanımını hiçlikle yapar." (s.19) İntiharı benimsemiyorum fakat saydığım bu isimlere gizliden gizliye büyük bir hayranlık duyuyorum.

Sevgisizler Çağı

Bu soysuz asır kelimenin tam manasıyla bir soytarılar ve sevgisizler çağıdır. Cemil Meriç, 'Jurnal'lerinde "esasen bir şairin bütün ahali tarafından anlaşılmasına lüzum yok. Bu, dünya için de böyle... Tefekkürle ilgili eserlere gelince, Kant'ı kaç Alman anlar? [Marx'in cevabı...] Yani, halkın anlayacağı kitaplar vardır, halkın, yani geniş kalabalıkların, ilk mektep tahsili yapanların. Onların dışında aydınlanmak isteyenlerin okuyacağı kitaplar vardır."(1) Bu satırları okurken bir yandan Metin Erksan'ın '*Sevmek Zamanı*' hakkında düşünüyorum. Film'in başlarındaki bir sahnede boyacı Halil; "Ben senin fotoğrafına âşık oldum. Resmin sen değilsin ki. Resmin benim dünyama ait bir şey. Ben seni değil resmini tanıyorum. Belki sen benim bütün güzel düşüncelerimi yıkarsın" diyor. Bu filmdeki kurgu uzunca zamandır Sebahattin Ali'nin 'Kürk Mantolu Madonna'sındaki Raif Efendi gibi içine kapanık, melankolik ve dış dünyaya uyum sağlayamamış bir halin yansıması gibidir.(2) Osmanlı lirik şiirinin de Halil'in aşkı gibi anlaşılamamış bir dünyanın tezahürü olduğunu düşünüyorum. Osmanlı şiiri de evlerin iç süslemeleri gibidir içine girmeyince pek anlaşılmaz.

Walter G. Andrews, 'Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı' adlı çalışmasında bu konudan oldukça teferruatlı bir şekilde bahsediyor.(3) Andrews, Divan şiirinin 'gerçek' hayattan, toplumdan kopuk, üretildiği zaman ve mekânla bağı olmayan, 'soyut' bir şiir olduğu edebiyat tarihinin yerleşik yargılarından biri olduğunu fakat işin aslının pek öyle olmadığını söylüyor. Bu noktada Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı'nda Walter Andrews, Cemil Meriç'ten oldukça farklı düşünüyor. "Osmanlı gazel geleneğini incelerken bu yargının tam tersi bir yaklaşım getiriyor. Gazellerin, Osmanlı toplum ve kültür hayatını hem yansıttığını, hem de şekillendirdiğini gösteriyor. Cemaatçi dünya görüşünün, tasavvufun etkisinin, istikrarlı iktidar yapısının, meclis, bezm gibi etkinliklerin, duygulara yüklenen aşkın anlamlarının, gerek Osmanlı toplumunu, gerekse gazelleri anlamak ve yorumlamak için önemini belirtiyor. Gazellerdeki anlam zenginliğinin, Osmanlı toplumunun karmaşıklığına uygun çok katmanlı okumalara olanak yarattığını vurguluyor." Daha sonra Andrews'in bu kitabı hakkında arkadaşı olan Hilmi Yavuz'da ('Kenara Çekilmek': W. Andrews'in Türk Şiirini Okuma Denemesi) ayrıca birkaç bölümden oluşan uzun bir yazı yazmıştır. Türk şiiri hakkında yazıp çizen bu iki münevverin ayrıca "Seasons of the Word: Selected Poems" (4) adlı ortak bir çalışmaları da vardır. Rahmetli Cemil Meriç, 'Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı' kitabını okusaydı neler söylerdi diye düşünmekten kendimi alamıyorum.

Bu konu hakkında kelam etmiş kim var diye baktığımda Hasan Bülent Kahraman ile karşılaştım. Sayın Kahraman, Radikal'deki eski bir yazısı "*Divan edebiyatında aşk*" başlığını taşıyor.(5) Kahraman, bu yazıda ilginç bir şekilde konuya Gölpınarlı-Ataç tartışması üzerinden değiniyor. Bana göre hem Ataç hem de Gölpınarlı divan edebiyatına oldukça ciddiyetsiz bir şekilde yaklaşmışlardır. Özellikle Gölpınarlı yaptığı çevirilerle bu okyanus boyutundaki edebiyatı katletmiştir. Ataç bile Gölpınarlı'nın 'Divan Edebiyatı Beyanındadır' (6) isimli kâğıt paçavrasına "Ayıp derler senin yaptığına. Abdülbaki!" diyerek isyan etmiştir. Yalnız bu söylediğine rağmen Ataç divan edebiyatının devrinin geçtiğine inanmakta ve konuyla gözünün ucuyla belki de dilim varmıyor ama iş olsun diye ilgilenmiştir. Aradan geçen yıllar sonra insan şarkiyatçı Andrews'in muazzam çalışmasını görünce bizim kendi edebiyatını hor ve hakir gören aydınlarına dair utanmadan edemiyor.

Tekrar Hasan Bülent Kahraman'ın yazısına dönecek olursak; Kahraman, Andrews ve Mehmet Kalpaklı'nın "Age of Beloveds" (Sevgililer Çağı) isimli çalışmasına değiniyor. Mahbuplar çağını yazarlar cinsellik açısından inceliyor. Ve bu bağlamda metin okumaları ve poetik çözümlemeler yapıyorlar. Yine bu kitap hakkında daha sonraları Laurent Mignon, "Adı Vardı Aşkın" diye kısa bir tanıtım yazısı yazmıştır. Eyüboğlu'nun da bu minvalde "Divan Şiirinde Sapık Sevgi" diye hezeyanlarla dolu bir çalışması vardır. Hâlbuki istisnalar örnek olmaz bizim bu dönemdeki şiirin Dante gibi sembolik bir dili ve metaforik süslü bir yapısı vardır. 200 kelime dağarcığına sahip bir nesille bu şiiri biz kendimiz ne ölçüde anlayabiliriz? Böyle yaklaşmak gerekir. Biz her daim sevgililer çağını tu kaka ederken elin Victoria R. Holbrook gibi akademisyenleri baş tacı ederek "Aşkın Okunmaz Kıyıları" gibi kitaplar

yazıyorlar. Biz elimizdekinin kıymetini bilmediğimiz için Batı bizden daha iyi sahip çıkıyor bu değerlere. Önyargısız ve sövmeden samimi bir şekilde anlamaya çalışıyor. Azizim dünyada her şey sevgiyle ilintilidir, bu sevgisizler çağında her şeye rağmen sevgi uğruna gayret göstermek yine bizim elimizdedir. Holbrook'un tabiriyle söylersem divan şiiri sevgililer çağında bir okyanussal benlik denemesidir.

Kaynaklar

1-Cemil Meriç, (2012), *"Jurnal 1.Cilt 1955- 1965"*, İstanbul: İletişim Yayınları.
2-Sebahattin Ali, (1943), *"Kürk Mantolu Madonna"*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
3-Walter G. Andrews, (2000), *"Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı"*, İstanbul: İletişim Yayınları.
4- Hilmi Yavuz, Walter G. Andrews, (2007), *"Seasons of the Word: Selected Poems"*, Syracuse University Press.
5- Hasan Bülent Kahraman, (2005), *"Divan edebiyatında aşk"*, Radikal Gazetesi.
6-Abdulbaki Gölpınarlı, (1945), *"Divan Edebiyatı Beyanındadır"*, İstanbul: Marmara Kitabevi
7-İsmet Zeki Eyüboğlu, (1991), *"Divan Şiirinde Sapık Sevgi"*, İstanbul: Broy Yayınları.

Küresel Bellek: Kültürün İletişimi Üzerine Düşünceler

Daniel Dafoe'nun 1917 tarihli "Robinson Crusoe" isimli romanı Avrupa kolonyalizmin mekanizmalarını ve Crusoe ile Cuma arasında temsil edilen sömürgeci ilişkiyi anlamak açısından oldukça zengin bir metindir. Crusoe, öncelikle bir adaya gelir; mülk'ünün sınırlarını çizer ve ardı sıra kolonisini geliştirmeye yönelik bir takım çabalara girişir. Dafoe, içinde bulunduğu toplumun sömürgeci yaşam biçimini Crusoe'in temsili karakterinde enkarnasyon bir şekilde yansıtmıştır. İngiliz Adam, toprak meselesini çözdükten sonra ada ahalisinden bir yerli (indian) ile karşılaşır ve ona Cuma ismini verir. O'na İngilizce öğretir. Koyu tenli yerli yavaş yavaş Allah'ın kelimelerini öğrendikçe Crusoe'un gözünde azda olsa medeni'leşir. Edward Said, bu konuya "Kültür ve Emperyalizm" bağlamında oldukça uzun bir şekilde değinmiştir. Bu edebi metinlerden hareketle postkolonyal dönemde bazı entelektüeller değişik analizlere dönük kimi çabalara girmişlerdir. Cuma'nın serüveni açısından olaya yaklaşıldığında Homi Bhabha'nın tabiriyle 'Taklitçilik', 'Belirsizlik' ve 'Melezlik' gibi bir durumun varlığından söz edilebilir. (Kavramların orjinalleri: Mimicry, Ambivalence, and Hybridity)

Aslında Cuma, Crusoe ile bir mücadeleye giriştiği an Crusoe'un medeniyetini taklit eder. Roman boyunca öyle fark edersiniz ki bazı taklitçilik ve melezlik unsurlarının metinde gösterimi anlamı da etkiler. Kolonize olmuş Cuma'nın bu tecrübesinin ruhunda derin etkileri vardır. Buradaki mimicry biyolojideki bir böceğin kendini gizlemesi ya da diyelim ki savunması için renk değiştirerek bulunduğu ortamı taklit etmesinden daha farklıdır. Cuma, kendisini savunma argümanı olarak Crusoe'un metotlarını kullanması kültürel bir form olarak hibrid bir yaşam algılayışının oluşmasıyla neticelenmiştir.

Melezlik, terimi postkolonyal kültürel eleştiri bağlamında yaygınlık kazanmış bir kavramdır. Bu ise özcü kurumlar içinde saflık dışında farklı biçimlerin ve belirsizliklerin de bulunabileceğini vurgular. Aslında kolonyal söylemin doğasında bulunan ötekileştirici ve dışlayıcı söylemler pek ala bugün içinde geçerlidir. Birçok ulus-devlet belleğinde bir şekilde bu sömürgeci ve insan onuruna yakışmayan anlayışın izlerini taşımaktadır. Hibridlik kavramı sömürgeci ya da ulusallaştırıcı mutlak otorite veya tartışılmaz özgünlük iddiasını bozan kararsızlığın yeterli kanıtıdır. Çeşitli ırkların esrarengiz güçleri geçmişte ve günümüzde her daim melezleşmekten ve çoklu kültür algısından rahatsızlık duymuşlardır. Ulusalcılık ve milliyetçilik söylemi büyük ölçüde sömürgecilik discource'un kamuflajı olduğu için. Küresel bellekte en azından imparatorluklar döneminden beri yaşayan melezlik sömürgeci güçlerin egemen kültür anlatılarını sarsan bir unsurdur. Hâkim kültürün anlayışına göre yerel öz dilsel ve ırksal farklılıklar ile kirletilmektedir. Melezlik ise bunun böyle olmadığını aksine

kültürün çoklu bir zenginleşme boyutu olduğunu vurguluyor. Sömürge dönemi hem bir taklit sürecini hem de kararsızlığı ve melezliği üretmiştir.

Günümüzde yeni oluşan enformasyon çağı ile birlikte yavaş ve derinden bir küresel bellek oluşmaya başlamıştır. Küresel aktörler bu bağlamda ulus-devletlere yeni bir takım roller biçmektedir. Gelişen iletişim teknolojisi hızla kendi etkileşim ve dönüştürücü ağlarını kurmaktadır. Kanaatimce kolonyal dönem geçmemiş aksine farklı bir tezahürüyle yine devam etmektedir. Bu ise artık sadece otoriter komutları ve kültürel kodları küresel belleğin bir uzantısı olarak yaşayacağımız anlamına gelir. Yaşadığımız çağ yapay ve melez bir çağdır. Kültürün iletişimi de Mattelart'a göre; "Uluslararası iletişim, toprağı bir egemenliğin ve topluluğun temeli yapan çağdaş ulusçulukla birlikte doğmuştur. Evrenselci Aydınlanma çağı ve liberalizm, geleceğe inancın bir ideali olan iletişimin uluslararasılaşmasını sağlamıştır. İnsan hakları temeline dayanan ve sınırları önemsemeyen 'düşüncenin ve görüşlerin serbest iletişimi' bu sürece ivme kazandırmış, evrensel işbölümü olgusundan, değişik alanlarda yoğunlaşan güçlerin -haber, sanat, ekonomi, kültür ve reklâm teknolojileri vb.- evrenselleşerek, büyük rekabetlere yol açması sonucu, gezegenin tek biçimlenmesi evresine ulaşılmıştır." Homi Bhabha'nın kolonyal ve ırkçı söylem eleştirilerin de kullandığı "mimic" kavramı arda olan ya da bir geçit özneyi ima eder. Kolonize edilmiş olanın taklidi basit bir öznenin tekrarından öte aynı- ben'e dönüşü imkânsız hale getiren bir süreçtir. Bu yüzden Crusoe ile iletişime geçen Cuma aynı Cuma değildir. Bizim de Batı ile münasebetimiz tam olarak bu şekildedir.Türkiye ne tam Doğu ne de Batı'dır. Belki arafta kalan bir kültür olarak tahmin edebileceğimizden çok daha melezdir.

Sol’un Din Alerjisi

Rahmetli Mehmet Ali *Aybar*, Türkiye'deki sol hareketin önde gelen isimlerinden biriydi. Aybar yıllarca "Türkiye'ye özgü sosyalizm" şeklinde ifade edebileceğimiz bir sosyalizm anlayışını savunmuştur. Aybar'la ilgili bizim yerel bir gazetecimiz olan Hamdi Ökte'den ilginç bir anekdot dinlemiştim. Bir gün Aybar'ın Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) lideri olduğu günlerde bazı solcu gençler üstadı ziyarete gelmişlerdi. Aybar'ın evinden içeri girerken bu gençler, ayakkabılarını çıkarmadan halıların üstüne basarak içeri dalmışlardı. Bunun üzerine Aybar gençleri uyarmış ve evin bir Müslüman evi olduğunu belirterek gençlerden ayakkabılarını çıkarmalarını istemişti. Bu kısa hikâyecikten anladığım kadarıyla Aybar'ın sosyalizm fikirleri halkın değerleriyle uyuşmakta ve aynı hassasiyetleri sergilemekteydi. Aybar, Türkiye'de sosyalizm tarihinin son özgün kişiliklerinden biridir.

Türkiye'deki sol kesim içinden gelip ülkenin manevi değerleriyle barışabilmiş kişileri akla getirdiğimizde Cemil *Meriç*, İdris *Küçükömer* ve Kemal *Tahir* gibi orijinal görüşlere sahip münevverlerimizi zikretmemiz gerekir. Bunun yanında klasik kemikleşmiş ve içi boş sol entelektüeller bu saydığım isimler dışında Kemalizm ile örtüşmüş ve dine karşı çoğunlukla hınçla dolu olmuştur. Sosyolojik açıdan hiçbir ideoloji halkın manevi değerleri ile barışık olmadığı sürece asla geniş kitleler tarafından hüsnü kabul görmez.

İnsan merkezli bir sosyalizm şiarı isteniyorsa; halkın manevi değerlerine saygılı olmayı öğreneceksin. Güya sol tandanslı CHP, ilk kurulduğu dönemden beri halkla din konusunda çatışmalı olmuş ve halka her zaman elitist bir tavırla yaklaşmıştır. CHP hiçbir zaman halkın partisi olmamış her zaman statükocu olup insanların inançlarıyla ilgili olarak Kemalist dünyagörüşü dışındaki insanları 'gerici' yaftasıyla itham etmiştir. Dersimde katliamını yapan bir zihniyet ya da şapka muhalefeti nedeniyle insanları acımasızca infaz eden bir düşünce nasıl sol veya sosyalist olur anlamak mümkün değildir. Bunun adı sol falan değil olsa olsa Franco tarzı bir diktatörlük rejimidir. Bugünkü CHP'de zaman zaman yine aynı anlayışı sürdürdüğünü dil sürçmesi olarak olsa bile itiraf etmektedir.

İdris Küçükömer'in ortanın solu denen kesimi eleştirmek için yazdığı; 'Düzenin Yabancılaşması'ndaki fikirlerine bakıldığında, Türkiye'nin "solcu"larının neden 'gerici' olduklarını geniş halk kitlelerinin manevi değerleriyle barışık olmamalarına ve halkın değerlerine yabancı kalmalarına bağlar. Hatta fikirlerini o hadde götürür ki Türk Milli Kurtuluş Savaşının antiemperyalist değil, bir Yunan-Türk savaşı olduğunu söyler. Ortanın solu yeri geldikçe hani biz sizi kurtardık söylemine yatar ve alttan alta dindarları aşağılamak için bir fırsat kollar ya işte buna yakın dönem tarihinin yeniden yazılması gerektiğini söyleyerek karşı çıkar Küçükömer. Ya hu kurtarmasaydınız keşke diyesim geliyor, bir sömürge yönetimi olsaydı eminim bundan kat be kat daha az can yakıcı olurdu. Yıllarca Türkiye'de 'sivil toplum' ilişkilerinin kurulmasının önündeki en büyük engel hep bu sol kisvesine bürünmüş din düşmanı, faşist ve saldırgan, ötekileştirici, dışlayıcı *Paretto* sosyolojisi tabiriyle söylersek 'elit kesim' olmuştur.

Üzülerek söylüyorum dünyadaki sol hareketler düşünüldüğünde Türk solu bir yığın duyarsızdan ibarettir. Kemal Tahir çizgisi ise yıllarca sola göre yeterince ve hakkıyla solcu olmamakla itham edilmiş, sağa göre ise din konusunda yeterince hassas olmamakla suçlanmıştır. Kemal Tahir, yazdığı bütün eserlerinde Türk halkını yaşatan ne varsa, ona sahip çıkılması gerektiğini söyler. Bu kapsamda din, gelenek, inanç, adetler, üretim ilişkileri, dil vb. konusunda daha insancıl yaklaşılması gerektiğini vurgular. Kemal Tahir'in yerli sosyalizm arayışları onu kaçınılmaz bir şekilde yalnızlığa sürüklemiştir. Kargaların arasında bülbülün sesi kısılmıştır. İnsan Türkiye'deki sol adına yapılanları düşündükçe sol düşünceden değil belki ama solcu geçinen insanlardan soğuyor.

’Şehir Sakinlerinin El Kitabı’

Bir kitap yazmak istiyorum, dedi *içimdeki ses*. Söz gelişi bir büyücü değilim ben! Karnaval'da başıboş gezen bir *ruh*'ta değilim ben. Herkesin kolayca kabullenebileceği ve saygı duyulan aynı zamanda şöhretli bir bilge hiç değilim. Bugünkü yazımı bir tek kişi okusun yeter. Belki de sadece sözlerimi kısık bir şekilde ben dinlemeliyim. İyi dinle beni 'ben' ve muhatap kişi: İlk sorumu Nietzsche'den duyduğum şekliyle soruyorum o zaman; *kişi nasıl kendisi olur*? -Bir şey ne ise o demektir. Faust'tan dinlemiştim sonuçta neysen o'sun! Yani Ecce homo..

Önce kendime karşı dürüst olarak anlatmaya başlayacağım. "Kendini beğenmiş saygısızların, çok bilgiç geçinenlerin, karışık kafaların yazdığı iğrenç, biçimsiz, düşünce bilgisine (mantık) özgü saçmalıkları içeren nesneler okunmaz: Onlar orada düpedüz düşünce bilgisi kurallarına, birdenbire ve gelişigüzel söylenmiş her nesnenin boşlukta yapıldığı yere başvuruyor. ['Böyle' der onlar: 'Sen, okuyucu denen eşek! Senin için '*böyle*' yoktur, ancak benim için var.' -Verilen karşılık şöyledir: 'Sen yazar denen eşek, neden yazıyorsun öyleyse?'](1) Aslında gerçekte kendimin ne olduğunu bilmediğim için yazıyorum. Tutsak bir ruh gibi her gece Şehrazat'ın kollarında uyanıyorum. Ben bu masalı dinlemeyi çok seviyorum.

Baha Tevfik, Nietzsche'nin Felsefesini anlatırken şöyle bir alıntı yapar: "...Güzellik güce dayanır. Güç, hayatın biricik ilkesi, tavlayanı olmalıdır. Yaşamak için insanlar yalnızca ona dayanmalıdır. Kısaca insansal kurtuluş için güzellik ve güç üzerine temellenmiş olan hayat aşkı gerekir.."(2) Bu koca bir saçmalık! Mikro ve Makro kozmosu kaplayan varlığın en içten özü sadece aşk'tır. "*Aşk imiş her ne var ise âlemde.*"(Fuzuli) Şimdi böyle söylediğim için 'ben' ne biçim bir felsefeciyim? Buradan sonraki yaprakların (kâğıt) parçaları ne yazık ki geçmiş zamanın izinde kayboluyor. Deneysel bir metin! Okuyucunun beklentisine dönük değişiklikler bu sayfada görülmeyebilir. Nasıl olsa ikimizde ne olduğumuzu biliyoruz..

Ben bir şehir sakiniyim. Başımdaki ağrıları geçirmek için yazıyorum. "Şimdi, bir başyapıtın bir peri masalının tadını çıkarmaya girişiyoruz. *Madame Bovary*, bu dizideki peri masalları arasında en

romantik olanıdır. Biçem açısından, şiirden beklenen etkiyi düzyazıda yaratır. Çocuğa bir öykü okursunuz, çocuk size 'gerçekten olmuş mu' diye sorar. Gerçek değilse, çocuk ısrarla gerçek bir öykü ister sizden.."(3) Bu satırların arkasından sana çok güzel büyüleyici bir masal anlatabilirim, ama yapmayacağım. Çünkü hava çok soğuk ve gecenin bir yarısında ne yapmaya çalıştığımı anlamaya çalışıyorum. [Bir itiraf: Senden nefret ediyorum ey okuyucu! Ama kendimden nefret ettiğimden daha çok değil.] Bu kısımdan sonrasını bir *Epik Tiyatro*'da kullanabilirsin. Şehir sakinlerinin el kitabı ne olur? Bulmaca, ucuz romanlar yahut polisiyeler, tuvalet kâğıdı bile olarak kullanmaya değmeyecek birkaç gazete, veremli bir aşığın notlarından oluşan bir defter..

Bakın şimdi nasıl ilgisiz bir şekilde Brecht'e geçiyorum. Seyredin, iyi seyredin! Dostum Brecht'in kitabım hakkında yazdığı bir şiir;

"Ayrıl arkadaşlarından istasyonda
Sımsıkı ilikli paltonla sabahleyin kente dal
Bir oda bul ve bir dost çalarsa kapını:
Sakın, sakın açma, uzak kal
Ört izlerini!

İkinci kez söyleme bir kez söylediğini
Bir başkasında gördüğünde unut hemen düşüncelerini
Bir şey imzalamamış ve tek bir resim bırakmamışsan
Orada bulunmamış ve hiç konuşmamışsan
Nasıl yakalayabilirler seni?
Ört izlerini!

Ölmek geçtiğinde aklından
İyi bak, bir taş olmasın başında yattığı yeri gösteren
Üstünde bir yazıt, kimliğini belirtip
Ölüm tarihinle seni ele veren.
Yineliyorum:
Ört izlerini!"

(4) Walter Benjamin, bu şiiri tahlil ederken gizli bir göç unsurundan (Krypto-Emigration) bahseder. Bu kendi ülkesinde bir insanın sürgün ve yalnız olmasıyla ilintili bir durumdur. Brecht'in benim başlığımla aynı adı taşıyan el kitabındaki şiiri şehir, varoluş ve hayat mücadelesinin bir arenası olarak gözükür. Bu şiiri politik bir bağlamda söylemiş olmasına rağmen ben *ısrarla* farklı bir bağlamda okumak istiyorum. Kim bilir belki de herkesten uzaklaşmak istediğim için böyledir. Şehirle tek bağlantım olan her gün işten eve dönüşte sokağın başında gördüğüm kedi bu akşam yoktu. Ne yalan söyleyeyim içim burkuldu. İtiraf ediyorum apolitik bir insanım. Benim yoldaşım sadece kediler.. Brecht'i Anlamak kedileri anlamaktan daha mı eğlenceli sanki? Ya Nietzsche denen o umutsuzluk abidesine ne denmeli? Marx, Hegel ile hesaplaşmak için kütük gibi kitap yazmış. Bağnaz ve saygı gerektiren bir çaba.. Benim tek bildiğim şey kedileri sevmek ve insanlardan kormak. Kafka'nın kalbimde yeri büyük. Şehrazat'tan bir masal her gece dinlerim. Masalın tamamlaması ertesi gün.. Şimdi ört izlerini!

Kaynaklar:

1-Friedrich Wilhelm Nietzsche, (2012), "***Gezgin ile Gölgesi***", Çeviren: İsmet Zeki Eyüboğlu, Özgür Yayınları.
2-Baha Tevfik, (2001), "***Nietzsche: Hayat ve Felsefesi***", Karşı Kıyı Yayınevi.
3-Vladimir Nabokov, (2000), "***Edebiyat Dersleri***", Çev: **Fatih** Özgüven-Nihal Akbulut, Ada Yayınları, s.11
3-Walter Benjamin, (2007), "***Brecht'i Anlamak***", Çev: Haluk Barışcan-Güven Işısağ, Metis Yayınları, s.80-81.
5-Brecht ve Benjamin Satranç Oynarken; ***Erdmut Wizisla, Brecht-Benjamin Archive, Berlin.http://derbeo.tumblr.com/post/448553225/brecht-and-benjamin-this-time-is-not-my-time.***

Herkes arzuladığı aşka katlanır!

The Waste Land'ın açılış dizesi 'aylardan en zalmidir nisan' ile başlar. Nisan ayında gelmişim bu zalim karanlık dünyaya.. Hayata dair bildiklerimi zihnimden geçirdikçe daha bir tuhaf oluyor hava, mevsimler. Değil mi ki yanlış anlamışım bu hayatı ve tekrar hissetmeye çalışıyorum yeniden doğan baharı. Sonra William Shakespeare'den bir soneyi sessizce fısıldıyorum boynu bükük yeni açmakta olan bir papatyaya..

"*Vazgeçtim bu dünyadan tek ölüm paklar beni,*
Değmez bu yangın yeri, avuç açmaya değmez.
Değil mi ki çiğnenmiş inancın en seçkini,
Değil mi ki yoksullar mutluluktan habersiz,
Değil mi ki ayaklar altında insan onuru,
O kızoğlan kız erdem dağlara kaldırılmış,
Ezilmiş, horgörülmüş el emeği, göz nuru,
Ödlekler geçmiş başa, derken mertlik bozulmuş,
Değil mi ki korkudan dili bağlı sanatın,
Değil mi ki çılgınlık sahip çıkmış düzene,
Doğruya doğru derken eğriye çıkmış adın,
Değil mi ki kötüler kadı olmuş Yemen'e
Vazgeçtim bu dünyadan, dünyamdan geçtim ama,
Seni yalnız komak var, o koyuyor adama."
(66. Sone, Çev Can Yücel)

Gerçekten vazgeçtim bu dünyadan. Bir kahraman olmaya gelmedim bu dünyaya. Kimsesizce yalnız yaşamayı tercih ettim. Pencerenin hemen dışında gökyüzünde bulutlar var. Ellerim dokunacak sanıyorum. Bulutlardan yatağımda J. D. Salinger misali uyumak ve uyanmamak istiyorum. Çavdar Tarlasında Çocuklar'ı yazan Salinger toplumun ilgisinden kaçmayı seviyordu. İnsan, kaçtıkça insan müsveddeleri bulaşmadan yapamıyor. Herkesten kaçmak için sağlam sebeplerim var. İnzivaya çekilmek, rahatsız edilmemek gerçek özgürlük ve huzurdur. İnsanın kapalı ve gizli kalması bir samimiyet göstergesidir. Toplumun nasıl bir fahişe olduğunu en derin şekilde hissetmektir.

Salinger, Peter Pan'ların en iyisi ve en sonuncusuydu. Geçliğimin, bende olmayan asi gençliğimin başka bir ifadesiydi mavi melodiler. Her nasılsa bende var olmayan bir dünyada yaşıyorum nasılsa. Uzun yıllar boyunca unutulmuş bir yazar olarak kalmam gerekiyor anlaşılan. Herman Melville'in Moby Dick'i gibi sonsuz edebiyat okyanusunda kayboluyor yazdığım şiirler. Hayat geçiyor, zaman geçiyor acımasızca..

Arzuladığımız hayyallerin peşinden koşarız. Aşk bile artık katlanabileceğim bir şey değil. Peşinden koşacak bir hayal yok artık. Bu aralar Rusça'dan Dostoyevski'yi okumaya çalışıyorum. Belki ruhumdaki bu kasvet bu yüzden. Dostoyevski, düşünce ve sanat deneyimimizi sürekli arttıran bir yazar. Bazen ona bile tahammül edemediğim anlarım oluyor. Şöyle demiş bir keresinde; "Sevmek, güzel birinde aşkı aramak değil. O kişide, bilmediğin bir zamanın beklenmedik bir anında, kendini bulmaktır." Aslında bu söz bana sevdiğimiz insanın da bir yalan olduğunu hatırlatıyor. İnsanın acabalarının bir sonu yok!

Bir arkadaş espiriden anlamadığımı ve hayatı oldukça ciddiye aldığımı söyledi. Ben mutsuz biriyim. Biliyorsun Cahit Zarifoğlu'nun dediği gibi seçkin bir kimse değilim. Çoğunun 'beyaz' dediğine ben 'kara' diyorum. Arzulamadığım bir şekilde arzuladığım bir aşka katlanıyorum. Daha ne olsun? Herkes ve herşey üstüme geliyor. Joyce'den öğrendiğim; "Aşk aslında hiç doğal olmayan bir olgudur ki kendini nadiren tekrar eder; ruh yeniden bakire kalamayacak hale gelir ve bir başkasının ruhundaki okyanusa dalacak gücü yeniden kendinde bulamaz.."

12 yıl önce bir rüya görmüştüm. Azatlı Köyü'nden ve ailemden ayrılmışım. Sonra bir ıhlamur ağacındaki son kahverengi yaprağın düştüğünü ve elimdeki eski bozuk paraları kuru bir dere yatağına saçtığımı gördüm. (Çünkü paranın beni mutlu etmeyeceğini biliyorum.) Bir anda bu görüntü kayboldu ve okyanusun ortasında bir petrol platformu üzerindeyim. Karanlık, ışıksız bir karanlık ve sağanak halde yağmur yağıyor. Platformun üzerinde beyaz elbiseli ve siyah gözlü bir kız beni seyrediyor. Emily Bronte'nin Uğultulu Tepeler'indeki gibi bir kız. Sadece hayalimsi bir görüntüsü var. Birden suya düştüğümü anladım. Okyanusun derinliklerinde kaybolurken huzura kavuştuğumun ayrımına vardım. Uykudan uyandığımdan beri bu rüyam sürüyor.. Hayat sürüyor...

Rus Biçimciliği ve Nesir Teorisi

Edebiyat biliminde düzyazı sanatı olarakta anılan 'nesir' kavramı; dil kaideleri çerçevesinde bir anlatım yolu şeklinde de düşünülebilir. Yahya Kemal'e göre ise asıl edebiyatın kendisi nesir'dir. Düzyazı anlamında kullanılan bu sözcük Osm. nesir, inşa, mensur, mensure, seçili nesir, müsecca gibi kelimelerle karşılanırken Fr. prose, prose perlée yahut İng.'de yine benzer biçimde prose kullanılır. Nesir; genel olarak ölçü, uyak gibi koşullara bağlı bulunmayan bir yazı çeşididir. Örneğin manzume gibi mısralardan oluşmaz.

Ünlü Rus edebiyat eleştirmeni Victor Shklovsky bizde pek duyulmayan 'Nesir Teorisi' kavramını ilk kez yazdığı; Theory of Prose (O Teorii Prozı; Rusça) 1925, çalışmasında kullanmıştır. Shklovsky'i bizim okurlar daha çok Zoo "Hayvanat Bahçesi" [Aşkla Hiç İlgisi Olmayan Mektuplar ya da Üçüncü Heloise] isimli mektuplardan oluşan yapıtıyla tanıyorlar. Bu ilginç düşünürün dilimize bu kadar az çevrilmiş olması gerçekten bence büyük bir eksikliktir.

Shklovsky, geçen yüzyılın başlarında en az bir Mihail Bahtin ve çevresi kadar Rus düşünce hayatında önemli bir figürdür. Aslında o Rus Fütürizm Hareketinin önemli bir kuramcısı ve Rus Biçimciliği ekolünün öncüsü sayılabilir. Hatırlanacağı gibi bu sanat aksiyomundan (zamanında İtalyan Marinetti'nin bildirgesinden) etkilenerek Vasily Kamensky, Velimir Khlebnikov, Aleksey Kruchenykh ve Vladimir Mayakovsky bu gruba katılmıştır.

Şklovskiy'ye göre, sanat, her zaman için, kendi kendine yeterli arı (saf) biçimler sorunu olmuştur. Fütürizm bu gerçeği görerek ilk kez sanatın biçimsel bağlamını anlamaya çalışan bir sanat eylemine dönüşmüştür. Zhirmunskiy, Jacobson tarafından da benzer şekilde işlenen bu konu bazı Bolşevikler tarafından burjuvavari bulunmuş ve dışlanmıştır. Örneğin Khlebnikov'un şiiri uzun yıllar Sovyet sanat çevrelerince görmezden gelinmiştir. Bu olgun sanat anlayışı kimi benimsenenlerince pragmatist bir şekilde bazen ideolojinin hizmetine de sunulmuştur. (Bu konuda Mayakovsky ve Nazım Hikmet örnekleri son derece yeterlidir.)

Burada Şklovskiy'nin bilinmeyen bazı Rusça eserleri konu bağlamında sanıyorum ki oldukça önemlidir. İlk elden hatırlayabildiklerim; "Klasik Rus Nesri ile ilgili Notlar"(1955), "Dostoyevski ile İlgili Notlar"(1957),"Tarihsel Roman ve Kısa Öykü"(1958), "Edebiyat ve Sinematografi"(1923), "Şiir ve Şiirin Dili Üzerine"(1940), "Düzyazı Teorisi"(1925), "Nesir Teorisi Üzerine"(1983), "Masal: Düşünceler ve Eleştiriler"(1966), "Tristram Shandy ve Stern'in Roman Teorisi"(1921) bunların dışında yazarın daha sanıyorum ki 30 civarında Rusça'da yazılmış irili ufaklı kitabı vardır. Bu andığım eserler yalnızca nesir teorisi kapsamında değerlendirilebilecek incelemelerdir. Ayrıca yazar ünlü Rus romancı Tolstoy hakkında da oldukça nitelikli bir biyografi yazmıştır.

Rus Biçimciliğinin kurucu babalarından biri olan Şklovskiy'nin "Nesir Teorisi" kitabı edebiyat teorisi tarihinin en önemli eserlerinden biridir. Bu eserde Şklovskiy, nesiri stilistik bir metodla Von Humboldt, Mihail Bahtin, Voloşinov ve Leo Spitzer çizgisinde/etkinliğinde inceler. Şklovskiy, ayrıca bir dilin sosyo-ekonomik koşullardan etkilendiğini çarpıcı bir şekilde açıklar. Yazar bu konuda "beyaz bir somon arayan adam"ın hikayesi gibi ilginç bir anektoddan bahseder. Bu en az Mobby Dick kadar imkansız bir şeydir. Fakat aynı bölgedeki insanlara farklı renklerdeki canlılar ya da örneğin inekler hakkında benzer sorular yönelttiğinizde dilde pek çok özelliği gösteren kelimelerle karşılaşırsınız. Bildiğim kadarıyla sadece Kazakça'da at'ın 40 kadar farklı ismi mevcuttur. Bu kelimeleri bire bir çevirmek neredeyse imkansızdır. Bununla birlikte sözcükler bir gölge değildir. Kullanıldıkları eşya ve soyut simgeler vasıtasıyla anlam kazanırlar. Kelime, dar manada eşyayı ifade eden bir şeydir. Bu konuşma ve benzeri durumların fizyolojisini yöneten dil yasalarına göre değişir. Bazen kelimeler tarihsel bir şekilde de değişir. Fakat bu değişim her zaman maddeyi karşılayan manaya göre de olmayabilir.

Şklovskiy, bir edebiyat eleştirmeni olarak, edebiyatı yöneten iç yasalarla ilgilenmiştir. Nesrin tarihsel gelişim seyri içinde bu değişim sürecinin nasıl ve hangi şartlarda gerçekleştiğini anlamaya çalışmıştır. "Nesir Teorisi" edebiyat ve dil üzerindeki stilistik değişimlerin üzerinde durmuştur. Nesir Teorisi gelecekte yapısalcılık ve post-yapısalcılık gibi akımların beklendiği bir dönemin öncesinde kurgu doğası hakkında sorular sormayı başarabilmiş bir yapıt. Eserde kurgu doğasını açıklamada Cervantes, Tolstoy, Sterne, Dickens, Bely ve Rozanov gibi yazarlara bolca göndermeler vardır.

Shklovsky ve 1930'ların diğer Rus Formalistleri Sovyet diktatörlüğü tarafından baskı altına alınmış ve bu muhteşem eserin dünyada tanınması oldukça gecikmiştir. Bizim ülkemizde bu ilginç entelektüelin ne zaman layıkıyla çevrileceğini doğrusu merak ediyorum. Kitaptan hoşuma giden bir alıntıyla bu kısa yazıyı bitirmek istiyorum. "Özellikle şiir gibi görüntü (imagery) olmayan hiçbir sanat yoktur. Nesir gibi şiir de her şeyden önce düşünme ve bilme biçimidir."

Walter Benjamin'in Mezarı

Eleştirel Kuram ve yapısalcık sonrası düşünceden etkilenen Avustralyalı antropolog Michael Taussig (d.1940)Marx'ın fikriyatındaki meta fetişizmi konusundan hareketle Walter Benjamin hakkında oldukça nitelikli yorumlar yapabilen bizim pek fazla tanımadığımız bir entelektüeldir. Taussig, devletin insanlar üzerindeki gücünü pekiştirmek için ne gibi yöntemleri uyguladığı konusunda da bir hayli kafa yorarak Batı'da oldukça dikkat çekmiştir. Taussing'in ilk çalışması *Güney Amerika'da Şeytan veBorsa Fetişizmi* isimli eserdir. Yazar bu çalışmasında Bolivya ve Kolombiya örneklerinden hareketle polemik antropoloji diyebileceğimiz bir yöntemle kapitalizme eleştirel bir yaklaşım sergilemiştir. Bu ilginç düşünürün ayrıca; Şamanizm, Sömürgecilik ve Vahşi Adam: Terör ve bir Şifa Çalışması, Sinir Sistemi (Benjamin'in kullandığı manada hastane sisteminin soluk dünyasını inceler), Mimesis ve Başkalık, Devletin Büyüsü, Benim Kokain Müzem ve Walter Benjamin'in Mezarı (*Walter Benjamin's Grave,* 2006) gibi bir dizi ilginç çalışmaya imza atmıştır.

Theodor W. Adorno, Benjamin hakkında yazdığı biyografide; "Benjamin'in düşünce sistemi yoktan yaratmak değil, var olandan kucak dolusu armağan vermekti... '1940 yılının sonbaharında, New York'ta ölüm haberini aldığımda, gerçekten ve kelimenin tam anlamıyla, büyük bir eserin yarım kalmasına neden olan bu ölümün, felsefeyi hayal edilebilecek en iyi şeyden yoksun bıraktığını hissettim." (çev; Dilman Muradoğlu, Cogito:2012) diyerek onun ölümünün felsefe açısından nasıl büyük bir kayıp olduğunu özenle vurgulamıştır. Bernd Witte'de kendi hazırladığı biyografide Benjamin'i intihara sürükleyen sürece etraflıca değinmiştir. Benjamin'in intiharı; bir kültür/düşünce adamının düş kırıklıkları ve hüzünle dolu hikâyesidir. Jay Parini'in kaleminde ise Benjamin, bu hüzünlü öyküsüyle dar geçitteki bir aydına dönüşmüştür.

Benjamin, hayatı boyunca talihsiz ve yalnız bir adamdır. Port Bou'da öldüğünde Yahudi olmasına rağmen trajik bir şekilde Katolik mezarlığına gömülmüştür. Mezarlıkta bile yalnız kalmıştır. Adı da kitabeye ilk başta Katolik olduğu düşünülerek ters bir şekilde Benjamin Walter olarak yazılmıştır. Mezarlık kirası bir tanıyanı/bileni olmadığından ve ödenmediği için bir süre sonra naşı yakınlardaki bir kimsesizler çukuruna atılmıştır. Bugün dahi aslında Benjamin'in mezarı'nın yeri tam olarak belli değildir. Sonradan oraya hatırasını yâd etmek için bir anıt dikilmiştir. Brecht, onun bu trajik ölümünü "Hitler'in Alman edebiyatına verdiği ilk ciddi kayıp" olarak yorumlamıştır. Aslında en büyük zararı diye yorumlamak lazım. Bu kayba rağmen ölümünden sonra Benjamin'in bıraktıkları, kültürologların, felsefecilerin, sosyologların ve estetikçilerin, başvurduğu önemli bir kaynak olarak hâlâ tazeliğini korumakta, uzun uzun incelenmekte ve tekrar üretilmektedir. Benjamin ölümünden sonra, Batı düşünce tarihini hemen hemen her alanda etkilemeye başlamıştır.

Michael Taussig'in *Walter Benjamin'in Mezarı* isimli kitabı bu hafta Burç İdem Dinçel çevirisiyle YKY tarafından okuyucunun beğenisine sunuldu. Kitabın tanıtım kısmında; Walter Benjamin'in mezarını aramaya gelen Hannah Arendt hiçbir şey bulamadığından bahseder. Arendt bu konuda; "Hiçbir şey; görüp gördüğü en güzel yerlerden biri hariç. 'Yoktu' diye yazmıştır. Bir süre sonra ise Gershom Scholem'e, "adı hiçbir yerde yazmıyordu" der. "Oysa belediye dairesince sağlanan kayıtlara göre, Benjamin'in seyahat arkadaşlarından biri olan Frau Gurland, beş yıllığına bir 'niş' kiralamak için yetmiş beş peseta ödemişti 28 Eylül 1940'da; Benjamin'in, (...) genel itibarıyla aşırı dozda morfin sonucu intihar olarak bilinen ölümünden iki gün sonra. 'Yanında canını defalarca alabilecek kadar morfin taşıyordu' diye yazıyor onu dağlardan geçirip İspanya'ya getiren Lisa Fittko." Benjamin yüksek dozda morfin kullanarak intihar etmiştir. Bir süre önce yazmış olduğum '*Benjamin ve Seyri Sülük*' yazımda da değindiğim gibi Benjamin'in asıl ölümüne sebep etken morfin kullanma alışkanlığı ve kırılgan kişiliğidir. İntiharı üzerinde çok çeşitli spekülatif söylentiler vardır. Bu intiharı Taussig geniş bir perspektiften ele alarak incelemeye çalışır. Başka bazı söylentilere göre ise Benjamin'in Stalin'in ajanları tarafından morfin verilerek öldürülmüş olabileceği varsayılır. Troçki için bu durumun geçerli olduğu varsayılsa bile ben kendi adıma Stalin'in bu tarz bir girişimde bulunmak için fazla nedeni olduğunu düşünmüyorum.

Rimbaud ve Yaralı Bilinç

Bugün, genellikle modernizm adı verilen gündelik yaşamın geçerliliğini yitirdiği fikrinden hareketle, Arthur Rimbaud'nun şiirsel dünyasına yaklaşmaya çalışacağım. Öncelikle burada 'yaralı bilinç' kavramına değinmek istiyorum. "Biz periferi insanları, farklı bilgi blokları arasındaki çelişkilerin zamanında yaşıyoruz. Birbirlerini iten ve karşılıklı olarak biçimsizleştiren bağdaşmaz dünyalar arasındaki çatlağa düşmüşüz."(1) Bir ergen olgun olan Rimbaud, 'ben bir başkasıdır' derken bu durumu çok iyi biliyordu.

Yaralı bilinç, bir ontolojik uyumsuzluktan kaynaklanmaktadır. Ve bu uyumsuzluk yaşadığı çağın çok ötesinde olmakla ilintilidir. Gerçek ise hep başka yerlerde aranmalıdır.(2) Shayegan'ın geleneksel toplumlar için öngördüğü kültürel şizofreni durumu büyük oranda Rimbaud'nun yaşadığı dönem ve bugün içinde geçerlidir. Ki Rimbaud'nun bütün o Paris gece hayatındaki şizoid hali ve dostlarına yaşattığı ıstıraplar, tatsızlık ve öfke durumu kayda değerdir. Daha sonra ise "modern dönemde sanatçı yahut şair kavramının aşırılığının oluşmasında belki de en büyük pay sahiplerinden biri olan Rimbaud, istenmeyen bir yük gibi gördüğü tüm şiirlerini geride bırakarak"(3) uzak ülkelere kaçarcasına uzun bir seyahate çıkmıştır. 'Cehennemde Bir Mevsim' bu yaralı kalbin taşıdığı hissiyatı yansıtır bir parça.

Paul Claudel'e göre Arthur Rimbaud yabanıl halde bir mistik, doymuş bir topraktan yeniden çıkan bir kaynaktı. Aslında bir manada yaşadığı acıyı haykıran bir sestir. Bu ses çok derinlerden onun yüreğinden gelmektedir. Illuminations'ta gördüğü belli belirsiz parıltılar (aydınlıklar) zamanla bir cennet bahçesinden çok cehennemde bir mevsime dönüşmüştür. Peki, ama neden böyle olmuştur?

"Bir *yanlış anlama*'dır yaşamı. Bir ses var, onu çağırıp kendine çeken, yakasını bırakmayan, ama o boş yere kaçarak kurtulmaya çalışır bu sesten, tanımak, bilmek istemez. Ama sonunda bir gün, kolu kanadı kırılmış, bacağı kesilmiş, Marsilya'da bir hastane odasında tanır o sesi?"(4) Dünya biz insanların değildir. Dünyada değiliz biz. Etten kemikten dünyayız ama ruhen değiliz. "Yürekler acısı mutsuzluk!" içinde yaralı bir bilincin bir anda insanlardan yüz çevirip duyduğu yegâne ses Tanrı'nın sesidir. Ölürken son sözü Arapça orijinal ifadesiyle 'Allah Kerim' olmuştur.

Arthur Rimbaud'nun şiirinde kendini aşmaya, kökten yeniye, gerçek dönüşüme ve Novum'a geçmeye çalışır. Özellikle düzyazı şiirlerinde ortaya çıkan sorunsal; 'Kökten yeni bir bedeni nasıl bulmalı ya da yaratmalı?' biçiminde değil, daha çok 'Dünyanın sonu ne olacak?' biçiminde özetlenebilir.(5) Jameson, "Rimbaud ve Mekânsal Metin" isimli oldukça önemli bulduğum yazısında bu sorunsalı Metropolitain, Gece Toplantıları ve Bit Arayan Ablalar şiirleri üzerinden zorlama bir yorumla Marksist mekânsal bir düzleme oturmaya çalışır. Dünyanın dönüşümüne dair Arthur Rimbaud adını taşıyan o benzersiz şeyin farklı bir şiirinden hareketle baştaki ikinci soruyu cevaplamaya çalışacağım.

Avrupa, Asya, Amerika, yerin dibine
Batın. Yürüyoruz öç dolu, yakıp yıkarak
Köyleri ve kentleri! ?Öleceğiz birlikte
Lav kusacak volkanlar! Denizler tutuşacak!

Oy! Dostlar! Oy! ?Yüreğim: Bizler kardeşiz" diyor:
Uzak dostlar, siyahlar, durmayalım burada
Gidelim! Çabuk! Eyvah! Eski toprak eriyor,
Beni yutup sizlere akıyor dalga dalga. (6)

Bu iki dörtlük Rimbaud'nun "Dert mi bize yüreğim" şiirinin son kısmından alıntıdır. Dünyanın sonu ne olacağına dair bize bir takım öngörüler sunmakta. Şiirin genel karamsar yapısı dünya ile ilgili Rimbaud tasavvuruna son derece uygundur. Şiir ilk planda Marksist bakışıcısıyla Afrika'yı anmaması yönünden ve "siyahlar, durmayalım burada" diyerek mekânsal bağlamda bir sömürge karşıtlığı olarak okunabilir. Fakat bu kesinlikle zorlama bir yorumdur. Tam da bu noktada Rimbaud bizi şiirin sonuna düştüğü kısa bir notla uyarıyor, diyor ki: "Neyse, geçti, benim yine, eski ben." Aslında şairin ne mekânsal ne de sınıfsal bağlamda bir sorunsalı yoktur. Öyle olsaydı Rimbaud köle tacirliği yapmazdı. Bu şiirde bütün mekânı kapsayan bir kıyamet metaforu vardır, başka bir şey değil. Dünyanın sonunda olacakları bir 'felaket' şeklinde tasvir eder şair. Şairi yutan şey ise kelimenin tam manasıyla bu maddi dünyadır. Şiir insanlığın hep birlikte yok olacağını simgeler. Şairin yüreği bizler kardeşiz dese de sömürenler kadar sömürülenlerden de uzaktır. Dünyanın sonunda iyisiyle kötüsüyle her şey yok olmaktadır sonuçta yani herkes cezalandırılır.

Bu şiirde Rimbaud, tüm insanlığa bir yıkımı ve yok oluşu reva görür. Kendi ağzıyla kıyameti çağırır. Bir zaman sonra ise şair bu görüşlerinden "Kötü Kan" isimli şiirinin bir kısmında vaz geçer. "Toparladım kendimi. Dünya iyi. Kutsayacağım yaşamı. Seveceğim kardeşlerimi. Artık bu verdiğim sözler ne çocuk sözü, ne de yaşlılık ve ölümden kurtuluş umudu. Tanrı bana güç veriyor ve Tanrı'ya şükrediyorum."(7) diyerek vazgeçer.

Shayegan'ın *'Yaralı Bilinç'*inden bir pasaj alıntılamak istiyorum: "Gerçek hep başka yerdedir. Gerçek bile değildir; çünkü gerçeklik diye bir şey olduğunu farzetsek bile, katıksız ve basit bir yanılsamadır bu. İnsan hiçbir şey değilken, merkezdir de."(8) Burada asıl sormamız gereken şey Rimbaud'nun tanıdığı gerçek dünya nasıl bir yerdir? Batı'nın modernist kalesinde doğan Rimbaud nasıl bir gerçeklik deneyiminden sonra Doğu'nun ücra bir köşesinde Allah'a yönelmiştir? Bu soruların cevaplarını yine Rimbaud'un bir şiirinden hareketle cevaplamaya çalışacağım. Rimbaud, 'Parıltılar'da şöyle söylüyor: "Bir ambarda tanıdım dünyayı, on iki yaşımda kapatıldığım; sergiledim insanlık güldürüsünü. Tarihi bir şaraphanede öğrendim. Rastladım tüm kadınlarına eski ressamların, bir Kuzey kentindeki şu ya da bu törende. Eski bir çarşısında Paris'in bana eski bilimler öğretildi. Yanı yöresi Doğu görkemli bir evde

tamamladım sonsuz yapıtımı ve ünlü köşeme çekildim. Kanımı mayaladım. Görev bitti. Bunu düşünmeye gerek bile yok. Artık tamı tamına mezar-ötesindenim ve görevler yok."

Bu satırları yazdığı kitap 'Les Illuminations' kontrol ettim, 1873 yılında daha Rimbaud 19 yaşında gencecik bir delikanlıyken yazılmıştır. Kitabı eşcinsel aşkı Paul Verlaine, Paris'in sanat camiasını karşısına alma pahasına yayımlatmıştır. Aslında bu satırlar dikkatle okunduğunda Rimbaud'un neden Paris'ten ayrıldığı da daha iyi anlaşılabilmektedir. Rimbaud, burada tüm çilesiyle ve sefahatiyle yaşadığı hayatı artık yapacak bir şeyi kalmadığı için terk etmiştir. Rimbaud için gideceği Doğu'daki dünya; yeni yıkımların aydınlık şarkısıdır. Neye mal olursa olsun, nerede olursa olsun, çıkacağı fizikötesi yolculuklar artık yüreğindeki bu âlemden kurtuluş gerçeğini değiştirmeyecektir. Tüm bu günah ve çile dolum yaşamın yüzleşeceği tek bir gerçek vardır; o da bizzat Tanrı'nın kendisidir. Allah Kerim'dir.

Kaynaklar

1-Daryush Shayegan, (2010), *"Yaralı Bilinç",* Çev: Haldun Bayrı, İstanbul: Metis Yayınları, s.7.
2-Daryush Shayegan, (2010), A.g.e., s.41.
3-Kemal Yanar, (2012), "Bir Şölendi Yaşamım", Kitap Zamanı, 15 Ağustos.
4-Arthur Rimbaud, (2003), *"Bütün Şiirler"*, Çev: Erdoğan Alkan, İstanbul: Varlık Yayınları, s. 7.
5-Fredric Jameson, (1999), *"Rimbaud Ve Mekânsal Metin"*, Defter Dergisi, Bahar, Sayı: 36, s. 117.
6-Arthur Rimbaud, (2003), A.g.e., s.124.
7-Arthur Rimbaud, (2003), A.g.e., s.232.
8- Daryush Shayegan, (2010), A.g.e., s.42

Arşivler Allah'a Emanet!

Zaman Gazetesi'nde yazan Sayın Mustafa Armağan bu haftaki 'Pazar Eki'nde *Adalet mülkün temelidir*, deyişinin aslının Hz. Ömer'e ait olduğuna dair son derece ilginç bir yazı yazmış. İbn-i Kesir'den orijinal bir nakille de konuya delil getirmiştir. Kısaca bu yazıyı hemen herkes Türkiye'deki mahkeme salonlarında görmüştür. Buradaki "mülk" sözüyle ise 'devlet' kastedilir. Gerçi devletimizin adaletini on küsur yıl süren mahkemelerden çok iyi anlıyoruz. Yanılmıyorsam Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'de geçen bir deyişi de ben hatırlatmak isterim: "Gecikmiş adalet adalet değildir.." Buraya kadar metni zevkle okudum. Sonra hemen yazının altında yer alan bir haber dikkatimi çekti.

Hani gazetenin bu sayfası tarih sayfası ve tarihe verilen öneme binaen hazırlanmış gibiydi. Altta yer alan haberin başlığı şöyle: "***500 yıllık arşiv belgelerine nükleer güvenlik!***" Konu aslında birkaç aydır tartışılan güncel bir mesele; dünyanın en kapsamlı arşivlerin'den birisi olan Osmanlı Arşivleri'nin Kâğıthane Deresi'ne taşınmasıyla ilgili. Herhalde sizde benim gibi sormuşsunuzdur bir dere yatağına taşınan, hele İstanbul'un bir dere yatağı ise söz konusu olan, bu ne kadar güvenlikli olabilir. Belli ki birileri bu proje için büyük miktarlarda para harcamış ve oraya arşiv binası dikilmiş. Bunu geçtim*Murat Bardakçı*, sırf bu meseleye hasrettiği bir program yapmıştı.

Bizim bürokratlar nasıl oluyor bilemiyorum ama bu tip kâğıt ve kitap konusunda özellikle alerjili oluyorlar. Bürokrasi'de 'demirbaştan düşülmek' diye bir tabir var ve çoğunlukla toz, toprak olarak görülen evrak-ı metruke, kitap velhasıl kâğıt vb. şeyler içinde bu bazen yapılıyor. Ne hazindir ki sonu bu tip şeylerin çoğunlukla kazan dairesi ya da çöp oluyor. Ya da başka ne oluyor söyleyeyim; sizde benim gibi İstanbul'un sahaflarını dolaşıyorsanız birçok kez lise, üniversite vb. damgalı kitaplara sahaflarda rastlamışsınızdır. (Ben Galatasaray Lisesi'nden tutunda, bilmem hangi okulun mektep damgalısına, İstanbul Ünv. kadar birçoğuna rastlamışımdır. Artık personel mi satıyor yoksa harçlıksız kalan bir öğrenci yolumu bulurum diye mi getiriyor pekiyi bilemiyorum.)Biraz zorlarsanız saray damgalısına bile rastlarsınız. (Yıldız Sarayı'nın taşınmasını ve bu belgeleri kurtarmak için İbn-ül Emin'in

kapıda durduğunu ve bu olaya karşı çıktığı hususunda bir anekdot hatırlıyorum) Ama nafile! Vilâyât-ı Mümtaze Kalemi Müdürü Kemal karşı çıksa da arşiv taşınıyor ve bu taşınma esnasında bazı kitaplar hatta mobilyalar kayboluyor. Sonra antikacılarda bir kısmı satılıyor. Bu o günlerde eski rejime duyulan bir kinle, biraz da para kazanma maksadıyla yapılıyor. Hatta bir dönem Osmanlı Arşivi'nin 3/1'i kadarı Bulgaristan'a kâğıt balyesi olarak üç beş kuruşa veriliyor. Bu işe en iyi tabirle yağma denir, hem de tüm milletin mülkünün yağması denir. Fakat o günün koşullarıyla kimse pek ses çıkarmıyor/çıkaramıyor..

Yıldız Sarayı arşivi taşınırken 50.000 civarında vesika/belge ve binlerce kitap vb. kıymetli değerli kâğıt Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ne (Bab-ı Ali/Cağaloğlu) taşınıyor. (Arşivimizin merkez çekirdeğini oluşturur.) Tam kesin bilmesem de bu hazine-i evrak'a sonradan Ali Emiri Efendi'nin kütüphanesindekilerin de bir kısmı ekleniyor. Bundan başka Osmanlı'ya ait çok çeşitli arşiv malzemesi; Genelkurmay, Diyanet, Tapu Kadastro Arşivleri, Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait olanlar, Topkapı Sarayı Arşivleri, Tekel, Ziraat Bankası ve Osmanlı Bankası vb. düşünüldüğünde nasıl zengin bir malzeme muhtevasına sahip olduğu daha iyi anlaşılacaktır. (Tahminime göre hepsi dâhil edildiğinde *150 milyon* civarında bir belge.. Belge dediysem bu olsa olsa bir *okyanus*'tur.)Arşivler bir devletin namusu ve en kıymetli hazinesidir. Altın, mücevher vb. hazine değildir; gerçek hazine yaratmış olduğunuz medeniyettir.

Şimdi ben geçmişte yaşanan bu kötü olayları anlattım fakat diyelim ki bu kıymetli hazine gerekli tüm titizlik gösterilerek taşınacak bunu da kabul ettim diyelim. Fakat Bardakçı'nın tüm uyarılarına rağmen; "Devlet Su İşleri'nin, (DSİ) zeminden 5,5 metre yukarı yapılması raporu olmasına rağmen, arşiv yerin üç kat altına inşa edilmiş!" bu tehlike dikkate alınmaz mı? (M. Bardakçı; 02.01.2013, 'Sel bir geldi mi tarih falan dinlemez!', Habertürk) Ben, Petersburg'daki Rusya Federasyon'u Arşivi'ni de biliyorum. Bu arşiv Çarlık zamanında, S.S.C.B. döneminde de, bugünde aynı yerdedir. Birçok tarihçide dünyanın böyle imparatorluk geçmişi olan ülkeleri asla arşivin yerini bu tip tehlikeleri ve evrakın zarar göreceği endişesiyle değiştirmezler. Özellikle İngilizler bu hususta oldukça dikkatlidir. Bırakın arşiv değiştirmeyi Kraliçe bile emretse Arşiv 'in kapısındaki bir tokmağa bile dokunamazsınız! Madem böyle bir bina yaptınız, belgelerin bu dağınık yapısı yerine bir araya toplamaya karar verdiniz ve araştırmacıların hizmetine sunmayı düşünüyorsunuz, o zaman arşivler yerinde kalsın sadece buraya belgelerin kopyalarını (Mikrofilm, fotokopi, cd, sesli ve görsel vb. malzemeyi) taşıyın derim. Eğer maksat hizmet etmekse, araştırmacılara bir kolaylık ve katkı sağlamaksa, yapılacak en güzel hizmet budur.

Bu olay için bizim bürokratlar son derece uygun bir tarih belirlemişler: 29 Mayıs! Zaman'ın o haberine göre bina 150 milyon liraya mal olmuş. (İbrahim Doğan; 10.02.2013, *500 yıllık arşiv belgelerine nükleer güvenlik*, Zaman, Pazar Eki) Ve arşive güya nükleer güvenlik standartlarında bir koruma getirilmiş. Bu güvenlik standartının ne derece yüksek olduğu sanırım yeni arşivin yerini gösteren eski bir Kağıthane Deresi fotoğrafından da anlaşılmaktadır. (İnsanoğlu her zaman doğa ile bir mücadele içinde olmuş fakat bu âdemoğlunun çoğunlukla kazanamayacağı bir mücadeledir. En azından dere yataklarında!) Yeni binanın taşkın kotu 12 metre olarak inşa edilmiş. Yahu İstanbul'un yağmurunu/selini bilmesek bende bu kota bayağı yüksek olmuş, gayet güvenlikli diyeceğim. Bunu deyince aklıma başka bir yüksek taşkın kotuna sahip bina geliyor; Fukişima Nükleer Santrali, hazin sonu herkes biliyor.. Aslında şehir plancılarımıza ve üst düzey bürokratlarımıza sormak lazım bırakın o dere yatağına arşiv binası yapmayı, insanlar için konut yapmaya nasıl ruhsat verdiniz? Bardakçı'nın o programından sonra başka bir ülkede olsa bu projeyi hazırlayanlar, planları onaylayanlar, bu işe devlet yatırımı sağlayanlar, hatta arşivlerden sorumlu bakan herhalde istifa ederdi. Ama biliyorum ki bizde böyle bir gelenek yok. Zaten bu sözlerimin de bir dikkat çekeceğini pek sanmıyorum. Devlet büyüklerimiz bir kere karar vermiş.

Birileri Sayın Başbakan'ı bence fazlasıyla yanıltıyor. Samsun'daki sel olayını hatırlıyorum. Yanlış yapılan işler yüzünden bazı vatandaşlar da mağdur olmuş hatta ölmüştü. Konutların yer seçiminde hata yok deniyordu. Fakat binaların yapıldığı yer besbelli bir dere yatağı idi. Zaman Gazetesi tüm bu

endişelere rağmen arşiv için bu meskûn mekânı 'nükleer güvenlik!' standartı sebebiyle gayet uygun görmüş. Ya da insan böyle bir haber ısmarlanmış diyecek oluyor dilim varmıyor. Herhalde muhafazakâr yapısı ve Osmanlı Medeniyeti'ne ve de Tarih hazinemize verdikleri kıymetten ötürü böylesine güzel bir haber yapılmıştır. Ben yine de Bardakçı'nın popüler ve magazinsel tarih anlayışını pek sevmesem de bu konuda ona katılıyorum..

Kaynaklar:

1-*http://www.zaman.com.tr/pazar_500-yillik-arsiv-belgelerine-nukleer-guvenlik_2051829.html*
2-*http://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/808083-sel-bir-geldi-mi-tarih-falan-dinlemez*
3-*http://www.zaman.com.tr/pazar_adalet-mulkun-temelidir-sozu-hz-omere-aittir_2051843.html*

Parya Liberalizmi

"Postmodernizm, İslam ve Akıl" kitabının yazarı Ernest Gellner, Orta Avrupa'nın son dönem önemli mütefekkirlerinden biri olarak görülmektedir. Bu yakınlarda "Dil ve Yalnızlık" (Kabalcı; 2013) diye bir kitabı daha; Aysu Oğuz tarafından güzel bir şekilde çevrilerek dilimize kazandırıldı. Kitabın giriş kısmı sevgili oğlu David Gallner kaleme almış. Hemen hemen otobiyografik özellikler taşıyan bu kitap, Ernest için uygun bir son çalışmadır. 1959 yılında Wittgenstein'ciliğa yaptığı eleştirilerle ismini duyurduğu 'Words and Things' çalışmasından başlayarak 'Uluslar ve Ulusçuluk' (1983) ve 'Nationalism' (1997) çalışmalarınıda kapsayan, bunun içine yıllar yılı Malinowski hakkında yazdığı makaleleride kapsayacak bir öz çalışma niteliğinde. Kısaca "Dil ve Yalnızlık" Wittgenstein, Malinowski ve Habsburg ikilemini inceliyor.

Birkaç gün boyunca bu eşsiz kitaptan edindiğim izlenimler ışığında Türkiye'nin bazı meselelerine değinmeye çalışacağım. Her ne kadar demin bahsettiğim konular kışkırtıcı bir entelektüel duyarlılığa hitap etse de Gellner'in kendimce farklı bulduğum bazı kavramlarını ödünç alarak Türkiye'nin bu son dönemdeki histerik, hasta görüntüsünü analiz etmeye çalışacağım. Bu noktada sözümü daldan budaktan da esirgemeyi düşünmüyorum.

Kitabı okurken bazı kavramların altını çizmişim. Gallner'in özellikle "Parya Liberalizmi" dediği kavrama takıldım. Bir alıntı şöyle ki; "...Kendi çabalarıyla yükselmiş olan yeni insanlar, özellikle de toplumsal kabul ve tanımlamaları kısmı, sallantıda ve kararsız olduğu için doğal olarak liberalizme kapıldılar. Yeni milliyetçiliğin ayrıcalıklı ve komünalci eğilimlerinden korunmak için iyi bir nedenleri vardı. Etnik çoğulculukla etno-şovanist olmanın önüne geçen imparatorluğun var olmaya devam etmesini ve açık, etnik olmayan bir devlet ve bireyler toplumu doğrultusunda hareket etmesini istemek için her türlü nedene sahiptiler."(s.72) Bu aslında son 28 Şubat darbesinin neticesinde tersine dönen bir sürecin ilişkisi bağlamında da okunabilirdi. Türkiye'deki modernist İslami çizgi AKP iktidarıyla birlikte çevreden merkeze yönelmiş ve çevre bizzat merkezin kendisine dönüşmüştür. Belki halka hizmet hakka hizmet karinesiyle kurulmuş bu partinin "akil"leri bile ilkin böyle bir şeyi tahayyül edemiyordu. Bugün ülkeyi yöneten ve kendini muhafazakar demokrat kimliği ile ön plana çıkaran kesim aslında bir parya liberalizminden başka bir şey değildir.[Burada parya'yı olumsuz bir şekilde kullanmıyorum; ezilmişleri temsil eden sınıf gibi] Müslüman kılığındaki sahte Müslümanlar aldıkları ihalelerle ve yeni ayak uydurdukları kapitalist dünya cenneti ile huzurlu ve mutlu olacaklarını sanıyorlarsa aldanıyorlar. Müslümanlık baştan aşağı dünyevileşen bir din değildir. Bünyesi böylesine çirkin bir algılayışı asla kaldırmaz.

Yıllar önce Ankara'da karşılaştığım Mehmet Küçük'ün Vadi Yayınlarından çıkan "Modernite, Versus, Postmodernite" isimli derleme kitabını okurken ilginç bir cümleye rastlamıştım: "Bir padişah gitmiş, yüzbinlerce bürokrat (Bugün için parya liberalisti desek daha iyi olur) kisvesinde minik padişahlarımız

gelmiş. Burada itiraf etmek istiyorum en az Kemalist elitler kadar yeni burjuva Müslümanlara da kızıyorum. Ne tuhaf! Şeytan Müslüman kılığında da karşıma çıkıyor. Şarkın hüzünlü sesi Muhammed İkbal gibi diyesim geliyor; "Sığındım Müslümanlardan Müslümanlığa..."

Resulullah (sav) Tekasür suresini okurken yanına birisi gelmiş. Ona: "İnsanoğlu malım malım der. Halbuki ademoğlunun yiyip tükettiği, giyip eskittiği ve sağlığında tasadduk edip gönderdiğinden başka kendisinin olan neyi var? Gerisini ölümle terk eder ve insanlara bırakır." demiştir. Başbakan'ın bir konuşmasında belirttiği gibi bizler "fani" olan kullarız. Öyleyse Müslümanlığına çokça vurgu yapan bu toplumdaki mal ve madde sevgisi niçin zirve yapıyor? Kul hakkı gözetmeden neden insan onuru ayaklar altına alınıyor? Madde, dünya hayatının çekici süsüdür. Kısaca boş bir hevestir ve asla saadet getirmeyecek bir zihniyet kirlenmesi/aşırılığıdır.

Gallner, kitabında bir önceki pasajda yer alan sözleri o mağrur Avusturya İmparatorluğu dönemi için söylüyor. Türkiye'deki parya liberalizmi ve Müslümanların çirkin durumları ortadır. 300-500 liralık ipek eşarbı takan Müslüman kadının, bilmem kaç bin liralık otomobil değiştirmenin hayalini kuran muhafazakar sağcının, ellinci evine bir tane daha katmayı düşünen hacı amcanın bana göre elitist CHP anlayışından bir farkı yoktur. Her ikisi de kirli ve niteliksizdir. "Nitekim doğal olarak kapıldıkları felsefe, bilgi edinimini, servet kazanımını, güzellik yaratımını öncelikli bireysel başarı olarak gören bireyci-liberal bir kültüre asimilasyonlarına, eski köklerinden ayrılışlarına değer verir." (A.g.s.) Bugün Müslümanlar için parya liberalizmi dediğimiz şey hangi açıdan bakılırsa bakılsın etik olarak eksik bir gelişmeyi ifade etmektedir. Neticede bu da bir gelişim fakat bayağı ve merkezinde Müslümanlığın olmadığı bir dünyayı temsil eder. Boşuna Şeyh-ül Ekber sizin taptığınız tanrı benim ayağımın altındadır dememiştir. Tapılan bu tanrı tüm ihtişamıyla "para"dır. Unutmamak gerekir ki Müslümanlar bu 'Tanrı'ya değil Allah'a taparlar.

Kim Bu Güzel Radu?

Güzel Radu, ya da tam adıyla *Radu cel Frumos*, (1435?1475) Karanlık Prens Vlad Tepeş'in en küçük kardeşi idi. Bu prenslik bugünkü Romanya sınırları içinde olup bizim tarihimizde "Eflak" olarak geçiyordu. Voyvoda III. Vlad Tepeş (1431?1476) ise Kont Drakula ya da bizim tarihçilerin tabiriyle Kazıklı Voyvoda Eflak beyliğinin voyvodası (prens) olup Osmanlı'yı bir hayli kızdırmış bir kişidir.

"Voyvoda III. Vlad düşmanlarını (özellikle esir aldığı Osmanlı askerlerini) kazıklara çakarak işkenceyle öldürmesiyle tarihe geçmiştir. Bu faaliyetlerinden ötürü öldürülen III. Vlad'ın kesilen başı öldürüldüğünü ispat etmek için İstanbul'a II. Mehmet'e gönderilmiştir."(1) Sonradan Tepeş, Bram Stoker'ın Drakula romanına ve Drakula filmlerine konu olmuştur. Buraya kadar anlattığım kısım çoğunlukla zaten bildik hikâye olup defalarca Hollywood tarafından klişe bir şekilde işlenmiştir.

Geçenlerde "Öteki Gündem" isimli programa katılan 'güzel Pelin Batu' birtakım imalarda bulunmuştur. Aslında Pelin Batu'nun dillendirdiği bu durum uzun yıllardır divan şiirindeki bazı sembolist şairler için (Sümbülzade Vehbi, Enderunlu Fazıl) oldukça bilinen ve oryantalistler açısından klişe bir konuydu. Aynı iddialar Hz. Mevlana ve Şems içinde söylenmekteydi. Batının bir şark tasavvuru vardır. Bu bizzat üretilmiş bir şeydir. Edward Said, "Şarkiyatçılık"ta bu konuyu etraflıca anlatmaktadır. Doğu, deyince böyle sefahat, her türlü zevk ve eğlencenin, zenginliğin var olduğu bir âlem hayal ediliyordu. Binbirgece Masalları yine Batılı fantazyaların ürünü olan bir dünyaydı. Aynı mekanizma Vlad Tepeş'ten Drakula karakterini yaratmıştır.

Sözü Geçen Programda; "Kazıklı Voyvoda'nın konuşulduğu sırada Drakula'nın kardeşi Yakışıklı Radu'dan bahsedilirken 'Dedikodulara sebep veren Radu' diyen Pelin Batu, Pelin Çift'in 'Ne gibi dedikodular?' sorusunu sormasına şu yanıtı verdi: 'Fatih ile ilişkisi olduğu iddia edilen Radu, ama kaynaklarda rastlanmamakla beraber böyle dedikoduların olduğu bir kişi.' Sonra 'Nerede bu

kaynaklar' sorusu üzerine Pelin Batu şöyle konuştu: 'Tabi ki değişik kaynaklarda daha sonra ortaya çıkmış dedikodular. Şimdi insanlar tarihi karakterlerle ilgili böyle şeyler söylenince çok infial yaratıyor. Dikkati konuşmak lazım. Tabi ki bu dedikodular Fatih'ten sonra üretilmiş hikâyeler." (2) diyordu.

Güzel Radu, Türkçe adıyla Osmanlı'da "***Radu Bey***" olarak biliniyordu. Radu Bey'in annesi Moldavya Prensesi Cneajna ve babası ise Tepeş'ten önceki Kral Vlad II'dir. Radu Bey'in Mircea II ve Vlad Calugarul isimli iki kardeşi daha olduğu bilinmektedir. Radu Bey, aslında bu dört kardeşin en küçüğü olup devşirmedir. Yani bir anlaşma karşılığında Osmanlı'ya verilmiştir.

1436 yılında, Vlad II Eflak Prensi olarak tahta çıkmıştır. Vlad II, Macaristan'da çıkan iç karışıklıklar nedeniyle tahtını kaybetmiş ve bu kötü durumdan kurtulmak için Osmanlı Sultanı'na sadakatini bildirmek maksadıyla rehin olarak oğlu Radu'yu göndermiştir. Ayrıca "haraç" ödemeyi kabul ederek kendi güvenliğini Osmanlı desteğini alarak sağlamaya çalışmıştır. Radu'ya tam olarak bir devşirme demek ne kadar doğru bilemiyorum.

Radu, Romanya'dan ilkin Edirne'ye gelmiş ve çeşitli Osmanlı Askeri teşkilatlarında (Ocak) eğitim almıştır. Daha sonra Saray'da mantık, felsefe, Türk ve Fars Dili Edebiyatı, Kuran Okuma, Hadis vb konuları öğrenmiştir. Aldığı bu eğitimler neticesinde ve kendi isteğiyle Osmanlı hizmetine girmiş ve Müslüman olmuştur. Eğer isteseydi karşılıklı güven durumu teşkil ettiği için babasının yanına da dönebilirdi. Çünkü bu sırada Osmanlı desteğini kazanan babası tahtını geri almayı başarmıştır. Fakat daha ilginç bir durum vardır Radu; Fatih Sultan Mehmet ile birlikte İstanbul kuşatmasına da katılmıştır.

Radu, 22 yaşına geldiğinde Osmanlı Sarayı'nın önde gelen simalarından birisidir. Bu dönemde yine Fatih tarafından Fars sınırındaki küçük bir isyanı bastırmak için Yeniçeri komutanı olarak buraya gönderilmiştir. Ayrıca yine Uzun Hasan'a karşı yapılan Otlukbeli Savaşı'na da katılmıştır. Daha ilginç bir şey söylemek istiyorum, Radu 1462'de Tepeş'e karşı yürüyen Osmanlı Ordu'sunun içinde bir komutan olarak bulunuyordu. Savaş'ta Radu Bey'e onun Yeniçeri taburuna kardeşinin ölümcül saldırılarını püskürtmek sorumluluğu verildi. Radu Bey'in sorumluluğundaki sipahiler bu görevi layıkıyla gerçekleştirememiş ve Sadrazam Mehmet Paşa başarısız olmuştur. Demoralize olan Osmanlı birlikleri bu yenilgiden sonra Tuna Boyu'na kadar çekilmişlerdir. Radu Bey'in çok kısa bir süre (1473 ve 1475'te olmak üzere iki kez)Osmanlı himayesinde tahta çıktığı da bilinmektedir.(3)

Fatih Sultan Mehmet'in annesi Hüma Hatun'un da devşirme olduğuna dair bazı söylentiler bulunmaktadır. Bunu dile getiren tarihçiler babasının isminin bilinmemsi konusundan hareketle böyle bir şey söylemektedirler. Kayıtlarda Fatih'in Annesinin ismi 'Hatun binti Abdullah' (Allah'ın kulu kızı) olarak geçmektedir. O yıllarda bu gelenek yaygın olup Sultan'ında başka milletlerden biriyle evlenmesi gayet doğal bir durumdur. Fatih için eğer böyle bir durum Anne tarafından var idiyse Saraya gelen gayri müslim insanlara karşı bir ilgi ve alakasının olması son derece normaldir. Bu belki uzaktan bir akrabalık ilişkisi olarak'ta algılanabilir. Vlad'ın Osmanlı Saray'ında hızla yükselmesi çoğunlukla kardeşleri tarafından ve birçok soylu Avrupa prensi tarafından kıskanılmıştır. Fakat Osmanlı sistemi içinde eğer başarılı iseniz Padişah dışında her türlü makam ve mevkie gelebilirdiniz. Radu Bey, (1475) Müslüman olarak ölmüş ve Müslüman adetlerine göre defnedilmiştir.(4)Pelin Batu bu iddialarını sanıyorum ki yenik Bizans'ın Laonikos Halkokondiles söylentilerine dayandırıyor. Fakat işin aslı yoktur. Sadece Batılı'ların sonradan uydurdukları bir takım fantaysa ürünü bulanık şeylerin iddia/ima etmek bize en basit tabirle aynadan kendimizi onların gözüyle seyretmek değimlidir? Batılı bilinç; Doğu'ya ilişkin ideolojik önyargılar ve perspektiflerin hâkim olduğu, düzenlenmiş bilgileri sever. Ve yeni yetme aydın takılan kimseler bir dedikodu gibi bu şeylerin mukallitliğini pek severler. Şimdi ben böyle söylediğim için Batı'ya yönelik Doğulu önyargısı anlamında bir Oksidentalistim değil mi? Varsın öyle olayım..

Kaynaklar:

1-Wikipedia III. Vlad Maddesi.
2-http://www.radikal.com.tr. (Fatih'e eşçinsel iması)
3-Florescu, Radu R. and McNally, Raymond T. (1989). ***Dracula: Prince of many faces***. Little, Brown and Company.
4- Jesse Russell, Ronald Cohn, (2012) "Radu Cel Frumos", Book on Demand,

Fotoğraf ve Rüya

Dünya geneli düşünüldüğünde moda ve güzel sanatlar arasında bazen bir dışlayıcılık söz konusudur. Amsterdam doğumlu *fotoğraf* sanatçısı Viviane **Sassen**, çift fotoğraflama tekniğini kullanarak moda öğelerini bir görsel şölene dönüştürüyor. O'nun fotoğraf tekniğinde çoğunlukla garip ve ultra parlak renkler bir araya getiriliyor.

Bu fotoğrafta kompozisyonu yaratmak için deniz kenarında duran bir adamla, ikinci bir fotoğraf olarak siyah bir "boğa" figürünü aynı mekânsal düzlemde buluşturmuş. Renk karşıtlığını belirgin hale getirmek için adam sarı bir pardösü giymiştir. Sonuçta böylesine rüya çağrışımı olan bir kare elde edilmiştir. Sassen'in fotoğraf tekniği fotoğrafta bir eksen kayması olarakta okunabilir.

Ama bu hikâyenin sadece bir kısmı. Bu tekniği daha da geliştiren Sassen, giderek eserlerini genellikle birbirini dışlayan konular üzerinden yürüterek son derece başarılı çalışmalara imza atmıştır. Ve bu tür malzemelerden elde ettiği fotoğrafları sanatçı birer albüm olarakta yayımlamaktadır. Neredeyse her çalışmasında heykelsi bir durağanlık ve rüya atmosferi yakalayan sanatçı kayıp ülkelerin hüzünlü insanlarını karelerine taşımaktadır.

Sassen, fotoğrafçılıkta bir atılım yakalayabilmek için 2002 yılından bu yana *Afrika*'daki Kenya'da uzun bir süre yaşamış ve fotoğraf çekmiştir. Bazı çalışmalarında ise sanatçı günümüzün birçok fotoğrafçısından daha başarılı bir şekilde acı ve yoksulluğu fotoğraf karelerine taşımıştır. Sassen, aslında modayı fotoğraf sanatına sorunsuz bir şekilde taşıyabilen ender sanatçılardandır. Sanatçı, genel anlamda fotoğraflarında gerçeküstü bir yaklaşımı belgesel niteliğe dönüştürmeyi başarabilmiştir. Aslında yaptığı işte dünyanın en zor bölgesinde görsel bir keşif vardır. Sanatçı bu işleri ortaya çıkarmak için bize pek te yakın olmayan bir bölge olan *Cape Town*'da derme çatma gece kondularda yaşayan insanlarla çalışmıştır. Ve böylece gerçek hayatın kendisinden yakalamış olduğu dünya tasavvuru da bu resimlere yansımıştır. Bence fotoğraf rüyanın görülür kılınması gibi bir şeydir. Eğer sizin de benim gibi fotoğraf merakınız varsa bana yollayacağınız fotoğraflarınızı zevkle eleştirel bir şekilde yorumlayabilirim. Tabi bir amatör fotoğrafçı heyecanıyla ve gözüyle..

Fotoğraf ve yazı için kaynaklar:

1-Waking Dream: Viviane Sassen's Fashion Photography, http://lightbox.time.com/.
2-Sean O'Hagan, Double exposure: the two faces of Viviane Sassen's photography, The **Guardian**.
3-Viviane Sassen, www.vivianesassen.com/.
4-Fotoğraf albümünün tamamını izleyebileceğiniz link: http://www.youtube.com/watch?v=rJM5cFGy5R4/.
Fotoğraflarınızı yollayabileceğiniz mail adresim: **beyazarifakbas@gmail.com**

’Bulutların üstünden bıraktım ben kendimi..’

Brenna MacCrimmon'dan dinlediğim bir şarkı eşliğinde yazıyorum bu satırları. Hayat hızla kayıp gidiyor saçlarından, yıldızların kayıp gittiği gibi. Gözlerindeki ışığın hasreti var yüzüme çarpan yağmurda. Dolaştığım bahçelerde bilmediğim bir koku/korku ve unutmaya yüz tutuğum sesin var.

Uzaklaşmak istiyorum buralardan. Uzak bir ülkenin soğuk dağlarında bir yaprak gibi solup giderek, mutluluğu batan güneşin ufkunda aradım boşu boşuna!

Şimdi deniz kenarındayım. Kafka misali ruhumu katlediyor bu insanlar. Ellerimden kayıp gidiyor bu hayat! Yosunlar, çiçeklerin kokusu gibi değil. Dalgaların şarkısı hüznümü sürüklüyor bilmediğim diyarlara. Rüzgâr esiyor, sahilsiz bir okyanusa dalıyorum, dalgaların sesiyle kendimden geçiyorum. Belli belirsiz fısıltılar işitiyorum. 'Bulutların üstünden bıraktım ben kendimi..' Rüyalarda ve ya gerçekte sadece ama sadece ıstıraplarım var.

Ruhumu, yaşadığım bu yer boğuyor. Aşk, duygular, mana ve beden nedensiz boşluklarda sürükleniyor/ölüyor. Biliyorsun her insan gibi bende yaşlanıyorum. Yıllar geçiyor daha da yaşlanıyorum. Saçlarımda zamanın tozu. Kırılgan duygularım, kalbimdeki yaralar, dokunduğum tutunduğum her şeyi alıp gidiyor. Gözlerim hep derinlere bakıyor. Aşk, her zamankinden çok canımı yakıyor. Kalbimdeki saklı hissini bastıramıyorum. Kayıp ruhların şarkısını söylüyorum. Esirin olmuşum ben senin. Bağışlanmayı diliyorum, biliyorum senin karşılığın olan biri değilim. Fakat çaresizce yine de seviyorum seni.

Sonunda en az insanlar kadar kendimden de usandım. Kendimden nasıl kaçabilirim bilmiyorum. Tüm âlemin içimde daha büyük bir boşluk var. Aşk, her güçlüğü yener diyorlar. Biliyorum yalan söylüyorlar! Yenilen tek bir şey var; isteksizce hapsolduğum bu beden. Gözlerim sonuna kadar köreldi, artık senden başka kimseyi görmek istemiyorum. İnsanlara tahammül edemiyorum tıpkı kendime tahammül edemediğim gibi. Adım unutulsun, gölgem bile unutulsun, bırak rahatça yok olayım. Senin yokluğunda gözlerin fısıldadı var olmadığımı.

Bu gece bir rüya gördüm. Etrafta hanımeli kokusu ve büyük ıhlamur ağaçları var. Küçük bir patika yolda sana kavuşacağım ümidiyle yürüyordum. Ağaçların arasından belli belirsiz gölgeler sürükleniyor. Zamanı nasıl yaşadığımı bile hatırlamadan sadece seni düşünerek ilerliyorum. Önüme çıkan büyük meydanda duruyorum. Meydanın ortasından gökyüzüne doğru çıkan bir ışık görüyorum. Işık yavaşça sönüyor ve yavaşça kaybolup karanlıkla eşleşiyor. Sadece yalnızlığımla/ korkumla baş başayım.

Derken rüzgâr esmeye başlıyor. Şimdiye kadar dinlediğim en güzel şarkıyı etraftaki karanlık ormanların ağaçlarının çıkardığı seslerden dinliyorum. Sonra seni beyaz bir elbiseyle yanıma yaklaşırken görüyorum. Benimle konuşmuyorsun. Neden hep susuyorsun! Yağmur yağmaya başlayınca hayalim ve görüntün çoktan kayboluyor. Etrafta 'yağmurun narin sesi, şimdi başka bir anlamı var.' Ben de susuyorum. Dinliyorum. Meydan kayboluyor dünya denen bu hayatta uyanıyorum. Yine sonu asla gelmeyen bir patika da yürüyorum. Hayallere çok daldığımda bulutlar üstünden seyrediyorum bu kirli/çamurdan dünyayı. Keşke hiç uyanmasaydım isterdim ve dilerdim ki rüyalardaki hayatım gerçek olsun. Anlamı olmayan bir hayatı yaşamaktansa rüyalar aleminde senin sesini duymayı isterdim.. Rüyalarımda bile konuşmadığını bildiğim halde.

Niteliksiz Adam

Avusturya Macaristan imparatorluğu dönemi yazarlarından büyük romancı Robert Musil'in adını edebiyatla uzaktan yakından ilgilenenlerin duymayanı yok gibidir. 'Niteliksiz Adam', (Der Mann Ohne Eigenschaften) başlı başına bir "building" roman. Aslında modernizmin ismine mal olmuş bir yapıttır desem yeridir. Bu tarz yenilikçi ve öncü yazarlar deyince benim aklıma hemen Joyce, Kafka, Melville, Woolf, Nabakov, Foulkner, Proust gibi isimler geliyor. Üstat tıpkı benim gibi üniversite yıllarında özellikle Nietzsche, Dostoyevski, Ralph Waldo Emerson ve Ernst Mach gibi önemli filozof ve edebiyatçılarla ilgilenmiş. Yirminci yüzyılın roman sanatına ölümsüz bir katkı yapmış yazarlar arasında Musil'in yeri benim gözümde daha farklı ve biriciktir.

Musil, 1921'den ölünceye kadar "Niteliksiz Adam" taslakları üstünde çalışmış ilginç bir insandır. Ve daha ilginç olanı sözünü ettiğim bu roman asla tamamlanmamıştır. Gerçi tamamlanmadan kalan kısmı olan romanın son bölümü bile yazar öldükten sonra yayımlanabilmiştir. Asla sonu gelmeyen bir zamanda sonu gittikçe silikleşen bir manzara gibidir 'Niteliksiz Adam'. Başka bir yönüyle de Avrupa'da yaklaşan felaketi öngörebilen önemli bir edebi başarıdır bu eser. I.Dünya Savaşı'nın çıkması Musil'in insanlık hakkındaki gelecek öngörülerini ne yazık ki haklı çıkarmıştır.

Niteliksiz Adam, kelimenin tam anlamıyla bir geçiş döneminde yaşayan insan prototipidir. Arada kalmış insancıklar boşluktadır yani araftadır aslında. Musil'in "İmpkralya" diye adlandırdığı bu dönem; bir çöküş sürecindeki imparatorluğun yıkıntıları arasında yaşayan bireyleri ve toplumun modernizm çalkantılarını ve çılgınlıklarını sergilemeyi amaçlar. Romanın başkahramanı Ulrich'tir. (Yanlış hatırlamıyorsam Oğuz Atay'ın 'Tutunamayanlar' kitabında da bir yerlerde ismi geçiyordu.) Ulrich, tuhaf bir o kadarda ilginç bir karakterdir. Biliyorum ki Ulrich'te insan gibi kat kat çelişkilerden örülmüş bir varlıktır. Hem geleneği hem de yeniye doğru olan anlayışı temsil eder. Hani Tanpınar; "Ne içindeyim zamanın, Ne de büsbütün dışında.." der ya öyle bir durum. Aslında tüm sorun Ulrich'in çelişkilerle dolu yaşamı ve bu çelişkileri nasıl giderebileceği hususundadır.

Musil, "Sanat sanat içindir", anlayışı yerine "Sanat hayat içindir" anlayışını benimsemiş/savunmuş bir yazardır. Böyle söylenmesine rağmen O; toplum için sanatından en ufak taviz vermeyecek kadar da dürüsttür. "Bir yazarın meşhur olmadan yaşaması normaldir; yaşamını sürdürmeye yetecek kadar okurunun olmaması ise utanç vericidir" der üstat. Gerçektende öyle, gerçek bir sanatçı ne para ne de şöhret peşinde koşan kişidir. Musil, yaşamı boyunca paradan nefret etmiş ve entelektüel yönünden asla taviz vermemiştir. Kısacası kolaycılığa kaçıp paranın ve toplumun fahişesi olmamıştır. Gerçek bir sanat adamıdır bu yüzden! Musil, yaşarken günümüz romancıları gibi ne çok tanınmış ne de çok para kazanmıştır. Yaşadığı dönemde çağının insanlarının nasıl niteliksiz ve kalabalıklar içindeki gölgelerden ibaret olduklarını betimler. Tüm dehasına rağmen Musil'in yazgısı hayatının son yıllarında Nazizm ve II. Dünya Savaşı tarafından domine edilmiştir. Sonra Musil'in adı geçen yirmi yıl boyunca unutuldu. Sükut suikastına kurban gitti. Tekrar hatırlandığı ve romanı'nın yeniden yayımlandığı tarih 1953'tür. Aradan geçen onca zamanda Musil'in bu ölümsüz yapıtı saklı bir aşk gibi mükemmelleşmiştir. İleri'de Robert Musil'in felsefesini konu alan bir yazı yazmak istiyorum. Tabi romanı tekrar okumayı göze alabilirsem..

Radikal Felsefe’nin Bazı Metinleri

İngiltere'de 1972 yılından beri yayın hayatında olan 'Radical Philosophy' (Radikal Felsefe) dergisi günümüz dünyasında oldukça etkili olan bazı filozoflar ile çeşitli zamanlarda, oldukça ilginç konular hakkında bazı söyleşiler yapmıştı. Daha sonra editör Peter Osborne bu metinlerden bir seçki hazırlamış ve güzel bir kitap olarak okuyucuların beğenisine sunmuştu. Bu ay bu kitap "A Critical Sense. Interviews with Intellectuals" bir kaç gün önce 'Eleştirel Bakış; Entelektüellerle Söyleşiler' adıyla İletişim Yayınları tarafından çevrildi. Kitabı Elçin Gen başarılı bir şekilde çevirmiştir. Kitaptaki metinler yakın dönemdeki entelektüel hayatı tanımak açısından oldukça önemlidir bence.

Kitabın önsözünden de anlaşılacağı gibi; "Marksizm, feminizm, post-kolonyal teori, edebiyat teorisi, eleştirel teori, radikal siyaset, queer teorisi ve psikanaliz bu "sert" tartışmaların çerçevesini oluşturuyordu. Judith Butler, Cornelius Castoriadis, Drucilla Cornell, Axel Honneth, István Mészáros, Edward Said, Renata Salecl, Gayatri Chakravorty Spivak, Cornel West, Slavoj ?i?ek'in Radical Philosophy dergisinin editörleriyle yaptıkları söyleşileri bir araya getiren Eleştirel Bakış, 21. yüzyıl için de geçerliliğini koruyan soruları yeniden önümüze seriyor." Bu söyleşilerin güncel ve popüler felsefi tartışmalar çerçevesinde yürütülmüş olması metinleri daha ilginç hale getiriyor.

Kitabın tanıtım yazısında "söyleşi yapılan isimlerin fikirlerini en saf, en belirgin şekilde dile getirdikleri; sorularını çekincesizce ortaya koydukları; dönemin ruhuna karşı en serinkanlı analizleri olanca sertliği içinde ifade ettikleri bir ruhu da yansıtan '*Eleştirel Bakış'*, toplumsala dair sorulara verilen cevapların yavanlaştığı bir dönemde yeni bir ruh yaratacak asıl soruları yan yana diziyor. Felsefe, siyaset, kültürel çalışmalar alanlarında serbestçe dolaşarak günümüz entelektüel soluna ilişkin genel bir bakış sunuyor. Genelleştirilmiş yavanlığa karşı istisnai de olsa özgün düşüncenin önemini bir kez daha hatırlatıyor" denerek te eserin niçin bu tarz düşünürlerle ilgilenenler için çekici olabileceği üzerinde duruluyor. Metinler her manada oldukça kaliteli. Bu entelektüeller niçin günümüz felsefi paradigmalarında etkili olduğunu anlamamız açısından da bu metinler bize bir takım argümanlar sunuyor.

Kısaca kitabın muhtevası hakkında bazı şeyler söyleyecek olursak. Kitapta toplamda dokuz adet metin bulunuyor. Bunlardan ayrı olarak eserin başına metinler üzerine kısa bir not şeklinde bir yazıyla Peter Osborne'in '*Felsefe ve Entelektüellerin Rolü'* hakkında bir giriş yazısı mevcut. Ayrıca katılanlara ilişkin notlar her söyleşinin başında yer almaktadır. Diğer kısımlarda; Cornelius Castoriadis (Kurum ve Özerklik), Slavoj ?i?ek ve Renata Salesl (Slovenya'da Lacan), István Mészáros (Marks'ın Mirası), Edward Said (Şarkiyatçılık ve Sonrası), Axel Honneth (Almanya'da Eleştirel Kuramın Bugünü), Judith Butler (Performans Olarak Toplamsal Cinsiyet), Cornel West (Amerikan radikalizmi), Drucilla Cornell (Feminizm, Yapısöküm ve Hukuk), Gayatri Chakravorty Spivak (İşe Koyulmak) gibi konular tartışılmış. Bu metinler içinde kendi adıma en çok Spivak'ın ulusaşırı kültürel çalışmalar hakkındaki söylediklerine dikkat kesildim.

Gustave Flaubert; 'Yerleşik Düşünceler Sözlüğünde' (Bu giriş yazısında da dikkat çekici bir şekilde alıntılanmıştır.) "ELEŞTİRMEN Daima 'mümtaz'. Her şeyi bildiği, her şeyi okuduğu, her şeyi gördüğü varsayılan kimse. Ondan hoşlanmadığınızda ona bir Zoilus, bir hadım deyin' diye bir durumdan bahsetmiştir. Osborne, 'Söyleşiler fırsatın ürünleridir' (s.9) derken bu fırsatın kıymetini bilmiş ve değerlendirmiştir. Bu metinleri ustalıkla yayın sürecine hazırlamıştır. Bu filozoflarla yapılan söyleşilerde çifte bir beklentinin yükümlülüğü söz konusudur. Osborne, bunu felsefenin edimselliği ve edimselin felsefiliği üzerinden belirtir. Aslında felsefe birikiminin canlı tutma çabasının mirası budur. Dolaysıyla sıkı eleştirmenler için bir sınırlandırma söz konusu olmuştur. Osborne'de kendine göre belli bir sınırlandırma çerçevesinde konuyu ele almaya çalışmıştır. 19. yüzyıl gazeteciliğinin bir icadı olan söyleşinin daha üst bir metin olarak 'Entelektüel Bakış'a dönüştüğünü görmek gerçekten heyecan verici. Gelecekte bu metinlerin insanlığın felsefik geçmişini görmek açısından eşsiz bir deneyim olacağını düşünmekteyim.

Ölümsüzlüğün Yedi Rengi (I. Yazı)

Aşklar ölmez, göklerde yaşarlar. İlk rengim "Siyah" olsun küçük güneşim. Kalbimden süzülen kan var kelimelerimin altında. Bir mağarada yaşıyorum milyon yıldır Kamilla! Uzaklardan ağlıyorsun, gözlerinden süzülen bir damla yaşta özlemin tuzu var. Gözlerimi kapattığımda sahilsiz bir okyanusta uyanıyorum. Rüyalarda kayboluyorum, rüyalardan geçiyorum. Bunu benden çok daha iyi biliyorsun. Âşıklar ölmezler, kalplerde yaşarlar.

Avuçlarım kanıyor, bir meleğin dokunuşları olmadığı için matemden içim çok yanıyor. Canım çok ama çok yanıyor. Burada aydınlık yok. Sadece karanlık var! Evim karanlıktan, gölgem karanlıktan ve gözlerim sanki karanlıktan oyulmuş gibi. Ne cenneti biliyorum ne cehennemi. Bu soğuk gecede karanlığın yüreğindeki ışık ol. Karanlığın içinde kara sözlerimi duymuyor musun Kamilla? Bir âlem var şekilleri göremiyorum. Ölümsüz olsun istiyorum bu duygu yalnızca bir ölümlü varlık olarak. Hissediyor musun Kamilla? Karanlık bir yerden çıkıyor, karanlık bir yere giriyorum.

Bu ilk aşama, ilk doğuşum. İlk kez cehenneme iniyorum. Karanlıkta kalıp, bir gece geçirdim. Belki de çoktan ölmüştüm o zaman. Ruhum ben kiminleyim ve kimin esiriyim? Tüm somut menfiliklerimden

arınmış olmam lazım o zaman. Okyanusun içinde bir nokta gibi kayboluyorum Kamilla! Hayali varlığım, ıstıraplarımla sürgün olmuşum bu bedene çok iyi biliyorsun. Bir iğne deliğinden seyrediyorum tüm âlemi. Bir kuş çıkıyor göğsümden, cansız yatıyorum öylece. Gözyaşı var tüm kelimelerimin altında. Bak çok uzaklardan kervanlar geçiyor. Esrik varlığım, eksik bedenim sensin Kamilla! Bu göğün ilk katı. Birden kapılar açılsın istiyorum. Kapılar kapalı.

Görünmez bir âlemi görüyorum. Uzanmışçasına bu kâinatın boylu boyunca. Karşıma çıkan duvarlar birer birer yıkılıyor. Şimdiki zaman gelecekte de sürüyor. Seni unuttum, sesini unuttuğum için. Kalbinin atışlarını göğsüne yaslanıp tekrar dinlesem bu mağarada. Umut ettiğim şey düşlerim kadar güzel. Bir nehir kenarında uyanıyorum. Konuşmuyorsun benimle. Beyaz elbiselerinle karanlık ormanlarda kayboluyorsun. Neden konuşmuyorsun benimle? Yorulduğumu biliyorsun oysa. Bağışlanmamı diliyorum. Taştan bir heykele dönüşeceğimi biliyorsun Kamilla! Hayalimi çalan hayalin olmasaydı sırlarımı açıklamazdım.

İkinci aşama; sondan bir önceki doğuşum. Cehennemin kavuklarındaki yılanları besliyorum. Etraftaki böcekleri birer tanrı gibi seviyorum Kamilla! Gümüş bir kâseden süt içiyorum. Aşka açılmış tüm kapılar. Bu âlemden de çıkıyorum. Sevdiğim hayvanları rahat bırakıyorum. İnsanları rahat bırakıyorum. Geldiğim yerde bulunan keskin şekiller gözlerimi kesiyor belki kör oluyorum. Yanımda bir mum beliriyor. Kuyunun içinden şimdi koca bir kâinatı daha rahat görüyorum. Uykularından uyanan insanları görüyorum. Neden gördüğümü bilmiyorum. Tıpkı neden nefes aldığımı bilmediğim gibi. Kendimi sonsuzluğa bırakıp yere yıkılmak istiyorum. Seni tekrar bulmak için. Şimdi büyük dalları sonsuzluğa uzanmış bir ağacın altındayım. Bu ağacın bir meyvasıyım. Meyvanın içindeki çekirdeğim. Rengim senin bir zeytin tanesi kadar siyah gözlerin. Aşkın adı Kamilla! Tanrının rengi siyah. Kapılar asıl şimdi açıldı. İçimdeki sema'a vuran siyah ışıkta renkler çoktan kayboldu. Kara sevdama daha çok kat kendini Kamilla!

Proust ve Şarlo

İngiliz sinema yönetmeni Charlie Chaplin, (Şarlo) ile 'Kayıp Zamanın İzinde' romanın usta yazarı Mercel Proust arasında nasıl olupta bir ilişki ve bağlam kurulabilir diye eminim merak edecek olanlar çıkacaktır. Kayıp Zamanın İzinde, bir buçuk milyon civarında kelimeyle yazılmış dünyanın en büyük ve en karmaşık (bazılarınca sıkıcı) yapıtlarından biridir. Kitapoldukça farklı bir zaman metaforu içinde şekillenir ve yaşanan maceranın peşi sıra sürdürülen yolculuğun tüm halkaları Swann'ların Tarafı'yla, Çiçek Açmış Genç Kızların Gölgesinde, Guermantes Tarafı, Sodom ve Gomorra, Mahpus, Albertine Kayıp ve Yakalanan Zaman ile tamamlanır. Eserin ilk kitabı olarak bilinen "Swann'ların Tarafı" oldukça ünlü olup *Swann'ın Bir Aşk*'ını anlatır. Roman büyük ölçüde geçmişin ayak izlerini takip eder. Romanın yirminci yüzyıl edebiyatı üzerine büyük bir etkisi vardır; birçok ünlü ünsüz kimse bu büyüleyici üslubu parodik bir şekilde taklit etmeye yeltenmiştir.

Proust'un yedi ciltlik eseri onun en önemli çalışmasıdır. Bizdeki tercümeleri dikkate alındığında; çevirinin bir komisyon tarafından yapılmadığı düşünülürse, (Yakup Kadri ve Roza Hakmen) eksik tarafları yine de maruz görülebilir. Zaten Karaosmanoğlu'nun tercümesi tek cilt ile sınırlıdır. Bu eser için tüm dünyada kullanılan; 'dev' tanımlamasını sanıyorum ki fazlasıyla hak eder. Eser bu haliyle (Yazar öldüğü için tamamlanamamıştır yani bitmemiştir.) hem uzunluk hem de istemsiz bellek olmanın en ünlü örneğidir. Bu durum birazda Bergsoncu sezgisellik ve maddi bellek teoremi ile ilişkilendirilebilir. Ayrıca Proust, *Bergson*'un 1891 den 1893 kadar Sorbonne'da verdiği derslere katılmıştır. Proust'ta Martin Heidegger gibi, Bergson'un bazı kavramlarını kullanır. Örneğin Proust tarafından istemsiz bellek'in en ünlü örneği olarak "madeleine" (bir tür kek) epizodu , 'Kayıp Zamanın İzinde' en az yarım düzine kadar yerde geçer. Bu kekin tadını ve kokusunu anımsamak geçmiş zamanı anımsamak gibidir. Bu tadı yakalayabilmek için tabi eserin ya orijinalinden ya da revize bir çevirisinden okunması gerekir.

Proust, bir su misali kayıp giden zamanı eserin son kısmında yakalar. Baron de Charlus'un ana ilham kaynağı olan Robert de Montesquiou (eşcinsel, sembolist şair, sanat koleksiyoncusu ve züppe) Combray yakınlarındaki Gilberte evinde kalıyordur. Charlus, artık saygın Verdurin ile yaptığı gece yürüyüşlerinde sanatın ve toplumun değişen son normları ile tanışır. Mehmet Rifat'a göre 'Zaman'ın kronolojisini sarsma tekniği, özel adlar dizgesi oluşturularak, üç farklı dünyanın katmanlaştırılması vasıtasıyla yapıtın yeni öğeleri giderek kitabın boyutunun artmasına neden olur. Aslında bence herkesin yavaş yavaş "Time" (zaman) içindeki geçişlerinin nasıl muazzam bir şekilde gerçekleştiği olgusu yedinci bölümde yazar Proust tarafından bir açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Kahramanların dönüştüğü ve yakaladığı zaman asri olan zamandır. Yakalanan zamanda aynı kişilerin bir daha yinelenmesi söz konusudur. Rifat'ında tespit ettiği gibi roman parçalı, kesintili anlatımın bir başka örneğidir.

Buradan hareketle "Şarlo"nun zaman mefhumu hakkında birkaç kelam etmeye çalışacağım. Charlie Chaplin, sessiz filmlerinde Büyük Depresyon'a yer vererek 'Modern Times' (Asri Zamanlar) filminde işçilerin ve fakir halkın kötü durumlarına dikkat çekmiştir. Chaplin, hayallerinin ve yaratıcılığının sezgisel boyutta düşünüp de oluşturduğu tüm filmlerin sinema dünyasına yeni yaklaşımlar katmıştır. Burada tematik ve teknik bağlamda Chaplin ve Proust ilişkisinde Bergsoncu bir sezgisel ve bellek algısı düşünülebilir. Filmlerinde diyalogları yazılı olarak farklı bir ekrana geçiş yaparak gösteriyordu bu Proust'un parçalı kesitli anlatımıyla da örtüşmektedir. Charlie Chaplin'in ilk kez 1914 yılında yarattığı Küçük serseri (Şarlo) tiplemesine dayanan son filmi 'Asri Zamanlar'dır. Yönetmen bu 'sessiz' filmi çevirdiği tarihte sinemada ses yaklaşık on yıldan beri kullanılmaktaydı fakat duyguları bu parçalı tekniğin daha iyi yansıttığını düşünen Chaplin bu son filmini yine sessiz çekmeyi yeğlemiştir.

Film'de kısaca Şarlo, bir bantta monoton bir vida sıkma işinde çalışmaktadır. Yaptığı sakarlıklar yüzünden buradaki işinden alınarak deneysel bir 'otomatik yemek yedirme makinası'nda kobay olarak verilir. Bazı şansız olaylar neticesinde her zaman bilindik hikâyedeki gibi ortalık karışır. Büyük patronlar çıkan bu olaylardan ötürü onu deli zannederler ve tımarhaneye yollarlar. Tımarhaneden çıkan Şarlo elinde salladığı bayraktan ötürü komünist olarak yaftalanır. Sonra polislerle tartışır ve hapishaneye düşer. Filmin başka bir kesitinde ise sevgilisi (Paulette Goddard) bir eğlence yerinde dansöz olarak çalışmaktadır. O'da aynı mekânda garson olarak işe başlar. Yine bir dizi komik olay neticesinde ortalık karışır. Kızın peşine kaçtığı yetimhanedekiler düşer. Ve filmin sonunda; Şarlo ile bu kızı bir yol kenarında yeni maceralara doğru yola çıkmış bir şekilde görürüz. (Şarlo'nun çoğu filminde bu sahne slaytların sonunda tekrar eder.) Şarlo'nun yüzünde hüzünlü bir gülümseme vardır. Bir şekilde filmin tüm akışı ve kurgusu düşünüldüğünde asri zamanlarında bir kayıp zamandan ibaret olduğunu çok iyi bir şekilde anlarız. Bu traji-komik sahnelerin asla sonu gelmez ve zaman sisli sinema perdesinin ardında kaybolur. Şarlo, Proust'un parçalı kesitli anlatımını sinema perdesine uyarlayan adamdır. Ve siz bu anlatımın sonucunu Samuel Beckett'in Godot'u misali bekler durursunuz. Godot'un asla gelmeyeceğini bildiğiniz halde.

Nietzsche'de Yaşama Sorunu

Bugün sabahın ilk ışıkları ile birlikte güzel bir kitabı okumaya başladım. Kahvemin üstündeki duman ve içtiğim sigarının eşliğinde odamda Nietzsche'nin hüzünlü ve kısık sesi yankılanıyordu. Süleyman A. Örnek'in Belge Yayınları'ndan yeni çıkan bir eseri; "Nietzsche'de Yaşama Sorunu" adlı kitabı sessizce okuyorum. Nietzsche'ye göre, insanoğlu sadece kendini korumak ve yaşamak istemez aksine asıl isteği daha da güçlü olmak ve her şeye karşı direnmektir. Bu adam gerçekten de elinde bir çekiçle felsefe yapan bir düşünürdür. Yaşamın farklı katmanlarında yer alan din, ahlak, çağdaş kültür, felsefe ve bilim gibi konularda muazzam eleştiriler yazmıştır.

Ayrıntı'dan çıkmış olan ve eskiden okuduğum '90 Dakikada Nietzche' diye bir kitap vardı, basit ve sade bir eser, kitapta bu konuda şu cümlenin altını belirgin bir şekilde çizmişim: "Nietzsche'ye göre, bizler şu anki varoluşumuz daima tekrar edecekmiş ve bizler, yaşadığımız her anı sonsuza dek tekrar ve tekrar yaşamak zorunda olacakmışız gibi davranmalıyız." Tekrar eden sonsuz bir döngü gerçekte muazzam bir şey. Yaşamak bir manada sonsuz dönüş mitosunda yer alan insanca, pek insanca bir şeydir...

Bu ilginç filozofun bu konuda bana çok daha çekici gelen kışkırtıcı düşünceleri vardır. "Neyi yaşamak istiyorsan öyle yaşa. Öyle bir hayat yaşıyorum ki, Cenneti de gördüm, cehennemi de... Öyle bir aşk yaşadım ki, Tutkuyu da gördüm, pes etmeyi de, Bazıları seyrederken hayatı en önden, Kendime bir sahne buldum oynadım, Öyle bir rol vermişlerdi ki, Okudum, okudum anlamadım. Kendi kendime konuştum bazen evimde, Hem kızdım hem güldüm halime, Sonra dedim ki 'söz ver kendine' Denizleri seviyorsan, dalgaları da seveceksin, Sevilmek istiyorsan, önce sevmeyi bileceksin. Uçmayı seviyorsan, düşmeyi de bileceksin. Korkarak yaşıyorsan, yalnızca hayatı seyredersin. Öyle bir hayat yaşadım ki, son yolculukları erken tanıdım Öyle çok değerliymiş ki zaman, Hep acele etmem bundan, anladım..." Bu sözler kendi hayal dünyamda sonsuz bir özgürlük fikri tahayyül etmeme neden oldu. Toplumumuzda herkes genellikle istediği gibi değil de daha çok istenildiği şekilde yaşıyor. Aslında temelde mutsuzluğumuzun da sebebi budur. Eğer yaptığımız iş veya tercihler hoşumuza gitmiyorsa bırakabilmeyi hatta terk etmeyi de öğrenmeliyiz. Ve Nietzsche'den hareketle söylüyorum gerçekte de insan için çok değerli bir şeydir zaman.

Nietzsche, yaşadığı 19. yüzyıl, teknolojide büyük bir ivme kazanmış olan bilimsel gelişmelerin yanında, sarsıcı bir değerler krizine de sahne olmuştur. Bu konuda Süleyman Örnek, demin bahsettiğim kitabında "Sanayi devriminin de başladığı bu yüzyılda Avrupa insanlığı, sürmekte olan yaşamın değeri konusunda ciddi kuşkulara kapılmıştır. Tüm değerlerini üstüne kurduğu geleneksel Batı metefiziğine dayalı bir inanç sistemi olarak Hıristiyanlık ve onun ahlakı artık Avrupa insanının anlam duygusunu karşılayamaz hale gelmiş, bu durum da büyük bir boşluğun doğmasına yol açmıştır" demektedir. Zaten bu derin boşluk neticesinde Nietzsche yerleşik Batı Hıristiyan yaşam biçimi anlayışına kökten karşı çıkmıştır. Yeni yüzyılda kâinatın merkezinde artık tanrı yerine insan vardır. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki insan merkezli anlayışın 'yaşam' manasında bizleri pek huzura kavuşturduğu söylenemez. İnsan her daim yaşam konusunda bir boşluktadır.

Kitaba göre; "İşte filozof Nietzsche'nin önemi de bu boşluğa karşı takındığı tavır sayesinde artmıştır. Çünkü O, nihilizm adı verilen bu boşluğa bakıp ürkmek yerine, boşluğun aşılabilmesi için çareler aramıştır. O, insanı, çok inandığı antik Yunan'daki insanın görkemine kavuşturmak istemiş, tıpkı o dönemdeki insanın sergileyebileceğine benzer bir trajik bilgelik sayesinde yaşamı, bütün acı, ızdırap ve hazlarıyla onaylamanın yollarını göstermeye çalışmıştır." İnsan yaşamın sıkıntılarıyla savaştığı için büyük ve görkemli bir varlıktır. Bu yüzden biz insanlar için en kıymetli şey bizzat yaşamın kendisidir. Rusça'da bu konuda güzel bir deyim vardır: 'O yaşamak istiyor.' Bu deyimle kastedilen sıradan yaşam değil hakkını vererek mutlu ve neşeli bir yaşamdır. Her canlı yaşamak ister. Nietzsche, bu konuda yaşama karşı olumlu bir tutum takınan yaşam filozofudur. Bu büyük filozof son anlarında polis tarafından kargaşa çıkarmaktan tutuklanmıştır. Gerçekte orada tam olarak ne olduğu bilinmiyor fakat söylentiler, Nietzsche'nin kırbaçlanmakta olan bir ata sarıldığı ve ağlayarak onu korumaya çalıştığı, sonra yere yığıldığı üzerinedir. Bence burada onu trajik bir şekilde ölüme götüren şey; onun güçlüler-güçsüzler teoremi yerine hayata olan bağlılığının ön plana çıkmasıyla ilintilidir. Bu olaydan sonra filozof gayet karamsar bir şekilde "Mutsuz Mektuplar" olarak bilinen mektuplarını yazmıştır. Hayatla güçlü olanlardan yana olma konusundaki çelişki belki de onun son günlerinde zihinsel yetilerinin tamamını kaybetmesine sebep olmuştur. Cenazesinde konuşan eski bir arkadaşının dediği; Yaşam gibi ismin kutsal olsun, tüm kuşaklar için...

Lanetli bir şair: Baudelaire

Yaşar Nabi lanetli şairler için "Beddualı Şairler" ifadesini kullanır. Fransızca söyleyişiyle 'Poètes maudits', şairleri, yaşadıkları toplumun dışına itilmiş ve elitist üst sınıf kültürünün sığlığına nüfus edebildikleri için bu sınıfın nefretini kazanmış kişiler olarak anılmaktadır. Bu deyim ilk defa şair Paul Verlaine tarafından ilk kez yirminci yüzyılın başlarında ortaya atılmış ve aralarında Arthur Rimbaud, Stephan Mallarme, Jules Laforgue, Charles Baudelaire, gibi şairlerin bulunduğu kuşağı yahut dönemi betimlemek için sıkça dile getirilmiştir. (Verlaine'nin aynı ismi taşıyan ve onu büyük bir ölçüde üne kavuşturan birde kitabı vardır.) Eğer kavramın muadili Türkiye için düşünülecek olsa her halde bu kişi bana göre Can Yücel olurdu.

Bu kavram sarhoşluğun ve insanın şeytani tarafının kelimelere bürünmüş hali gibidir. Bu kavramı burada ve yazının devamında kesinlikle olumsuz bir yaklaşımı dile getirecek biçimde kullanmadığımı da belirtmek isterim. Verlaine, bu çok ses getiren kitabının ilk baskısında (1884) üç şairin poetikasını uzunca bir şekilde ele alır. Bu üç şair sırasıyla; Tristan Corbiere, Arthur Rimbaud ve Stéphane Mallarmé'dir.(1) "İlk lanetli şair François Villon (1431 - 1474)'du. Ama sözcük Alfred de Vigny'in 1832'de yayımladığı draması Stello'ya kadar kullanılmaya başlanmamıştı, şiirinde 'yeryüzünün her zaman güçlüleri soylu lanetlilerdir' diye bahseder."(2) Baudelaire, bir lanetli şair olarak ve geleneksel kurallara uymadığı ölçüde yaşadığı dönemde uzunca bir süre eleştirmenler tarafından göz ardı edilmiştir. Ama bariz bir şekilde sembolizm akımı ortaya çıktıktan sonra, şiirin bu metruk ve en olmadık yenilikçi yapısı yavaş yavaş toplumda bir yer aldıktan sonra Baudelaire de tanınmaya başladı. Hilmi Yavuz'unda bir yazısında belirttiği gibi "Yahya Kemal'in Charles Baudelaire'den etkilendiği, hatta bazı şiirlerinde Baudelaire'in şiirleri ile metinlerarası ilişkiler kurduğu biliniyor."(3) Bu bağlamda Baudelaire, Türk şiirinin de anlaşılması açısından önemli bir figürdür. Hilmi Yavuz, bu yazısından başka yine Baudelaire hakkında; 'Bir çeviriyazı perişanlığı: Elem Çiçekleri', 'Elem Çiçekleri ve Alişanzade üzerine' gibi yazılarda yazmıştır. Ayrıca Yavuz, Alişanzâde İsmail Hakkı'nın 1927 yılında Elem Çiçekleri adıyla yayımlanan Les Fleurs du Mal çevirisini Osmanlıcasından okuyarak yayına hazırlamıştır. Şimdi burada değindiğim 'lanetli şairler' kavramı bağlamında bir yazısı daha vardı ama adını hatırlayamadım.

Aynı konu hakkında yazan Elif Şafak bir yazısında Adgar Allen Poe'yu bir lanetli şair olarak tanımladıktan sonra onun için 'labirent ruhlu adam' der. Poe, alkol ve haşhaş bağımlısı olup ölesiye içki içerdi. Şafak'a göre şair gamsızca kaybedebilmeyi hayatı pahasına öğrenmişti.(4) Aslında Poe'nun bir dünya şairi olarak tanınmasına en büyük katkıyı Baudelaire, yapmıştır. Onun bu hoyrat ve karanlık tarafını önce Fransa'ya sonra da çeviri ve incelemeleriyle tüm dünyaya sevdirmişti. "J. P. Sartre, çok yıllar önce yaptığı bir tanımda 'Şair, kendini yitirmeye adayan adamdır' demişti."(5) Poe'nun kendisini yıkıma dayan bir hayatı olduğu herkesçe malumdur. Yine benzer bir hayatı yaşayan Baudelaire'de bu durumun çok iyi farkındaydı.

Oktay Akbal, şairi ele alırken; "Kurulu düzenle verili aktöre ve dille uzlaşmayan, sonuna kadar muhalif kalan şair, günümüzün teknolojik bilişim toplumunda pek anlamı kalmamış gibi gözüken bir bilicilik görevi üstlenmişti sanki. Rimbaud, tam da bu yüzden Baudelaire'i 'ilk gören' olarak nitelemişti."(6) diyerek görmeyi üstlenen bir şairden söz eder.

"Şairler, bunların arkasına da çapkınlar, sapkınlar düşer"(7) der Kutsal Kitap. Aslında bir manada tüm şairler lanetlenmiş bir topluluktur. Belki şair Tanrı sözü ile boy ölçüşmeye kalktığı için lanetlenmiştir. Nitekim bir başka yerde aynı konu "O bir şair sözü değildir, siz çok az inanıyorsunuz"(8) diye anılır. Bu durum yani boy ölçüşme hali Baudelaire'de şöyle geçer:

Vaktaki yüce kudretlerin bir kararıyla,
Şair, görünür bu can sıkıntılı dünya üzerinde,
Dehşet ve lanetler içinde anası
Sıkar yumruklarını haline acıyan Allah'a karşı.(9)

Aslında şairin görünmesi bu dünya üzerinde yine Tanrı'nın isteğiyledir. Yalnız şairi doğurma suçunu işleyen anne dehşet bir şekilde lanetlenmiştir. Ve bu lanet karşısında yine de şairi doğuracağını ima ederek yumruklarını sıkar. Bu dizeler 'Kutlama' şiirinden alıntılanmıştır. Şiirin ilerleyen kısımlarında Tanrı'nın şaire sığınmak için bir yer vadettiği ve bu vesileyle de verilen ıstıraplara bu dünya sürgününün değdiği ima edilir. Baudelaire'in Elem Çiçekler'inde bundan başka Lanetli Kadınlar diye bir şiiri daha vardır.

Baudelaire'nin tüm çalışmaları yoğun bir romantizm etkisi taşır. Aslında başka bir manada sanatta doğanın aşırı bir şekilde abartılı olarak kullanılması onu giderek bir romantizm etkisine sokmuştur denilebilir. Baudelaire, daha sonraları sembolizm akımının en önemli temsilcisi olduktan sonra bile parnasizm'e yönelmiş ve katı toplumcu yaklaşıma her zaman karşı çıkmıştır. O, insanın ruhsal dünyasında bir dalgalanma yaratmak için değişik sesleri ve sembolleri kullanmıştır. (Şiirinde; çoğu yeni görüntülerin kaynağı olarak tasavvurunda oluşturduğu yapay cennetleri/cehennemleri kullanır.) Bu ise nadir bulunan yüce kötülük imgeleriyle sağlanır. Şiirlerini okuduğunuzda ideal bir melankolik dünyanın sesini/yankısını duyarsınız. Baudelaire de şiir geçen zamanın özlemini taşıyan sonsuz bir arzunun ifadesidir. Bundan ötürü de kendi döneminin din ve ikiyüzlü ahlak anlayışı sert bir şekilde eleştirilmiştir. Bu eleştiriler ise onu bir cüzzamlı ve lanetli yapmıştır. Yapay cennetini şekillendiren o alkol, esrar ve afyon deneyimlerini anlattığı eserleri yaşadığı yıllarda toplum tarafından alttan alta 'ruhunu şeytana satmak' metaforuyla ilişkilendirilmiştir. Bu konuda kendisi; 'Her insanda, her zaman, eşzamanlı iki eğilim vardır; Biri Tanrı'ya, öteki Şeytan'a doğru.' demiştir. Belki de Tanrı'ya göre şeytan ile şair aynı kişidir.

Kaynaklar:

1-Pascal Brissette, (2008), *"Poète malheureux, poète maudit, malédiction littéraire. Hypothèses de recherche sur les origines d'un mythe"*, in Contextes, mai.
2-Poètes maudits, Maddesi, Vikipedi.
3-Hilmi Yavuz, (23.01.2013), *"Baudelaire ile Yahya Kemal: Bir bağlamsal okuma denemesi"*, Zaman.
4-Elif Şafak, (22.01.2013), *"Lanetli Şairler",* Haber Türk.
5-Ahmet Oktay, (2008), *"İmkânsız Poetika",* İstanbul: İthaki Yayınları, s.242.
6-Ahmet Oktay, (2008), A.g.e., *Aynı sf.*
7-Kuran-ı Kerim, "Veş şuarâu yettebiuhumul gâvun(gâvune).", Elmalılı Hamdi Yazır Meali, 26/ Şuara, 224. Ayet.
8-69/Hakka, 41.
9-Charles Baudelaire, (1966), *"Elem Çiçekleri",* Çev: Vasfi Mahir Kocatürk, Ankara: Edebiyat Yayınevi, s.12.

Dostoyevski'nin Temsili Dünyası

Edward Hallett Carr; Dostoyevski hakkında yazdığı biyografik eserinde Andre Gide'den şöyle bir alıntı yapar, "Bir tanrıyla karşılaşacağımızı sanırız; oysa bir insan; hasta, yoksul, hiç durmadan acı çeken bir insandır dokunduğumuz."(1) Yazarın yarattığı yapıtların olgunlaşmasını böyle bir atmosfer sağlamıştır. Yine Gide'nin kendisinin aynı konudaki eserine göre o "romanlarında kahramanlarının iç dünyasını, çelişkilerini, dinsel eğilimlerini, bunalımlarını çok etkili bir dille anlatan bir yazardır, Batılı ülkelerin edebiyat ve düşün yaşamını büyük ölçüde etkilemiş, özellikle varoluşçu akımın temel kaynaklarından biri olmuştur. 'Ruhbilim konusunda bana bir şeyler öğreten tek kişi, Dostoyevski'dir' diyen Nietzsche de ondan etkilenen önemli bir filozoftur.(2) Dostoyevski'nin temsili dünyası en iyi

şekilde Mihail H. Bahtin'in *Dostoyevski Poetikasının Sorunları* (3) kitabında işlenmiştir. Dostoyevski'nin Temsili Dünyası'nı Bahtin'in görüşleri çerçevesinde açıklamaya çalışacağım.

Henri Troyat, Dostoyevski'nin eserlerine konu olan felsefi, ahlaki ve psikolojik tartışmaların, yazarın hayatındaki izdüşümlerini/çıkış noktalarını özellikle çocukluk ve gençlik yıllarını karabasana dönüştüren 'zalim baba' figürünün, yazarın hayatı boyunca mustarip olduğu epilepsi hastalığının, Sibirya sürgününün, karısının başka birisine duyduğu imkânsız aşkın (Beyaz Geceler'deki gibi), kumar tutkusunun, dönemindeki Rus edebiyat çevreleriyle arasındaki gelgitli ilişkinin şekillendirdiğini söyler.(4) Bu yoğun yaşantı deneyimleri yazarın kahramanlarına da temsili bir şekilde yansımıştır. 'Dostoyevski hakkındaki devasa literatürle ilk defa karşılaşan biri, romanlar, öyküler yazan *tek* bir-yazar sanatçıyla değil,*birçok* yazar-düşünürün? Raskalnikov, Mişkin, Stavrogin, İvan Karamazov, Büyük Engizisyoncu ve diğerlerinin- çeşitli felsefi açıklamalarıyla karşı karşıya olduğu hissine kapılır.'(5) Bahtin'in algısıyla; Dostoyevski'nin sesi yarattığı bu kahramanların ya da karakterlerin sesiyle iç içe geçip kaynaşır. Dostoyevski'deki karnaval öğelerin bu kahramanlarda özerk bir taşıyıcıymış gibi bir temsile dönüştüğü söylenebilir. Örneğin Nietzsche, Dostoyevski'nin 19.ve 20. yüzyılların özünü ve ruhsuzluğunu daha yolun başında sezmesiyle geliştirdiği '*budala*' kavramının temsilini Mesih (Hz. İsa) karşıtı analizlerini geliştirmekte kullanmıştır.(6) Bundan başka Dostoyevski'nin dünyasını şekillendiren *ölüm*, *korku* ve*başarısızlık* gibi daha başka anahtar temel unsurlarda bulunmaktadır.(7) Kaufmann'a göre; bu Dostoyevski'nin karamsar dünyasını oluşturan bu kavramlar Rilke, Camus ve Kafka'da özel temsili bir dünyaya dönüşmüştür.

Birikim Dergisi'nde Derviş Aydın Akkoç, "Dostoyevski: 'Yeraltı Adamı' Üzerine Kısa Bir Deneme" isimli ilginç yazısında Dostoyevski'nin dünyası hakkında ilginç bazı noktalara değinmiştir. "Kurulan karakterler Dostoyevski'nin ilk romanından son romanına değin kimi özellikleri açısından neredeyse değişmeden kalmışlardır: Aidiyet duygusu parçalanıp gururu yaralanmış, öznellikleri silinip varlıkları birer fazlalık haline gelmiş, edimleri kötürümleşip yaratıcılıkları hadım edilmiş, ruhları paçavralaşmış karakterlerdir."(8) Yine Akkoç yazının devamında "Dışlarındaki dünyanın insanlarınca hırpalanmış, aşağılanmış, horgörülmüş, kimi zamansa tersine varlıkları dahi fark edilmemiştir. 'Fark edilmeyişin', gurur yarasının, incinmenin, yönsüzlük duygusu ve onun yarattığı baş dönmesinin etkisi altındadırlar. Ruhlarına dadanan bu yakıcı duygulardan sıyrılmak arzusundadırlar"(9) diyerek Dostoyevski'nin dünya algısının nasıl bir görünüşe büründüğünü başarılı bir şekilde ifade etmiştir.

Temsili dünya kavramı psikolojik bir algıyı çağrıştıran bir ifadedir. Ve bu temsili dünya tekil karakterlerde bile çoksesli olarak tezahür eder. Gerçekte, Dostoyevski'nin malzemesini oluşturan psikolojik karşıtlıklarla dolu ve son derece bağdaşmaz öğelerden örülmüş bu temsili dünya; *muhtelif dünyalar*'a ve muhtelif özerk bilinçlere dağıtılarak gelişir. Bahtin'den mülhem bir şekilde söylersek; bu temsili muhtelif dünyalar, sayesinde malzeme kendisinde en özgün ve en sahici olanı, bütünün bütünlüğünü zedelemeden ve onu mekanikleştirmeden, en uç noktaya kadar geliştirebilir. Pek iyi ama bu karmaşık yapı bize sanat yönünden ne kazandıra bilir? Bahtin, benim bu soruma Dostoyevski'den yaptığı bir alıntıyla cevap vermiştir: "Tam bir gerçeklik. insandaki insanı bulmaya çalıştığım için. psikolog diyorlar bana: Bu doğru değil, daha yüksek bir anlamda gerçekçiyim sadece, yani insan ruhunun tüm derinliklerini resmediyorum."(10) Diyalojik hayatlar süren biz insanların temsil ettiği dünyanın tahayyüllerde çok daha güzel olduğunu düşünüyorum. Dostoyevski, gerçekten müthiş bir romancı.

Kaynaklar:

1-Edward Hallett Carr, (2010), "**Dostoyevski**", İletişim Yayınları.
2-Andre Gide, (1998) , "**Dostoyevski**", Payel Yayınları.
3-Mihail H. Bahtin, (2002), "**Dostoyevski Poetikasının Sorunları**", Metis Yayınları.
4-Henri Troyat, (2004), "**Dostoyevski**", İletişim Yayınları.
5-Bahtin, (2004), A.g.e. s.47.
6-Ziya Meral, (2011), "**Nietzsche ve Dostoyevski Karşı Karşıya**", Kaknüs Yayınları.
7-Walter Kaufmann, (2001), "**Dostoyevski'den Sartre'a Varoluşçuluk**", YKY.

8-Derviş Aydın Akkoç, (08.03.2009), "**Dostoyevski: 'Yeraltı Adamı' Üzerine Kısa Bir Deneme**", /www.birikimdergisi.com/.
9-Akkoç, (08.03.2009) , A.g.m.
10-Bahtin, (2004), A.g.e. s.363.

‘Altın Gözlü Kız’ı Bulduğuma Dair Beyanımdır.

Günlük beş-on saat sinir sistemimi kahveyle tahrip ederek bir keşiş sabrıyla çalışmaktayım. Kafamda birçok proje var. Pitoresk ve arkaik şiirler yazıyorum. Bu anlarımda gözyaşlarım yerine çiğ düşüyor gözlerimden. Sibirya’nın bakir toprakları gibiyim. Ve halen kendi yaşadığım bu şehri bile fethedemedim. Peki bu çilekeşliğim sonuna kadar böyle mi gidecek? “Mermer gibi güzel, ağaç gibi zinde” bu feragatim ne zaman meyvelerini verecek bunu düşünüyorum…

Bu ıstıraplı zamanlarımda yegâne mutluluğum kısıtlı bütçemle sahafları dolaşırken bulduğum kitaplar oluyor. Aradığım şefkat niyeyse insanlardan çok kitapların kollarında var. İsterim ki bu heyecan verici anı sizde iliklerinize kadar hissedin. Benim yegâne sevgilim kitaplarım. Kitaplar insanlardan daha çok dostum oldu yıllar yılı. Hazin insancıklarım benim. Üstat Balzac’ın kuklaları gibisiniz niçin? Annem “merhamet” diyordu “insanı huzura kavuşturan şey”. Bu çok ıstıraplı günlerimde yegâne suskunluğum merhamet. Allah’ın muhteşem hediyesi olan merhameti insanların gözlerinde görmek istiyorum. Ve diliyorum ki hayatın ihtişamı karartmasın kalpleri. Sıkıntı ve melankolinin mahkûmiyetiyle cebelleşirken merhameti iliklerime kadar hissediyorum: “Yağmur çiseliyor kente…”

Halet-i ruhiyemin kasvetini gidermek niyetiyle bir sahafa giriyorum. Sahaf “Rasul Açıkel”, etrafta dağınık halde bulunan kitaplara yeni bir şey bulma ümidiyle bakıyorum. Sonra bir başka sahaf; işe yarar bir şey bulur muyum diye orayı burayı didikliyorum. Derken bir kitap bana utangaç bir edayla göz kırpıyor: “Altın Gözlü Kız” Hem de üstat Cemil Meriç’in tercümesini yaptığı muhteşem ve unutulmaz hikâye tüm albenisiyle karşımda duruyor. Ne yalan söyleyeyim çocuklar gibi seviniyorum. Yanlış hatırlamıyorsam Üstat, “Kitabı sahaflarda yitirdim” diyordu. Bu yitirme hiç şüphesiz kitabı kaybetmesinden değildi, insanların ilgisizliğindendi! Tanpınar’ın dile getirişiyle “sükût suikastı”ndan kaynaklanan zalimce bir unutuluş serüveni. Aydının gerçek çilesi budur dostlarım. Yaşadığı toplumun bilinçsizce kurguladığı bir suikasta kurban gitmek. “Ars longa, vita brevis.” Cemil Meriç’in Balzac’tan tercüme ettiği; “Altın Gözlü Kız”, bir nevi Avrupa edebiyatının ilk örneklerinden Lazarilles de Tormes’le başlayan, 1618 de Marcos d’Obregon’ia ile sona eren picaresque romanın bir sonraki dönem örneklerindendir. Bu tür romanlarda muharrir kahramanı olduğu maceraları bizzat anlatır. Maksadı düşüncelerini, duygularını göz önüne sermek değil, olağanüstü vakalarla dolu bir hayatın çeşitli sahnelerini tasvir etmektir. Kahramanları bize tanıdığımız insanlara hiç benzemez. Macera şaşılacak şekilde dallanır, budaklanır.

İletişim yayınları, Cemil Meriç’in külliyatını, oğlu Mahmut Ali Meriç Yazgan’ın da gayretleriyle kimi sözcükler yahut bölümlerini çıkartarak, bazen de başka bir kitabından alınan parçaları ekleyerek yani kitapların muhtevasını ve şeklini tahrif edip değiştirerek ahlaksızca yayımlıyor. Ki Cemil Meriç gibi bir söz ustasına yapılan bu en büyük saygısızlıktır. Dileyen Üstat´ın kitaplarını orijinalleriyle İletişim Neşriyatı’nın fiyasko basılımlarını karşılaştırarak okuyabilir. Ankara’daki “Genel Basımevleri!” eskiden beri bu kitap katliamını niyeyse ısrarla sürdürüyorlar. Burada uzun uzun örnek vererek anlatmak gereksiz.

“Altın Gözlü Kız” Üniversite Kitabevi tarafından 1943 yılında Kenan Matbaası’nda 184 sayfa (saman kâğıda) olarak cep kitapçığı boyutlarında gayet intizamlı bir şekilde yayımlanmıştır. Kitabın kapağında fotoğraf yoktur. Hikâyenin tercümesi 112 sayfa olup Cemil Meriç’in Balzac hakkındaki etüdü ise 72

sayfadır. (Aslında Jurnaller´de bu bölümün 250 sayfa yazıldığı anlatılıyor, hacmi sebebiyle tamamı basılmamıştır. Ah bu ticari mantalite!) Üstat kitabı değerlendirirken başlangıç diye kaleme aldığı bu etüde;"Hayatımızın birkaç yılını eserlerine gömüğümüz dahi romancıya karşı duyduğumuz takdiri ifade edebildik mi? Ummuyoruz" diyor. Kişisel kanaatim fazlasıyla Balzac'ın takdirine şayandır bu çalışma. Çünkü Meriç'e değin hiçbir kalem erbabımız Honere'yi bu derece saygıyla onere etmemiştir. Bu gün dahi Balzac hakkındaki etütler oldukça sığ ve yüzeyseldir. Larusse'a baktım pek tatsız kaleme alınmış. "İnsanlık Komedyası"nın yazarının kutsiyetine ve ermişliğine karşı ışıksız bir tecessüs.

Honore De Balzac "Altın Gözlü Kız"ı yazarak cemiyeti ile hesaplaşıyordu. Toplumun çirkeflik aynasında kendi muhteşem dünyasını yaratıyordu. Otuz iki yaşında külliyatının "İnsanlık Komedisi" olduğunu keşfettiği zaman parçalardaki bütünlüğü görebiliyordu. İrfan Güneşimiz bu durumu bahsi geçen etüdünde; "Maksadı düşüncelerini, duygularını göz önüne sermek değil, olağanüstü vakalarla dolu bir hayatın çeşitli sahnelerini tasvir etmektir" şeklinde değerlendirir. Balzac'ın yazdığı şey tüm sefahati ve çirkefliğiyle Fransa'ydı. Mevzuyu daha da dallandırıp budaklandırarak uzatmak "Altın Gözlü Kız"ın şahsiyetini ve büyüsünü keşfetmemizden bizi alıkoyar kanaatindeyim. Yoksa kitabın tamamını anlatmak ve değerlendirmek zorunda kalacağım. Bu ise sizin açınızdan bir kolaycılığa sebebiyet verebilir. Bunu da pek istemem. Beklerim ki siz de biraz fedakârlıkta bulunarak "Altın Gözlü Kız"la tanışmaya heveslenin. Budist bir dua metninde şöyle bir ibare görmüştüm: "Uzun ve zor yolu tercih kazancından bizi mahrum etmeyesin…" İnanın böyle bir niyetim de yoktur.

Dücane Cündioğlu eserin tercüme yönünü ise; "Cemil Meriç'in hususî ve süslüce bir üslûbu var. Bunu bilhassa tercüme tenkitlerinde gördük. Bazen eskimiş kelimelere iltifat ediyor. Meselâ bugün artık terk ettiğimiz muavveç kelimesini kullanıyor. Bu zaafa mukabil Fransızca ekspresyonlara Türkçe ekspresyonlar bulmakta muvaffakiyeti var. Bunlar da üslûba bir canlılık veriyor ve tercüme havasını ortadan kaldırıyor." şeklinde değerlendirmektedir. Bu noktadan baktığımızda Cemil Meriç'in tercüme ve tenkit edebiyatımıza katkıları eşsizdir.

Cemil Meriç yazdığı uzun etüdün sonuna Hugo'dan ilginç bir değerlendirme parçacığı eklemiştir. "Muhteşem ve unutulmaz hikâye… Esrarın kucağından şehvetin doğduğunu ve Paris'in uykusuz gecelerinde ihtiyar Şark'ın ağır göz kapaklarını açtığını görüyoruz. Macera ile şe'niyet her an kucaklaşmakta. Ölümün ve cinnetin engin ufuklarında ruh bir çiçek gibi açılıyor, günlerimiz bu meş'alenin altında eski devirlerin azametli rüyalarını hatırlatan bir hal alıyor. Baş taraflar Dante'nin kaleminden çıkabilirdi, son kısımlar bin bir gece masallarından alınmışa benziyor. Ve bütün hikâyeyi ancak Balzac yazabilirdi…"

Gözümdeki ateş tüm benliğimi yakınca bir kül oluyor her şey. Evet, yağmur kente çiseliyorken tüm zihinsel direnişimden kurtularak ruhumu meleklerin hissiyatına bırakıyorum. Bir ara yıllardır ibadet edercesine sevdiğim beyaz meleğimin belli belirsiz siluetini görür gibi oluyorum kentin sokaklarında. Hayatım boyunca tanıdığım tek "Altın Gözlü Kız". Her neyse onu merak eden okuyucular olursa Davut kardeşimin "Hicranımızdaki Nağmeler" adlı yazısına müracaat edebilir. Siz de fark etmişsinizdir, yazılarımın sonunu dönüp dolaşıp aşka bağlama istidadı var bende. Ki kâinatın mayası aşk imiş. İnsanlarda her şeyden önce bir aşk, şevk ve alaka olmalı. Gerisi kolaydır…

Entelektüel Bir Moda: Tanpınar

"Ben masalı olan bir adamdım…" diye Ahmet Hamdi Tanpınar'ın bir sözü vardır. İnsanlar genelde masal dinlemeyi/söylemeyi oldukça severler. Son günlerde, Tanpınar hakkında yazıp çizmek konusunda bir moda aldı başını gidiyor. En son Milliyet Gazetesi'nden Zeynep Miraç; Tanpınar ve

modernleşmenin zihniyet dünyası hakkında bir kitap yazmış olan Besin F. Dellaloğlu ile bir söyleşi yaptı. Ben de, son beş-on senenin modasına kapılıp bu konuya dair bir iki kelam etmeye çalışacağım.

Dellaloğlu, kitabında biraz Sartre için söylenen sözden mülhem bir şekilde 'Tanpınar Türkiye'dir' diyor ve onu anlamanın Türkiye'yi anlamak yolunda bir rehber olduğunu söylüyor. Ama yine kendi ifadesiyle CHP'li Tanpınar'ın Dergâh çevresince bayraklaştırılmış olması oldukça ilginç/anlaşılamayan bir olgu. Buradan hareketle yazar 'Kültürel Müslümanlık' diye bir kavram ortaya atıyor ama Tanpınar'ın hayatında bunun da yer almadığını belirtiyor ve Tanpınar bizi olgunlaştıran bir unsurdur diyor. (1) Bu tespiti yaparken Tanpınar'dan şöyle bir cümle alıntılıyor: "Tam Müslüman mıyım bilmem. Milletimin Müslüman olduğunu unutmuyorum ve Müslüman kalmasını istiyorum. Garplıyım. Hıristiyanlığın daha iyi, daha zengin miraslarla, daha iyi işlendiğine eminim." Bu durum aslında iki yüz yıldır aydınlarımızca Batı'ya karşı duruşumuzun damıtılmış bir ifadesidir.

Tanpınar okumalarım sırasında son yıllarda gözüme takılan bazı eserleri burada zikretmek istiyorum. Handan İnci 'Tanpınar Zamanı Son Bakışlar'da bir sempozyumdaki eserleri bir araya getirerek derleme bir kitap hazırlamıştır. [Sema Uğurcan'ın da böyle bir çalışması vardır.] Ayrıca aynı yazarın Abdullah Uçman ile birlikte hazırladıkları 'Bir Gül Bu Karanlıklarda' kitabında ise Tanpınar'ın şairlik, romancılık, hikâyecilik, denemecilik, düşünce adamlığı ve öğretim üyeliği gibi farklı cephelerdeki kimlikleri yansıtılmaya çalışılmış. Sevim Kantarcıoğlu, Tanpınar'dan seçtiği bazı hikâyeleri deconstructionist (yapıbozumcu) ve semiotik yaklaşımların ışığında incelemiştir. Kantarcıoğlu'nun çalışmasının, İngiliz ve Amerikan yazarlarıyla mukayeseli bir çalışmanın ürünü olduğunu belirtmekte fayda var. Hece yayınlarından çıkan "Ahmet Hamdi Tanpınar ve Musiki" kitabında Nesrin Tağızade Karaca, mekânsızlığın ve kâinata açılmanın sarsıcı atmosferinde tezâhür eden musikinin Tanpınar düşünce sistemi ve estetiğindeki anahtar kavramsallığı sorguluyor.

Mehmet Erdoğan'a göre; Tanpınar, düşüncesi ve sanatıyla Türk edebiyatını etkilemeyi ve beslemeyi sürdürmektedir. Erdoğan, 'Bir Eleştirmen Olarak A. H. Tanpınar'ı ele almış ve kendinden öncesi ve sonrası arasında bir köprü kurmaya çalıştığından bahsetmiştir. Tanpınar, Erdoğan'a göre Türk edebiyatında kurucu bir şahsiyet misyonuna sahiptir. Ben bu yorumun Şinasi, Namık Kemal, Recaizade Ekrem, Abdülhak Hamid; Realistleri Samipaşazade Sezai, Beşir Fuad, Nabizade Nazım, Mizancı Murad, Rıza Tevfik, Ahmet Mithad Efendi, Halit Ziya, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit vb. düşünüldüğünde bayağı abartılı buluyorum. Kaldı ki sadece Cumhuriyet dönemi düşünülse bizdeki eleştiri Yahya Kemal yahut Ahmet Haşim'le başlatılmalıdır. Tenkit, kavramı yaklaşık 200 yıldır Türk edebiyatında vardır. Tanpınar sadece bu durumu bir üst basmağa taşımıştır. Ki ondan öncesinde Fuad Köprülü, ilk tetkik unsurlarını 'Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl' makalesini Bilgi mecmuasında neşrettiğinde Tanpınar daha 13 yaşındadır.

İbrahim Şahin, 'Haz ve Günah: Bir Tanpınar Yorumu'nda yazarın şiir, roman ve hikâyelerinin gerisindeki estetik bilincin niteliği, Tanpınar estetiğinin bir dil sanatı olarak edebiyattaki görünüşü konusunda bir takım şeyler söylüyor. Biraz zorlama bir yorumla Tanpınar sanatkârlığına ilişkin birçok sorunun temelinde 'dilden bir ütopya/ütopya dil' kurmak çabasının varlığını iddia ediyor. Ben kendi adıma Tanpınar'daki estetik çabanın ütopik bir unsur olarak görülebileceğini pek düşünmüyorum. Yine de Şahin'in çabasına kayda değer bir fikriyatın tezâhürü olarak bakılabilir. Mehmet Aydın, Proust misali Tanpınar'ın izini kayıp zamanda takip etmeye çalışan başka bir yazardır. (Ne içindeyim zamanın ne de büsbütün dışında) Aydın, Tanpınar'ın eski-yeni, gelenek, kimlik, zaman, müzik, ölüm, hayat, medeniyet, kültür gibi konulardaki düşüncelerini karşılaştırmalı olarak okuma yolunu seçiyor. Malraux, Heidegger, Paz, Hegel, Valery, Said, Habermas, Dostoyevski, Bergson, Proust, Weber, Beşir Fuat ve Orhan Pamuk gözünden Tanpınar'a bakarak Doğu-Batı ile kimlik sorunsalını inceliyor. (Bu arada Pamuk romanda aradığı şeyi [estetiği] Tanpınar'da bulmuştur diyebilirim.)

Bu konuda saydığım bunca eser arasında M. Orhan Okay'ın 'Bir Hülya Adamının Romanı Ahmet Hamdi Tanpınar' isimli çalışmasının ayrı bir yeri vardır. [Zaman zaman ilgilendiğim konularda okuduğum kitapların yazarlarına bir şekilde yazma ihtiyacı duyarım. Bununla ilgili olarak bana cevap verme nezaketini gösteren ender akademisyenlerden birisidir Sayın Orhan Okay. Tam bir İstanbul beyefendisidir. Çoğu yazara kitabıyla ilgili yazıyorsunuz ve Tanpınar'ın ifadesiyle söylersem 'sükût suikastı'na uğruyorsunuz. Türkiye'den ve yurtdışından olanlar konusunda bir mukayese yapacak olsam bizimkilerin duyarsızlığına şaşarsınız. Orhan Hoca ile bir kez de telefon ile görüştüğümü hatırlıyorum.] Hoca, kitabını ciddi bir emekle ve samimiyet içinde yazmıştır. Bu yüzden metnin başındaki ifadeden tenzih ederim. Okay, kitabı yazma serüvenini Mehmet Kaplan'dan bir rivayet kısa bir anekdotla açıklar: Kaplan daha öğrenciyken onlara "Türkiye'nin en önemli yazarlarından biri olmasına rağmen, ihmal edilmiş, üstünde durulmamış Ahmet Hamdi Tanpınar'ın bütün eserlerini neşredin" demiştir. Hoca ayrıca bu kitabı hazırlarken oldukça kıymetli olan kendi arşivini kullanmıştır. Tanpınar'ın değerini fazlasıyla ifade eden bir kitaptır Bir Hülya Adamının Romanı.

azının gittikçe uzamasını hesaba katarak burada sadece isimlerini zikrederek geçeceğim birkaç çalışma ise şunlardır: Nezahat Özcan; Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Resim, Ali İhsan Kolcu; Tanpınar'ın Poetikası ve aynı yazarın diğer kitabı; Zamana Düşen Çığlık: Tanpınar'ın Şiirinin Epistemolojik Temelleri ve Tanpınar'ın Şiir Estetiği, Nermin Yazıcı; Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hikâyelerinde Anlatıcı ve Kahramanlar, Haluk Sunat; Boşluğa Açılan Kapı: Ahmet Hamdi Tanpınar ve Yapıtlarına Psikanalitik Duyarlıklı Bir Bakış, Toplumbilim 20; Ahmet Hamdi Tanpınar Özel Sayısı, Mehmet Törenek; Başka Hayatlar Peşinde: Tanpınar'ın Romanları Üzerine Bir İnceleme, Yunus Balcı; Tanpınar: Trajik Bir Şair ve Şiiri, Turan Alptekin; Ahmet Hamdi Tanpınar: Bir Kültür Bir İnsan, Abdullah Uçman; Ahmet Hamdi Tanpınar, İnci Enginün, Zeynep Kerman; Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Başbaşa, [Bu aslında Tanpınar'ın kendi günlükleridir fakat İnci ve Zeynep hanımın girişte uzun ve güzel bir yazısı vardır.], Zeynep Kerman; Tanpınar'ın Mektupları, Oğuz Demiralp; Kutup Noktası: Ahmet Hamdi Tanpınar Üzerine Eleştirel Deneme, Ümit Meriç Yazan; Ebediyetin Huzurunda: Ahmet Hamdi Tanpınar vb. daha sayamayacağım kadar çok kitap Tanpınar'ın popülaritesini göstermek açısından sanırım yeterlidir. Burada ismini unuttuklarım olabilir muhtemelen dikkatimden kaçtığı için zikredememişimdir.

Elimdeki Defter dergilerini karıştırırken Tanpınar hakkında kimler ne yazmış diye şöyle bir göz attığımda ilginç bazı isimlere rastladım; Örneğin Nurdan Gürbilek 5. sayıda 'Tanpınar'da Görünmeyen' diye çok güzel bir yazı yazmış. 19. sayıda Evren Erem, modern Türk şirinde Tanpınar ve Dıranas'ın yerine değinirken, 23. sayıda Ahmet Oktay Tanpınar'ı bir tereddütün adamı olarak tanımlamıştır. Yine aynı sayıda Orhan Pamuk, "Ahmet Hamdi Tanpınar ve Türk Modernizmi" diye oldukça ilginç bir metin kaleme almıştır. Bu saydıklarım arasında en çok dikkatimi Nurdan Gürbilek'in yazısı çekmiştir. Gürbilek, bu yazısında; "Yüzümüzü geçmişe dönmek, onun yüzünü bize dönmesi anlamına gelmeyebilir; hatırlanana bakmak, onun dönüp bize bakmasını engeller çoğu zaman. Tanpınar, bu riski aldı, sanata dönüştürdü. Sanatı 'maziyi açacak bir anahtar' olarak gördü; gerçekleştirdiği ise, geçmiş kaybını sanatı besleyen bir kaynağa dönüştürmekti. Bu yüzden Tanpınar'da geçmişin kendisinden çok yokluğu, bıraktığı boşluk önem kazanır.."(2) diyerek Tanpınar'ı anlamayı entelektüel bir çabaya dönüştürmüştür.

Bu yazılardan başka Hece, Yediiklim, Kitaplık, Asklepios, Dergâh ve Toplumbilim vb. gibi köklü dergiler onun anısına çeşitli özel sayılar hazırlamıştır. İstanbul Belediyesi, doğumunun 100. yılında Ahmet Hamdi Tanpınar için "İstanbul Bir Terkiptir" diye bir sergi hazırlamış ve daha sonra bu sergideki karikatürleri ve fotoğrafları gayet lüks bir baskıyla yayımlamıştır. Katalogda İstanbul resimlerinin yanında Tanpınar'ın şiirleri vardır.

Bu yazıyı yazarken en başta Besin F. Dellaloğlu'ndan bahsetmiştim. Hilmi Yavuz'da bu konuya değinen "Tanpınar ve yanılgılar" diye bir yazısını bu hafta başlarında gördüm. O yazıda Sayın Yavuz, "Evet,

‘entelektüel moda’! Tanpınar’dan söz etmenin bir entelektüel statü kazandırdığı bir dönem… Bizim ilkgençlik yıllarımızda, 1950’lerin ortalarında, ‘Varoluşçu’luktan ve Sartre’dan söz etmenin, iki lakırdı arasına, bilir bilmez, ‘Sartre der ki…’yi yerleştirmenin bir entelektüel statü kazandırması gibi!”(3) diyerek Dellaloğlu’nu bayağı ciddi bir şekilde eleştiriyordu. Hilmi Yavuz, Dellaloğlu’nun “Tanpınar’ın öğrencilerinin, onu muhafazakâr bir kimlik olarak sahiplenmesi” (a.g.m.) ve solcuların Tanpınar’ı okumadıkları vb. görüşlerini tenkit ediyordu. [Tanpınar’ın öğrencilerinin muhafazakârlıklarını ve onu da böyle görmelerini Dellaloğlu modernleşme sendromu olarak algılıyor. Ona göre Tanpınar, “Batıcı değil, Batılı. Oysa Kemalizm, ana akım modernleşme Batıcıdır; Batılı değil.”(4) Bu noktada Tanpınar’daki durum için farklı bir kanaat var. Bence Tanpınar ne Batıcı ne de Batılı’dır. Tanpınar Doğu ve Batı meselesini ele alırken ‘terkip’(5) diye bir kavramdan bahseder. (Terkip, Tanpınar’ın kullanımında sentezden ziyade bileşimi ifade eder.) Toplum, kendi medeniyet minvalinde bazen Doğu’dan, bazen de Batı’dan değerler alarak kendi terkibini zenginleştirir. Son dönemde Batı’lı terkibimizin arttığı da bir gerçektir. Bu ifadelerden anladığım kadarıyla Tanpınar’a salt manada Batılı demek doğru değildir. Tanpınar’ın bizzat kendisinin terkibi de en az Batı kadar Doğu’dan parçalar taşır.]

Hilmi Yavuz’un görüşlerinde büyük ölçüde haklılık payı bulunmasına rağmen biraz ağır kaçtığını da söyleyebilirim. Dellaloğlu’nun daha yenilerde tanıştığı Tanpınar konusunda bazı ince ayrımları fark edememiş olması mazur görülebilecek bir kusurdur. Dellaloğlu’nun “Tanpınar’a haksızlık ettiğimi de düşünmüyor değilim”(6) demesi geçmişinde kendi adına bir Tanpınar ihmali olduğunu gösterir ve bunu bir ölçüde sola genellemesi yanlıştır fakat bu kitabın bir entelektüel moda için yazıldığı kanaati de bende pek oluşmadı. Gerek ‘sol’ olsun gerekse ‘sağ’ tarafından Tanpınar’ın tartışılması “maziyi açacak bir anahtar”dır. Gürbilek’in ifadesiyle söylersem; Tanpınar’da ‘içimizi ısıtan bir yan var.’(7) Son dönemdeki bu kadar yazı da bunun bir delili değil midir?

Kaynaklar:

1-Zeynep Miraç, (28.01.2013), “Tanpınar Batıcı değil, Batılıydı”, Milliyet Gazetesi.

2-Nurdan Gürbilek, (1988),“Tanpınar’da Görünmeyen”, Defter, Haziran-Eylül, Sayı: 88, s.97.

3-Hilmi Yavuz, (30.01.2013), “Tanpınar ve yanılgılar”, Zaman Gazetesi.

4-Zeynep Miraç, (28.01.2013), A.g. Röportaj.

5-Ali Yıldız, (1996), “Tanpınar’a Göre Doğu ile Batı Arasında Terkip”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 7, Erciyes Üniversitesi, s.415.

6-Besin F. Dellaloğlu, (2012), “Ahmet Hamdi Tanpınar – Modernleşmenin Zihniyet Dünyası, Bir Tanpınar Fetişizmi”, Kapı Yayınları; s.9.

7-Nurdan Gürbilek, (1988), A.g.m., s.105.